

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง กลยุทธ์ในการหาเสียงกับผลคะแนนของผู้สมัครสมาชิกวุฒิสภา : กรณีศึกษาจังหวัดสระบุรี ในการเลือกตั้ง วันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2551 นี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสาร ตำรา วารสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัย โดยได้นำเสนอในหัวข้อต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตย
2. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง
3. แนวคิดเกี่ยวกับการเลือกตั้ง
4. แนวคิดเกี่ยวกับการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง
5. แนวคิดเกี่ยวกับระบบอุปถัมภ์
6. แนวคิดเกี่ยวกับวุฒิสภาและกฎหมายการเลือกตั้ง
7. สรุปกรอบแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการวิจัย
8. ข้อมูลพื้นฐานพื้นที่ศึกษาวิจัย

1. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1.1 แนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตย

อมร รัชสาตย์ (อ้างใน ประหยัด หงษ์ทองคำ : 241-242) อธิบายไว้ว่า คำว่า “ประชาธิปไตย” ได้ถูกนำไปใช้ในความหมายต่าง ๆ กันหลายอย่าง คือ

- 1) ในความหมายดั้งเดิม คือ การปกครองแบบหนึ่งซึ่งสิทธิในการตัดสินใจทางการเมืองนั้นเป็นของพลเมืองทั้งปวงที่เป็นผู้ใช้โดยตรงตามระเบียบวิธี ว่าเสียงข้างมากเป็นฝ่ายชนะ การปกครองแบบนี้เรียกว่า ประชาธิปไตยโดยตรง (direct democracy)
- 2) เป็นการปกครองแบบหนึ่งซึ่งพลเมืองใช้สิทธิอย่างเดียวกันนั้นโดยผ่านทางผู้แทน ซึ่งประชาชนเป็นผู้เลือกและรับผิดชอบต่อประชาชน พลเมืองทั้งหมดไม่ได้ใช้สิทธิในการ

ปกครองด้วยตนเอง แบบนี้เรียกว่า ประชาธิปไตยแบบมีผู้แทน หรือประชาธิปไตยทางอ้อม (representative democracy or indirect democracy)

3) เป็นการปกครองรูปแบบหนึ่ง ซึ่งมักจะได้แก่รูปประชาธิปไตยแบบมีผู้แทน แต่ผู้ที่มีเสียงข้างมากจะใช้อำนาจตัดสินใจได้ก็แต่ภายในขอบเขตจำกัดของรัฐธรรมนูญซึ่งได้ออกแบบไว้รับรองสิทธิของคนข้างน้อยให้ได้ขึ้นชมสิทธิส่วนบุคคลหรือส่วนรวมบางประการ เช่น สิทธิในการพูด และสิทธิในทางศาสนา แบบนี้เรียกว่า ประชาธิปไตยเสรี หรือแบบมีรัฐธรรมนูญ (liberal or constitutional democracy)

4) คำว่า ประชาธิปไตย มักจะถูกนำมาใช้อธิบายระบบการเมือง หรือสังคมใด ๆ ซึ่งมีแนวโน้มที่จะเกิดความแตกต่างทางสังคมและเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความแตกต่างอันเกิดขึ้นจากการกระจายทรัพย์สินส่วนตัวโดยไม่เท่าเทียมกัน ทั้งนี้ โดยไม่คำนึงถึงว่ารูปของการปกครองในระบบนั้น จะมีลักษณะประชาธิปไตยตามความหมาย 3 ประการข้างต้นหรือไม่ แบบนี้เรียกว่า ประชาธิปไตยทางสังคมหรือเศรษฐกิจ

จากคำนิยามหรือความหมายของคำว่า ประชาธิปไตยข้างต้น โดยเฉพาะในความหมายที่ 2 คือ ประชาธิปไตยแบบมีผู้แทนอันเป็นระบอบการเมืองที่ประชาชนไม่สามารถจะเข้าไปมีบทบาททางการเมืองด้วยตนเองโดยตรง เหมือนกับคำว่า ประชาธิปไตยในความหมายที่ 1 หรือ ความหมายแรก เพราะข้อจำกัดบางประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อจำกัดในเรื่องจำนวนของพลเมือง ซึ่งมีมากเกินไปจนไม่อาจจะให้สิทธิแก่พลเมืองที่จะใช้สิทธิปกครองตนเองโดยตรง โดยเลือกมาใช้วิธีการที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง แต่ไม่เป็นการทำลายหลักการสำคัญของระบอบประชาธิปไตยที่ต้องการให้พลเมืองได้มีสิทธิทางการเมือง และใช้สิทธิทางการเมืองดำเนินกิจกรรมทางการเมืองอย่างเหมาะสมสอดคล้องกับหลักการของระบอบประชาธิปไตย นั่นคือการกำหนดให้พลเมืองในสังคมประชาธิปไตยมีสิทธิเลือกตั้งตัวแทนของตนเข้าไปปฏิบัติหน้าที่ทางการเมืองในสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ ทั้งนี้ อยู่ภายใต้หลักการเลือกตั้งที่แท้จริง อันเป็นที่ยอมรับของสากล และประชาชนยังมีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองตามหลักการและวิธีการที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญและจารีตประเพณีของสังคมนั้น ๆ ด้วย

สุชา ยอกแก้ว (2551) ระบุว่า คำว่า “ประชาธิปไตย” มาจากคำในภาษากรีก ว่า “Demos” ซึ่งแปลว่า ประชาชน “Cracy” แปลว่า ความเป็นใหญ่ หรือ ธิปไตย รวมความว่า ประชาชนเป็นใหญ่ ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจปกครอง อาจกล่าวได้ว่า ประชาชนมีอำนาจเหนือฝ่ายนิติบัญญัติและรัฐบาล ระบอบประชาธิปไตย คือระบบการปกครองที่ถือประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุด ในการปกครอง หรือ ระบอบการปกครอง ที่ถือว่าประชาชนเป็นใหญ่ (Sovereignty

belongs to the people) โดยอาศัยรัฐธรรมนูญ (Constitution) เป็นตัวกำหนดโครงสร้างอำนาจการปกครอง

สุชาย จอกแก้ว ยังได้อธิบายว่า ระบอบประชาธิปไตยแบ่งออกได้ 3 รูปแบบ คือ ประชาธิปไตยโดยตรง ที่ให้ประชาชนมีสิทธิหน้าที่ในการออกกฎหมายหรือบริหารประเทศได้โดยตรง ประชาธิปไตยโดยทางผู้แทน ที่จัดให้ประชาชนเลือกตั้งผู้แทนเข้าไปปฏิบัติหน้าที่แทนตน ประชาธิปไตยแบบผสม ที่จัดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองได้โดยตรงในบางกรณี เช่น การเสนอร่างกฎหมาย การถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง การออกเสียงลงประชามติ เป็นต้น และจัดให้ประชาชนเลือกตั้งผู้แทนไปปฏิบัติหน้าที่แทนตนในบางกรณี เช่น เลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือสมาชิกวุฒิสภา เพื่อไปทำหน้าที่บัญญัติกฎหมาย เป็นต้น

นอกจากนี้แล้วประชาธิปไตย ควรมีองค์ประกอบร่วมกันดังนี้ คือ

- (1) รัฐบาลต้องเป็นของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน โดยไม่แยกว่าเป็นรัฐบาลของประชาชนเสียงข้างมาก หรือรัฐบาลของเสียงข้างน้อย
- (2) ประชาชนจะต้องมีสิทธิและเสรีภาพตามควร โดยเฉพาะเสรีภาพขั้นพื้นฐาน แต่การใช้สิทธิเสรีภาพนั้น ต้องเคารพและไม่กระทบต่อสิทธิของผู้อื่นด้วย
- (3) ผู้ใช้อำนาจอธิปไตยจะต้องแบ่งแยกจากกัน กล่าวคือ แบ่งแยกหน้าที่ ผู้มีหน้าที่ทางบริหารจะต้องเป็นคนละคนกับผู้มีหน้าที่ออกกฎหมายและผู้มีหน้าที่วินิจฉัยชี้ขาดคดี
- (4) การปกครองจะต้องเป็นไปตามกฎหมาย ทุกคนต้องเสมอภาคกันในทางกฎหมาย ตามหลักนิติรัฐนิติธรรม (The Rule of Law) มิใช่ต่างคนต่างอ้างความชอบธรรมตามกฎหมาย แต่ทำตนอยู่เหนือกฎหมายหรือไม่เคารพกฎหมาย

1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อปี พ.ศ. 2547 ถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการขยายการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบบการเมืองไทย เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีผลให้ข้าราชการทหารและพลเรือนระดับกลางมีบทบาทสำคัญทางการเมือง และยินยอมให้ประชาชนมีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

การมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political Participation) หมายถึงกิจกรรมที่บุคคลมีจุดประสงค์เพื่อมีอิทธิพลในการตัดสินใจของรัฐบาล การมีส่วนร่วมทางการเมืองถือว่าเป็นลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งของระบบทางการเมืองสมัยใหม่ ทั้งนี้เนื่องจากประชาชนมีความตื่นตัวหรือสนใจทางการเมืองสูงกว่าในระบบจารีตประเพณี การมีส่วนร่วมทางการเมืองอาจจะเป็นไปทั้งจุดมุ่งหมาย (goals) และวิธีการของการพัฒนา ที่เป็นจุดหมายนั้นเป็นเพราะความเชื่อที่ว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นลักษณะสำคัญของสังคมที่พัฒนาแล้ว สำหรับการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่

ถือว่าเป็นวิธีการอย่างหนึ่งนั่น หมายถึง วิธีการของผู้นำเพื่อนำไปสู่จุดประสงค์อย่างหนึ่ง เช่น เพื่อเสริมสร้างอำนาจของผู้นำ หรือเพื่อพัฒนาประเทศ เป็นต้น (สุจิต บุญบงการ, 2542: 39)

พนัส ทศนิยานนท์ (2543 : 328) กล่าวว่า ภายใต้หลักการทางกฎหมายเกี่ยวกับที่มาแห่งอำนาจรัฐในระบอบประชาธิปไตย ประชาชนที่เป็นเจ้าของที่แท้จริงย่อมสามารถแสดงออกซึ่งความเป็นเจ้าของอำนาจนั่นอยู่ได้ในหลายระดับและรูปแบบ โดยเริ่มจากการใช้สิทธิเลือกตั้ง รวมถึงการมีส่วนร่วมในลักษณะต่าง ๆ ได้อีกในภายหลัง

แนวความคิดในการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบเดิมจะพึงพอใจแค่เพียงการที่ประชาชนสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตน โดยการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร แล้วอำนาจนั่นก็หลุดไปอยู่ในมือผู้แทน โดยปล่อยให้ผู้แทนได้รับการเลือกตั้งใช้อำนาจไปตามลำพัง ตามกลไกระบบการปกครองที่เข้าทำนองประชาธิปไตยทางอ้อม แต่ต่อมาได้มีการพัฒนาแนวคิดให้ประชาชนสามารถแสดงออกถึงความเป็นเจ้าของได้ตลอดเวลา ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับเสรีประชาธิปไตยนี้สอดคล้องกับหลัก ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) นั่นเอง ปัจจัยที่สำคัญ 2 ประการที่จะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ก็เป็นสิ่งที่คนไทยยังไม่ได้ตระหนักและคุ้นเคย นั่นคือ

1. การรู้จักความต้องการของตนเองพบว่า คนไทยส่วนใหญ่ไม่รู้จักความต้องการของตนเองและไม่รู้ว่าอะไรคือปัญหาของตนเอง กล่าวได้ 3 ขั้นตอนคือ

- 1) คนไทยส่วนใหญ่มักมองไม่เห็นหรือไม่เข้าใจปัญหาและความต้องการของตน
- 2) ถ้ามองเห็นปัญหาก็จะมองไม่เห็นผลประโยชน์ของตนในปัญหานั้นและ
- 3) มองไม่เห็นถ้าเข้าไปมีบทบาทในปัญหาที่เห็นจะทำให้ตนได้ประโยชน์อะไร

มากขึ้น

2. การมีอำนาจซึ่งสังคมไทยสะท้อนภาพให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกัน กล่าวคือ รัฐเปรียบเสมือนผู้คุ้มครองประชาชน และประชาชนเป็นผู้คอยรับความช่วยเหลือจากรัฐ

โดยหลักการแล้ว การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในการบริหารการปกครองท้องถิ่น สามารถทำได้ 2 รูปแบบ คือ

1. การมีส่วนร่วมในลักษณะของการให้ความร่วมมือหรือการให้การสนับสนุนเป็นความสัมพันธ์ระหว่างการปกครองท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยริเริ่มและพัฒนาจากเบื้องล่าง โดยสถาบัน หรือองค์กรปกครองตนเองในรูปแบบลักษณะต่าง ๆ ได้จัดให้ประชาชนได้เข้าควบคุมและมีส่วนร่วม ในการวางแผนนโยบายและการบริหารโครงการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ดำเนินการอยู่ในท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ที่เกิดจาก อำนาจของประชาชนที่

ทำให้การพัฒนาเป็นไปอย่างรวดเร็ว ระดับพลังงาน พลังความคิด ขวัญและกำลังใจของประชาชนในท้องถิ่น โดยกระบวนการกระจายอำนาจให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วม นับได้ว่าเป็นประโยชน์อย่างสูงสุดในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่น

2. การมีส่วนร่วมในลักษณะของกิจกรรมทางการเมือง การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน เป็นกิจกรรมทางการเมืองที่สำคัญสำหรับการบริหารการปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งนี้เนื่องจากการบริหารการปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผลจากการกระจายอำนาจมาให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีสิทธิมีเสียงดำเนินการปกครองตามแนวทางประชาธิปไตย ถ้าการปกครองส่วนท้องถิ่นประชาชนไม่สนใจและไม่มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงแล้ว ระบบการปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น ๆ จะไม่เกิดประโยชน์ในสิทธิทางการเมืองของประชาชนอย่างแท้จริง (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2533: 66 – 69)

สำหรับรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมือง มีอยู่หลากหลาย แต่อย่างไรก็ตามในงานของ พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว (2533) สามารถสรุปได้ดังนี้

1. การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงวิชาการถือว่าการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ชัดเจนที่สุด และสามารถวัดค่าของการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองที่ให้ความเที่ยงมากที่สุด

2. การเข้าร่วมทางการเมืองในบทบาทของผู้สื่อข่าวสาร หมายถึง การที่บุคคลจะติดตามข่าวสารเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง ส่งจดหมายแสดงความสนับสนุนต่อผู้นำทางการเมืองในการดำเนินการที่เห็นว่าเหมาะสมถูกต้อง ส่งคำประท้วงต่อการดำเนินงานที่เห็นว่าไม่ดี รวมถึงการเข้าพุดคุยถกเถียงปัญหาทางการเมือง การข่าวสารทางการเมืองแก่เพื่อนบ้านแสดงความคิดเห็นของตนเองต่อ เจ้าหน้าที่รัฐบาลเขียนจดหมายแสดงความคิดเห็นไปยังหนังสือพิมพ์ และสื่อมวลชนต่าง ๆ (พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, 2533 : 80)

สำหรับรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองของ สิทธิพันธุ์ พุทธหุน (2539) สามารถสรุปได้ดังนี้

1. กิจกรรมเกี่ยวกับพรรคการเมืองและการรณรงค์หาเสียง กิจกรรมนี้ได้แก่ การชักชวนให้ผู้อื่นไปลงคะแนนเสียงให้ผู้สมัครที่ตนสนับสนุน การทำงานให้พรรคการเมืองหรือผู้สมัครรับการเลือกตั้งอย่างกระตือรือร้น การให้ความสนใจเข้าร่วมประชุมหรือชุมนุมทางการเมือง การให้เงินสนับสนุนพรรคการเมือง หรือผู้สมัครเข้ารับการเลือกตั้งและการเข้าเป็นสมาชิกของชมรมทางการเมือง

2. กิจกรรมของชุมชน ได้แก่ การทำงานร่วมกับบุคคลอื่นและการจัดตั้งกลุ่มขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของท้องถิ่น รวมทั้งการเข้าร่วมเป็นสมาชิกในชุมชนหรือองค์การอย่างกระตือรือร้นในอันที่จะดำเนินการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

3. การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ หมายถึงการกระทำของบุคคลในลักษณะที่เป็นการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ได้มาหรือปกป้องผลประโยชน์บางอย่างของตนหรือกลุ่มของตน ปัญหาที่เขาสนใจและนำไปติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐนั้น เป็นสิ่งที่มีผลกระทบโดยตรงต่อบุคคลนั้น

4. การลobbies รวมถึงบุคคลที่พยายามติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐและผู้นำทางการเมืองโดยหาทางที่จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจนโยบายประเด็นเรื่องที่มีผลกระทบต่อประชากรจำนวนมาก จากตัวอย่างจริง ๆ นั้น หมายถึงกิจกรรมที่มุ่งที่จะก่อให้เกิดแรงสนับสนุนหรือต่อต้านพระราชบัญญัติหรือการตัดสินใจนโยบายของฝ่ายบริหารนั่นเอง

5. การประท้วง ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกับ การใช้ความรุนแรง ซึ่งเป็นความพยายามที่จะสร้างผลกระทบต่อการตัดสินใจนโยบายของรัฐบาล โดยการทำร้ายร่างกายหรือทรัพย์สิน (สิทธิพันธ์ พุทธหุน, 2539 : 57 – 58)

ส่วนระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของมิลเบรต เลสเตอร์ (Lester W. Milbrath (1965) (อ้างใน ฉิสรา บุญเฉลิม (2546 : 46 – 47) แบ่งไว้ดังนี้

1. รับฟังหรือรับทราบข่าวสารทางการเมือง
2. การไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง
3. ชักชวนให้ผู้อื่นสนทนาคณะผู้บริหารเมือง
4. ชักชวนให้ผู้อื่นใช้สิทธิออกเสียงให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งด้วยวิธีการต่าง ๆ
5. ช่วยโฆษณาให้พรรคการเมืองหรือผู้สมัครรับเลือกตั้งด้วยวิธีต่าง ๆ
6. ติดต่อแสดงความคิดเห็น ข้อเรียกร้องต่อเจ้าหน้าที่บ้านเมืองหรือนักการเมือง
7. สนับสนุนการบริจาคเงินให้พรรคการเมืองหรือผู้สมัครรับเลือกตั้ง
8. ติดตามการหาเสียงของนักการเมืองบางคนหรือหลายคน
9. ช่วยผู้สมัครรับเลือกตั้งรณรงค์หาเสียง
10. เป็นสมาชิกพรรคโดยการทำงานให้พรรคการเมืองเป็นประจำเสมอ
11. เข้ามีส่วนร่วมในการวางแผนของพรรค
12. ช่วยหาเงินเข้าเป็นกองทุนของพรรค
13. สมัครเข้าแข่งขันรับเลือกตั้งเพื่อดำรงตำแหน่งทางการเมือง
14. เป็นเจ้าหน้าที่หรือกรรมการบริหารพรรค หรือได้รับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎร

1.3 แนวคิดเกี่ยวกับการเลือกตั้ง

จากการที่ระบอบประชาธิปไตยกำหนดให้อำนาจอธิปไตยอันเป็นอำนาจอิสระสูงสุดในการปกครองประเทศเป็นของประชาชน ประชาชนจะเป็นผู้มอบอำนาจอธิปไตยของตนให้กับตัวแทนในการทำหน้าที่เป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตย ทั้งทางนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ กระบวนการในการคัดเลือกตัวแทนประชาชนเพื่อทำหน้าที่เป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยจึงเป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็น และเป็นที่มาของการเลือกตั้ง การเลือกตั้งจึงเป็นกระบวนการทางการเมือง อันแสดงถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ในการปกครองประเทศ การเลือกตั้งจึงมีนัยทางการเมืองในการแสดงถึงเจตจำนงของประชาชนในทางการเมือง การเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตยจึงเป็นกระบวนการทางการเมืองที่สำคัญยิ่งในการถ่ายโอนอำนาจอธิปไตยของประชาชนไปให้ตัวแทนใช้แทนประชาชน กล่าวโดยสรุปแล้ว การเลือกตั้ง หมายถึง กระบวนการทางการเมืองรูปแบบหนึ่ง ที่พลเมืองเข้ามีส่วนร่วม ด้วยการแสดงเจตจำนงตามความต้องการและการสนับสนุนโดยผ่านตัวแทนเข้าไปทำหน้าที่ในการปกครองประเทศ (ธโรธร ฐิตทองคำ : 2549 หน้า 535)

1.3.1 ความหมายของการเลือกตั้ง นักวิชาการหลายท่านให้ความหมายของการเลือกตั้งไว้ดังต่อไปนี้

ประหยัด หงษ์ทองคำ (2549 : 243) ได้ให้ความหมายของการเลือกตั้งไว้โดยสรุปว่า การเลือกตั้งเป็นกิจกรรมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่รัฐพึงส่งเสริมให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าวอย่างกว้างขวางและสุจริต ยุติธรรม เพราะการเลือกตั้งเป็นสิทธิทางการเมืองขั้นพื้นฐานที่ประชาชนจะได้ใช้ในฐานะผู้เป็นเจ้าของอำนาจอิสระสูงสุด (อำนาจอธิปไตย) การเลือกตั้งจึงเป็นกิจกรรมที่สามารถพิสูจน์เชิงประจักษ์ได้ว่า ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ถือได้ว่าเป็นหัวใจของการเมืองระบอบประชาธิปไตย

กระมล ทองธรรมชาติ (2531 : 1) อธิบายว่า การเลือกตั้งเป็นกระบวนการทางการเมืองที่เป็นกิจกรรมทางการเมืองอันแสดงถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย ด้วยการไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งผู้แทนของตนเข้าไปทำหน้าที่ในรัฐสภาและในรัฐบาล เป็นกลไกแสดงออกซึ่งเจตจำนงของประชาชนที่เรียกร้องสนับสนุนให้มีการปฏิบัติ จัดทำ หรือละเว้นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งในทางการเมือง และการตัดสินใจในนโยบายสาธารณะที่มีผลกระทบต่อประชาชน

พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว (2532 : 201) ระบุถึงความหมายการเลือกตั้งไว้ว่า การเลือกตั้งเป็นกิจกรรมที่สำคัญยิ่งในกระบวนการทางการเมืองและการปกครอง เพราะการเลือกตั้งเป็นการแสดงออกซึ่งเจตจำนงของประชาชนในการปกครองประเทศ เจตจำนงดังกล่าวปรากฏอยู่ในลักษณะของการเรียกร้อง หรือสนับสนุนต่อการตัดสินใจทั้งหลายในระบบการเมือง

ไพฑูรย์ บุญวัฒน์ (2538 : 19-20) ได้ให้ความหมายของการเลือกตั้งโดยสรุปว่า หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งได้พิจารณาคัดเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งบุคคลหนึ่ง หรือหลายคนจากบุคคลหลายๆ คน หรือ เลือกบัญชีรายชื่อผู้สมัครรับเลือกตั้งบัญชีหนึ่งจากบัญชีรายชื่อหลายๆ บัญชี เพื่อให้ไปทำการอันใดอันหนึ่งแทนตนเองโดยอิสระเสรีและสุจริต

เดวิด บัตเลอร์ และคณะ (David Butler, and others อ้างใน วัชรวิชัยสาร (2544 : 10) ให้ความหมายการเลือกตั้งไว้ว่า เป็นรูปแบบหนึ่งของการมีส่วนร่วมที่เปิดโอกาสให้แก่สามัญชนโดยทั่วไปและการมีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมทั่ว ๆ ไปในกิจการสาธารณะของการเลือกตั้ง ซึ่งได้กลายเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นพลเมือง

ธโรธร ตูทองคำ (2549 : 535) อธิบายเกี่ยวกับการเลือกตั้งไว้ว่า หมายถึง กระบวนการทางการเมืองรูปแบบหนึ่ง ที่พลเมืองมีส่วนร่วม ด้วยการแสดงเจตจำนงตามความต้องการและการสนับสนุนโดยผ่านตัวแทนเข้าไปทำหน้าที่ในการปกครองประเทศ

การเลือกตั้งมีความสำคัญในฐานะที่เป็นกระบวนการทางการเมือง โดยเฉพาะในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ดังที่นักวิชาการหลายท่านกล่าวถึง (วัชรวิชัยสาร : 2544 พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว : 2538 และคณะ) ซึ่งสรุปและเรียบเรียงไว้โดยสังเขปว่า การเลือกตั้งเป็นกลไกการใช้อำนาจอธิปไตย หรือการมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political Participation) ของประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยไปใช้สิทธิเลือกตั้งผู้แทนที่มีนโยบายตรงกับความต้องการของตนเอง เพื่อให้เขาเหล่านั้นไปใช้อำนาจอธิปไตยแทนตนด้วยความชอบธรรม เพื่อลดภาวะตึงเครียด ขจัดความขัดแย้ง หรือการสืบทอดอำนาจ และเป็นกลไกที่จะควบคุมให้ผู้แทนที่ดำรงตำแหน่งจากการเลือกตั้งตระหนักอยู่เสมอว่า ตนเองต้องมีความรับผิดชอบต่อประชาชน เพราะประชาชนจะเป็นผู้กำหนดอนาคตทางการเมืองของตนด้วยการเลือกหรือไม่เลือกตนกลับเข้ามาทำหน้าที่ผู้แทนอีก โดยสรุปการเลือกตั้งมีความสำคัญดังนี้

- 1) เป็นการเลือกผู้ปกครองหรือรัฐบาลที่จะมาทำการปกครอง
- 2) เป็นการ “ห้ามล้อ” ทางการเมือง ทำให้ผู้ปกครองต้องฟังเสียงของประชาชน

ตลอดเวลา

- 3) เป็นกลไกเชื่อมโยงความต้องการของประชาชนเข้ากับนโยบายสาธารณะ
- 4) สร้างความชอบธรรมทางการเมือง
- 5) ลดความตึงเครียดและความขัดแย้งทางการเมืองและสังคม
- 6) ทำให้เกิดบูรณาการทางการเมือง
- 7) ทำให้เกิดการระดมมวลชนเข้าสู่กระบวนการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

ในลักษณะของความจำเป็นในการปฏิบัติหน้าที่พลเมืองที่ดี

1.3.2 หลักเกณฑ์สำคัญในการเลือกตั้ง ปณิญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติได้กำหนดหลักเกณฑ์สำคัญในการเลือกตั้งไว้ ซึ่งสรุปโดยสังเขปได้ดังนี้ (หยุด แสงอุทัย อ้างใน ประหยัด หงษ์ทองคำ 2549 : หน้า 255-259)

1) หลักอิสระแห่งการเลือกตั้ง (free election) มีความหมายว่า การเลือกตั้งต้องกระทำโดยเสรี ไม่มีการบังคับ กดขี่ จ้างวาน หรือใช้อิทธิพลใด ๆ มาบีบบังคับ หรือทำให้ผลการเลือกตั้งไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง โดย (ก) เป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องคอยเฝ้าดูแลและดำเนินการให้การเลือกตั้งเป็นไปโดยเสรี (ข) รัฐเองก็จะต้องไม่กดขี่หรือจ้างวาน หรือใช้อิทธิพลใด ๆ บังคับให้ราษฎรเลือกตั้ง

2) หลักการเลือกตั้งตามกำหนดเวลา (periodic election) ซึ่งหมายความว่า เมื่อเลือกตั้งไปแล้วจะต้องเลือกตั้งใหม่อีก โดยมีกำหนดระยะเวลาแน่นอน ทั้งนี้เพราะ การกำหนดระยะเวลาสำหรับการเลือกตั้งครั้งหนึ่ง ๆ ไว้ห่างกันพอสมควรย่อมทำให้ผู้แทนราษฎรไม่ห่างเหินต่อเจตจำนงของราษฎรผู้มีสิทธิเลือกตั้งมากเกินไป ควรจะต้องให้ราษฎรผู้เลือกตั้งมีโอกาสเลือกได้ว่า จะเอาผู้แทนคนเดิม หรือเอาผู้สมัครรับเลือกตั้งคนใหม่ และทำให้ราษฎรผู้มีสิทธิเลือกตั้งสามารถควบคุมผู้แทนของตนเองได้ กล่าวคือ ผู้แทนราษฎรย่อมทราบดีว่า ถ้าตนประพฤติไม่ดี หรือไม่ตรงตามเจตจำนงของราษฎร ราษฎรก็จะไม่เลือกตั้งเข้ามาอีก

3) หลักการเลือกตั้งอย่างแท้จริง (genuine election) คือ ไม่ใช่มีการเลือกตั้งปลอมแปลงที่เป็นการกำหนดให้ (ก) รัฐบาลไม่คดโกงในการเลือกตั้ง เช่น ทำการเลือกตั้งพอเป็นพิธี หรือโดยการนับคะแนนเสียงผิดพลาด หรือแอบเอาบัตรลงคะแนนปลอมมาใส่ไว้ เป็นต้น (ข) รัฐบาลจะต้องระวังมิให้ราษฎรคดโกงกันเองในการเลือกตั้ง วิธีที่จะให้มีการเลือกตั้งอย่างแท้จริงที่สำคัญได้แก่ จัดให้ราษฎรจัดการเลือกตั้งของตนเองให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยให้ราษฎรร่วมมือในการเลือกตั้ง เช่น เป็นกรรมการตรวจคะแนน เป็นต้น นอกจากนี้จะต้องจัดให้มีวิธีการคัดค้านการเลือกตั้ง เพื่อให้มีการเลือกตั้งใหม่ได้ ทั้งนี้โดยจะต้องจัดขึ้นโดยเฉพาะหรือกำหนดให้มีศาลยุติธรรม หรือสภานิติบัญญัติเป็นผู้วินิจฉัยว่าการเลือกตั้งเป็นไปโดยชอบหรือไม่

4) หลักการออกเสียงทั่วไป (universal suffrage) โดยได้ให้คำแทนความหมายว่า “การเลือกตั้งทั่วถึง” ซึ่งหมายถึงการให้บุคคลออกเสียงลงคะแนนโดยไม่จำกัด กล่าวคือ บุคคลทุกคนไม่ว่าหญิงหรือชายที่มีสัญชาติของประเทศจะต้องมีสิทธิเลือกตั้งผู้แทนราษฎรของประเทศนั้น ข้อยกเว้นที่รับรองกันอยู่ทั่วไปก็คือ ไม่ให้สิทธิเลือกตั้งแก่เด็ก บุคคลวิกลจริต หรือมีจิตบกพร่อง ผู้ที่ต้องโทษจำคุกมาแล้วและพ้นโทษยังไม่เกินเวลาที่กำหนดไว้ และนอกจากนั้นบุคคลนั้นจะต้องมีสิทธิในฐานะพลเมือง เช่น ไม่ได้ถูกเพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง ต้องมีถิ่นที่อยู่ และ (เฉพาะในบางประเทศ) ต้องเป็นเพศชายด้วย แต่การจำกัดเพศหญิงนั้น เป็นการขัดต่อหลักการเลือกตั้งทั่วถึง

นอกจากนี้ ในรายงานการวิจัยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (2548 : 10) ยังได้ระบุถึงหลักเกณฑ์ในการเลือกตั้งที่ประกอบด้วย

ก. การเลือกตั้งที่ยุติธรรม หมายถึงการเลือกตั้งที่บริสุทธิ์เป็นไปตามตัวบทกฎหมาย และเจตนารมณ์ของกฎหมาย ปราศจากการครอบงำและเล่ห์ทางการเมือง ปราศจากการใช้อิทธิพลทางการเมือง ทางเศรษฐกิจและสถานภาพทางสังคม เช่น นักการเมืองหรือข้าราชการที่อยู่ในตำแหน่งใช้อำนาจหน้าที่ของตนเพื่อให้ได้มาซึ่งคะแนนสนับสนุน หรือใช้อุปกรณ์เครื่องใช้ของราชการในการหาเสียง หรือผู้ที่มีกำลังทางเศรษฐกิจเข้มแข็งกว่าใช้เงินทุ่มเทหาเสียงหรือซื้อคะแนนเสียงเพื่อตนเอง หรือ สนับสนุนผู้สมัครที่ตนสนับสนุน นอกจากนี้ การต่อสู้แข่งขันระหว่างผู้สมัครรับเลือกตั้ง หรือพรรคการเมืองจะต้องเป็นไปอย่างอิสระภายในขอบเขตและเจตนารมณ์ของกฎหมายซึ่งอยู่บนความยุติธรรมและความเสมอภาค

ข. หลักการลงคะแนนลับ หมายถึงการออกเสียงเลือกตั้งเป็นเอกสิทธิ์ของผู้เลือกตั้งโดยเด็ดขาด เอกสิทธิ์นี้จะได้รับการปกป้อง พิทักษ์ ก็โดยการออกเสียงลับโดยผู้ออกเสียงไม่จำเป็นต้องบอกผู้อื่นว่าตนเลือกใคร ทั้งนี้ เพื่อให้การเลือกตั้งเป็นไปโดยบริสุทธิ์ ปราศจากการข่มขู่ บีบบังคับจากอิทธิพลใดๆ ที่จะมีผลกระทบต่อเสรีภาพของผู้เลือกตั้ง (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง : 2547 หน้า 6-9)

1.3.3 วิธีการเลือกตั้ง (พินิจจรรย์ นามวัฒน์ : 2534 : 726) ระบุว่าวิธีการเลือกตั้งมีด้วยกัน 2 วิธี คือ

1) การเลือกตั้งโดยตรง (Direct election) หมายถึงการเลือกตั้งที่ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งสามารถใช้วิจารณญาณของตนในการออกเสียงลงคะแนนให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งในแต่ละตำแหน่งโดยตรง คะแนนเสียงที่ได้รับจากการออกเสียงลงคะแนนของผู้มีสิทธิเลือกตั้งจะเป็นเครื่องชี้วัดว่าผู้สมัครรับเลือกตั้งคนใดจะชนะการเลือกตั้งในครั้งนั้น ๆ

2) การเลือกตั้งโดยทางอ้อม (Indirect election) หมายถึงการที่ประชาชนไปออกเสียงเลือกตั้งคณะบุคคลคณะหนึ่งเข้าทำหน้าที่เลือกตั้งแทนตน (Electoral college) เป็นการมอบหมายสิทธิในการเลือกตั้งให้แก่คณะบุคคลผู้ทำการเลือกตั้งโดยเด็ดขาด การเลือกตั้งแบบนี้ใช้ในกรณีที่เห็นว่า คณะบุคคลที่เข้าไปทำการเลือกตั้งนั้นจะมีสติปัญญาและความรู้ความสามารถในการใช้วิจารณญาณได้ดีกว่า อันเป็นหลักประกันได้ว่า ประชาชนจะได้ผู้แทนที่ดีมีความสามารถอย่างแน่นอน

1.3.4 ประเภทของการเลือกตั้ง การแบ่งประเภทของการเลือกตั้งนั้น สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้ (คณะกรรมการการเลือกตั้ง : 2548 : 11)

1) การเลือกตั้งทั่วไป (General-Election) หมายถึงการเลือกตั้งที่มีสิทธิเลือกตั้งทั่วประเทศมาลงคะแนนเสียงพร้อมๆ กัน การเลือกตั้งทั่วไปมี 2 กรณี คือ ครบวาระที่จะต้องมีการเลือกตั้ง และยุบสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งการเลือกตั้งทั่วไปนี้ จะเป็นเครื่องชี้วัดกระแสดความคิดทางการเมืองของประชาชนได้เป็นอย่างดี แต่จะชี้วัดได้มากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับระบบพรรคการเมืองของประเทศนั้น ๆ เช่น ประเทศในระบอบ 2 พรรคการเมือง การเลือกตั้งทั่วไปจะเป็นกิจกรรมทางการเมืองที่เป็นเครื่องชี้วัดว่าประชาชนยังคงสนับสนุนรัฐบาลเดิมหรือไม่ สำหรับประเทศที่เป็นระบบหลายพรรคการเมือง ลักษณะการจัดตั้งรัฐบาลเป็นรัฐบาลผสมผลการเลือกตั้งทั่วไปไม่อาจชี้วัดได้ชัดเจนว่า ประชาชนต้องการรัฐบาลเดิมหรือรัฐบาลใหม่ได้ เพราะการจัดตั้งรัฐบาลเป็นรัฐบาลผสมขึ้นอยู่กับการรวบรวมเสียงข้างมากของพรรคการเมืองต่าง ๆ หลังจากการเลือกตั้งได้หรือไม่ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การเลือกตั้งทั่วไปยังเป็นภาพสะท้อนความคิดเห็นวัฒนธรรมทางการเมือง และแนวโน้มของกระแสดความคิดทางการเมืองของประชาชนในประเทศหรือในเขตเลือกตั้งนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี เช่น ความแตกต่างของจำนวนผู้ไปใช้สิทธิเลือกตั้งในเขตเมืองกับเขตชนบท ปริมาณและลักษณะการซื้อสิทธิ-ขายเสียงในเขตเลือกตั้งต่าง ๆ ความนิยมพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งในเขตกรุงเทพมหานครกับส่วนภูมิภาคอื่น ๆ เป็นต้น

2) การเลือกตั้งซ่อม (By-Election) ในกรณีที่ผู้แทนราษฎรขาดสมาชิกภาพ เช่น ตาย ลาออก หรือเพราะเหตุอื่นๆ เป็นต้น ก็จะมีการเลือกตั้งซ่อมให้ได้ผู้แทนราษฎรมาแทนที่ผู้ที่พ้นสภาพการเป็นผู้แทนราษฎร การเลือกตั้งซ่อมในเขตเลือกตั้งก็จะเป็นเครื่องมือในการวัดความนิยมพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งหรือรัฐบาลได้ (วัชรวิทย์ ไชยสาร : 2544 : 14-15)

1.3.5 การใช้จ่ายในการเลือกตั้ง ฐโสร ฐุทองคำ (2549 : 560-562) กล่าวถึงการใช้จ่ายในการเลือกตั้งไว้ดังต่อไปนี้

การใช้จ่ายในการเลือกตั้ง หมายถึง การใช้จ่ายที่ใช้สำหรับการเลือกตั้ง ที่ทั้งผู้สมัครรับเลือกตั้ง พรรคการเมือง และรัฐบาลต่างมีส่วนเกี่ยวข้องในการใช้จ่ายนี้ด้วยกันทั้งสิ้น ในประเทศที่พัฒนาแล้ว และประเทศที่กำลังพัฒนา การเลือกตั้งที่เกิดขึ้นในแต่ละครั้ง จะมีค่าใช้จ่ายในการเลือกตั้งเป็นจำนวนมาก เนื่องจากมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเป็นไปอย่างกว้างขวาง การใช้จ่ายในการเลือกตั้งจะศึกษาในสามส่วน คือ ที่มาหรือแหล่งเงินทุนในการเลือกตั้ง การใช้จ่ายในการเลือกตั้ง และข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับการใช้จ่ายในการเลือกตั้ง

1.3.6 ที่มาหรือแหล่งเงินทุนในการเลือกตั้ง การเลือกตั้งในแต่ละครั้ง ผู้สมัครรับเลือกตั้งจะต้องใช้เงินทุนในการรณรงค์หาเสียง ที่มาหรือแหล่งเงินทุนจึงเป็นสิ่งสำคัญ แหล่งที่มาของเงินทุนที่สำคัญ ได้แก่

1) ผู้สมัครรับเลือกตั้ง เป็นผู้ที่ให้เงินทุนสนับสนุนการใช้จ่ายในการเลือกตั้ง ทั้งในรูปของการบริจาคให้กับพรรคการเมืองก่อน หรือ การเป็นแหล่งสำหรับการใช้จ่ายในการเลือกตั้งของตนเองได้รับการเลือกตั้ง ด้วยปัจจัยนี้ จึงเป็นผลให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งที่มีฐานะทางเศรษฐกิจหรือได้รับการสนับสนุนทางเศรษฐกิจจากผู้อื่น มีโอกาสที่จะได้รับการเลือกตั้งมากกว่าผู้มีฐานะด้อยกว่า

2) พรรคการเมือง ให้การสนับสนุนผู้สมัครรับเลือกตั้งในสังกัดพรรคการเมือง แหล่งที่มาของเงินทุนของพรรคการเมืองที่สำคัญ ได้แก่ การบริจาคของประชาชน การบำรุงพรรคของสมาชิกพรรคการเมือง การจัดกิจกรรมของพรรคการเมือง และการจัดสรรของรัฐบาลในการให้เงินอุดหนุนพรรคการเมือง การที่พรรคการเมืองได้รับการสนับสนุนทางการเงิน ทำให้พรรคการเมืองมีเงินทุนอุดหนุนให้กับผู้สมัครรับเลือกตั้ง

3) ผู้บริจาค เป็นผู้บริจาคเงินเพื่อสนับสนุนผู้สมัครรับเลือกตั้ง เพื่อนำไปใช้จ่ายในการณรงค์หาเสียง บางประเทศกำหนดวงเงินที่ผู้บริจาคจะดำเนินการได้ เนื่องจากไม่ต้องการให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งถูกรวบงำโดยผู้บริจาค หรือการออกกฎหมายที่ห้ามหรือจำกัดการรับเงินทุนจากต่างประเทศอันจะเป็นผลต่อความมั่นคงและผลประโยชน์แห่งชาติ

4) รัฐบาล ในบางประเทศโดยเฉพาะประเทศที่พัฒนาแล้ว ต่างให้การสนับสนุนการณรงค์หาเสียงเลือกตั้งด้วยการให้เงินทุนในการสนับสนุนพรรคการเมือง นอกเหนือไปจากที่รัฐบาลต้องมีค่าใช้จ่ายในการจัดการเลือกตั้ง เช่น ในกรณีของสหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส และเยอรมนี เป็นต้น

การใช้จ่ายในการเลือกตั้ง จำแนกออกเป็น 2 ส่วน คือการใช้จ่ายตามโครงสร้างทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ และการใช้จ่ายตามกระบวนการเลือกตั้ง กล่าวคือ

ก. การใช้จ่ายในการเลือกตั้งทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ได้แก่

1) การใช้จ่ายเงินในการเลือกตั้งที่เป็นทางการ หมายถึงการใช้จ่ายเงินในการเลือกตั้งที่ใช้ในการณรงค์หาเสียงที่เป็นไปอย่างชัดเจน และผู้สมัครรับเลือกตั้งจะกำหนดเป็นหลักฐานในการแจ้งยอดรวมการใช้จ่ายเมื่อต้องแจ้งต่อทางการตามที่กฎหมายกำหนด ค่าใช้จ่ายเหล่านี้ ที่สำคัญได้แก่ การประชาสัมพันธ์ การโฆษณา การปราศรัย การลงข้อความในสื่อมวลชน ค่าใช้จ่ายในด้านการอำนวยความสะดวก เช่น ค่าพาหนะ ค่าขนส่ง เบี้ยเลี้ยง อาสาสมัคร เป็นต้น

2) การใช้จ่ายเงินในการเลือกตั้งที่ไม่เป็นทางการ หมายถึงการใช้จ่ายเงินในการเลือกตั้งที่เป็นค่าใช้จ่ายที่ไม่เกี่ยวข้องกับการณรงค์หาเสียงโดยตรง แต่เป็นส่วนสำคัญที่จะสนับสนุนให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งได้รับการเลือกตั้ง ที่สำคัญ ได้แก่ ค่าใช้จ่ายในกิจกรรมสังคม เช่น

การใช้จ่ายในงานสังคม การสนับสนุนการแข่งขันกีฬาในชุมชน เงินบริจาคการกุศล เป็นต้น รวมไปถึงเงินที่ใช้จ่ายในการซื้อสิทธิ์ขายเสียงด้วย

ข. การใช้จ่ายตามกระบวนการเลือกตั้ง หมายถึงการใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจากการจำแนกออกตามกระบวนการในการเลือกตั้ง จำแนกออกได้สองส่วน คือ การใช้จ่ายในการลงสมัครรับเลือกตั้งกับการใช้จ่ายในระหว่างการแข่งขันเลือกตั้ง กล่าวคือ การใช้จ่ายในการลงสมัครรับเลือกตั้ง ผู้สมัครรับเลือกตั้งจะต้องเสียค่าธรรมเนียมในการลงสมัครรับเลือกตั้ง รวมถึงค่าใช้จ่ายอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น ค่ายารูป การลงทะเบียน เป็นต้น และการใช้จ่ายระหว่างการแข่งขันเลือกตั้ง หมายความว่าถึงการรณรงค์หาเสียง

1.3.7 ระบบการเลือกตั้ง พรศักดิ์ พ่องแผ้ว และพิมลจรรย์ นามวัฒน์ (อ้างใน ธโสรธูตทองคำ 2549 : 544-545) ระบุว่า ระบบการเลือกตั้งที่สำคัญ แบ่งออกได้เป็นสองประเภท คือ ระบบการเลือกตั้งแบบคะแนนเสียงข้างมาก และระบบการเลือกตั้งแบบคะแนนเสียงตามสัดส่วน กล่าวคือ

1) ระบบการเลือกตั้งแบบเสียงข้างมากหรือระบบการเลือกตั้งแบบคะแนนเสียงข้างมาก (Majority Electoral System) คือ ระบบการเลือกตั้งที่ผู้สมัครรับเลือกตั้งที่ได้รับคะแนนสูงสุดจะเป็นผู้ได้รับการเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งนั้น ๆ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ผู้สมัครรับเลือกตั้งผู้ใดที่ได้รับคะแนนเสียงสูงสุดตามจำนวนที่นั่งที่จะพึงมีในเขตการเลือกตั้งนั้นเป็นผู้ได้รับการเลือกตั้ง

2) ระบบการเลือกตั้งแบบสัดส่วนหรือระบบการเลือกตั้งที่เป็นระบบคะแนนตามสัดส่วน (Proportional Representation Electoral System หรือ PR) หรือระบบการเลือกตั้งแบบบัญชีรายชื่อ (List system) ระบบการเลือกตั้งแบบสัดส่วน หมายถึง ระบบการเลือกตั้งที่ระบบคะแนนที่ได้รับกับสัดส่วนของจำนวนที่นั่งในการเป็นตัวแทนเป็นสัดส่วนกันหรือแนวเดียวกันหรือสัมพันธ์กัน ระบบการเลือกตั้งแบบสัดส่วนจึงเป็นระบบการเลือกตั้งที่เชื่อมโยงระหว่างคะแนนที่ได้รับกับจำนวนที่นั่ง หลักการสำคัญของระบบการเลือกตั้งแบบสัดส่วน ได้แก่ การกำหนดโควตาหรือจำนวนคะแนนมาตรฐานสำหรับตัดสินผลการเลือกตั้งในแต่ละที่นั่งในแต่ละเขตการเลือกตั้ง อันนำไปสู่การที่ระบบการเลือกตั้งนี้เป็นระบบการเลือกตั้งแบบบัญชีรายชื่อ วิธีการสำคัญในการเลือกตั้งคือ พรรคการเมืองจะส่งรายชื่อผู้สมัครรับเลือกตั้งในแต่ละเขตการเลือกตั้ง เพื่อให้ผู้เลือกตั้งเป็นผู้ออกเสียงลงคะแนน

1.4 แนวคิดเกี่ยวกับการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง

ความหมายของการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง การรณรงค์หาเสียง (Campaign) มีผู้ให้ความหมายไว้ดังต่อไปนี้

ธนัน อนุมานราชชน และคณะ (อ้างใน ศุภชัย วงษ์บรรใจ : 2548) อธิบายแนวคิดเกี่ยวกับการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งโดยสรุป คือ การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง หมายถึง กิจกรรมที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือหลายคนพยายามที่จะแสดงต่อผู้มีสิทธิเลือกตั้งว่า ตนเองมีความเหมาะสมที่จะได้รับความไว้วางใจให้ไปทำหน้าที่ผู้แทนในการใช้อำนาจอธิปไตย ซึ่งเป็นของผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งแต่ละคน

สุรพงษ์ โสธนะเสถียร (อ้างใน ธโสธร ตู้ทองคำ 2549 : 562) ให้ความหมายไว้ว่า การรณรงค์หาเสียง หมายถึง ความพยายามในวิธีการนานัปการ เพื่อให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งได้รับเลือกตั้ง

กนก วงษ์ตระหง่าน (2530 : 39-40) อธิบายว่า การศึกษาการเมืองเรื่องการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งนั้น เป็นการศึกษาการแข่งขันทางการเมืองในการรณรงค์หาเสียงของผู้สมัครรับเลือกตั้ง ซึ่งการแข่งขันอาจจะมีทั้งการต่อสู้ ขัดแย้ง ร่วมมือกันทางการเมือง โดยที่ผู้สมัครจะต้องคำนึงถึงข้อได้เปรียบและเสียเปรียบต่าง ๆ ของตนเองและของกลุ่ม และสิ่งที่จะต้องคำนึงถึงอีกประการก็คือ กติกาการเลือกตั้งที่จะส่งผลถึงแนวทางและแผนการรณรงค์หาเสียงของผู้สมัคร เพราะหากกติกาการเลือกตั้งเปลี่ยนแปลงไป ข้อได้เปรียบเสียเปรียบของผู้สมัครก็จะเปลี่ยนแปลงไปด้วย

1.4.1 วัตถุประสงค์ของการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง ได้แก่

เพื่อชักจูงผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง ซึ่งเป็นกลุ่มผู้สนับสนุนผู้สมัครรับเลือกตั้งให้ออกมาลงคะแนนเสียงเลือกตั้งอย่างเปิดเผย การระดมผู้สนับสนุนเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งได้รับคะแนนเสียงจากกลุ่มเป้าหมาย

เพื่อกระตุ้นให้ผู้สนับสนุนที่ซ่อนเร้น (talent support) ให้ออกมาใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง ทั้งนี้เพราะ ในจำนวนผู้ที่ไม่ได้ใช้สิทธิเลือกตั้งจะมีส่วนหนึ่งที่สนับสนุนผู้สมัครรับเลือกตั้งฝ่ายตนเอง เพื่อให้ได้รับคะแนนเสียงที่สูงขึ้น

เพื่อเปลี่ยนใจผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง เป็นการสนับสนุนฝ่ายตรงข้ามให้มาสนับสนุนฝ่ายตน อันเป็นการโน้มน้าวให้ผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งที่มีได้เป็นฐานเสียงตนให้สนับสนุนตนเองด้วย ซึ่งการดำเนินการควรเป็นไปอย่างรอบคอบและรัดกุม เนื่องจากเป็นการดำเนินการที่มีความยากลำบาก และมีความเป็นไปได้ค่อนข้างจำกัด

การรณรงค์หาเสียงจึงมีความสำคัญในการทำให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งได้รับการเลือกตั้ง และเป็นการระดมการมีส่วนร่วมทางการเมือง รวมทั้งเป็นขั้นตอนในการนำเสนอนโยบายการบริหารประเทศของพรรคการเมืองและผู้สมัครรับเลือกตั้ง เพื่อให้ประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยได้แสดงเจตนารมณ์ในทางการเมือง

การรณรงค์หาเสียงอาจจะดำเนินการอย่างต่อเนื่อง หรือเฉพาะในช่วงของการเลือกตั้งก็ได้ โดยปกติในแต่ละประเทศจะมีกฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับ หรือระเบียบปฏิบัติ และกรอบทางสังคม เป็นตัวกำหนดถึงวิธีการหาเสียงและเงินทุนที่ใช้ในการรณรงค์หาเสียง ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างความยุติธรรมและความเสมอภาคให้เกิดขึ้นระหว่างผู้สมัครรับเลือกตั้ง

การจำแนกวิธีการในการรณรงค์หาเสียง แบ่งออกได้เป็นสี่ประเภท ประเภทแรก คือ วิธีการในการรณรงค์หาเสียงที่จำแนกตามรูปแบบ ประเภทที่สอง วิธีการในการรณรงค์หาเสียงที่จำแนกตามสื่อ ประเภทที่สาม วิธีการในการรณรงค์หาเสียงที่จำแนกออกตามบุคคล และประเภทที่สี่ คือ วิธีการรณรงค์หาเสียงที่จำแนกตามกฎหมาย

1) วิธีการในการรณรงค์หาเสียงที่จำแนกออกได้ตามรูปแบบและวิธีการในการรณรงค์หาเสียง แบ่งออกได้เป็นสองประเภทคือ การประชาสัมพันธ์ และการโฆษณา

(1.1) การประชาสัมพันธ์ ในการรณรงค์หาเสียง หมายถึง การโน้มน้าวและให้ข้อคิดเห็นหรือคำแนะนำให้กับบุคคลอื่นที่เป็นผู้รับสาร จึงเป็นการให้ข้อมูลกับผู้ลงคะแนนในฐานะที่เป็นผู้รับสาร องค์ประกอบที่สำคัญของการประชาสัมพันธ์ในการรณรงค์หาเสียง ได้แก่ ผู้ส่งสาร อันได้แก่ ผู้สมัครรับเลือกตั้ง ผู้รับสาร อันได้แก่ ผู้ออกเสียงเลือกตั้ง สารประชาสัมพันธ์ เป็นสิ่งที่สร้างความเข้าใจระหว่างผู้สมัครรับเลือกตั้งกับผู้ออกเสียงเลือกตั้ง

(1.2) การโฆษณา ในการรณรงค์หาเสียง การโฆษณาเป็นเครื่องมือสำคัญของผู้สมัครรับเลือกตั้งในการสื่อสารกับผู้ออกเสียงลงคะแนน ในการตัดสินใจเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้ง องค์ประกอบสำคัญของการโฆษณาในการรณรงค์หาเสียงได้แก่ ป้ายโฆษณา และใบโฆษณา โดยป้ายโฆษณาจะนำไปใช้ในที่สาธารณะเพื่อเห็นโดยง่าย มีรูปแบบ สี สันตดุจดตา องค์ประกอบสำคัญของป้ายโฆษณาจะมีชื่อ รูปภาพ หมายเลข และพรรคการเมืองของผู้สมัครรับเลือกตั้ง ส่วนใบโฆษณาเป็นเอกสารที่ใช้ในการโฆษณา มีหลากหลายรูปแบบและขนาด นอกจากนี้ การโฆษณายังมีรูปแบบอื่น เช่น การใช้สติ๊กเกอร์ การโฆษณาหนังสือพิมพ์หรือทางโทรทัศน์ เป็นต้น

2) วิธีการในการรณรงค์หาเสียงที่จำแนกตามสื่อ วัตถุประสงค์สำคัญของการใช้สื่อ โดยผ่านสื่อมวลชน เป็นการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งที่มีประสิทธิภาพ มีประสิทธิผล และประหยัด เนื่องจากมีขอบข่ายในการเข้าถึงประชาชนได้มากกว่าการรณรงค์ในรูปแบบอื่น แบ่งออกได้เป็นสองประเภท คือ สื่อสิ่งพิมพ์ กับสื่ออิเล็กทรอนิกส์ โดยที่ สื่อสิ่งพิมพ์ หมายถึง สื่อที่เป็นเอกสาร ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วารสาร เป็นต้น สื่อสิ่งพิมพ์จึงเหมาะกับการรณรงค์หาเสียงในกรณีที่ประชากรจำนวนมากอ่านออกเขียนได้ และมีรายได้ประจำระดับปานกลางถึงสูง และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ และคอมพิวเตอร์

3) วิธีการในการรณรงค์หาเสียงที่จำแนกออกตามบุคคล แบ่งออกได้เป็นสองประเภท ได้แก่ การรณรงค์หาเสียงของผู้สมัครรับเลือกตั้งด้วยตนเอง เป็นการรณรงค์หาเสียงที่ผู้สมัครรับเลือกตั้งดำเนินการต่าง ๆ ด้วยตนเอง เช่น การเคาะประตูบ้าน การปราศรัยในที่สาธารณะ เป็นต้น และการรณรงค์หาเสียงโดยใช้ตัวแทน เป็นการรณรงค์หาเสียงที่ผู้สมัครรับเลือกตั้งใช้ตัวแทนทำหน้าที่ในการหาคะแนนนิยม ตัวแทนเหล่านี้จะประกอบด้วยครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูงพรรคพวก และห้วคะแนน เพื่อให้การหาเสียงเป็นไปอย่างทั่วถึง

4) วิธีการในการรณรงค์หาเสียงจำแนกตามกฎหมาย แบ่งออกได้เป็นสองประเภท คือ การรณรงค์หาเสียงที่ถูกกฎหมาย และการรณรงค์หาเสียงที่ผิดกฎหมาย โดยที่ การรณรงค์หาเสียงที่ถูกกฎหมาย หมายถึง การรณรงค์หาเสียงที่เป็นไปตามบทบัญญัติของกฎหมาย ทั้งโดยการรณรงค์หาเสียงโดยผ่านสื่อมวลชน การรณรงค์หาเสียงด้วยตนเอง หรือรูปแบบอื่นใด เป็นต้น การรณรงค์หาเสียงที่ถูกกฎหมายยังเกี่ยวข้องกับการใช้จ่ายเงิน และรูปแบบวิชาการในการหาเสียง และการรณรงค์หาเสียงที่ผิดกฎหมาย เป็นการรณรงค์หาเสียงที่ดำเนินการฝ่าฝืนกฎหมาย ได้แก่ การซื้อเสียง การแจกสิ่งของ และการให้คำมั่นสัญญาต่อสาธารณะ การใช้อำนาจ/อิทธิพลข่มขู่ บังคับ เป็นต้น

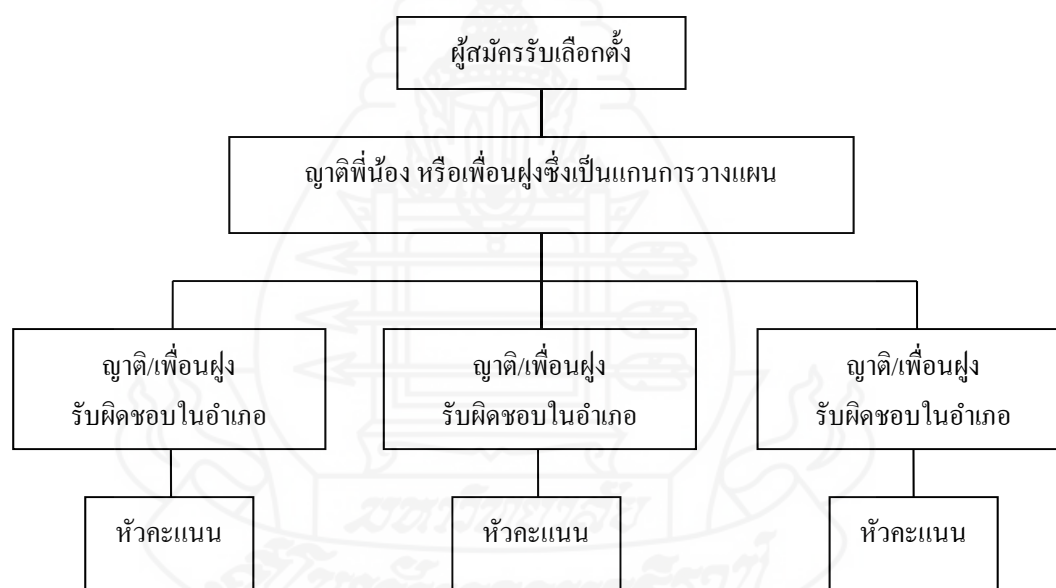
1.4.2 ขั้นตอนการหาเสียงเลือกตั้ง เพิ่มพงษ์ เชาวลิต และศรีสมภพ จิตรภิมย์ศรี (2531) กล่าวถึงขั้นตอนการหาเสียงเลือกตั้งว่า ปรากฏการณ์ของการใช้เงินในการเลือกตั้ง และการใช้บทบาทของห้วคะแนนในการหาเสียง การจัดกองอำนาจในการรณรงค์หาเสียง รวมทั้งการรณรงค์ในรูปแบบอื่น ๆ เริ่มเปลี่ยนแปลงจากการเน้นบทบาทส่วนบุคคลอย่างมากมาเป็นการใช้เทคนิควิทยาการสมัยใหม่ที่ซับซ้อนกว่าการไปเน้นบุคคลเป็นด้านหลัก ซึ่งสามารถสรุปขั้นตอนและระยะเวลาการรณรงค์หาเสียงรับเลือกตั้งโดยส่วนใหญ่แบ่งเป็นขั้นตอนใหญ่ ๆ ได้ 2 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ระยะก่อนวันรับสมัครเข้ารับเลือกตั้ง และระยะที่ 2 ระยะหลังวันรับสมัครเข้ารับเลือกตั้ง สรุปสาระโดยสังเขปได้ดังนี้

1) ระยะที่ 1 ระยะก่อนวันรับสมัครรับเลือกตั้ง เป็นระยะเวลาผู้สมัครรับเลือกตั้งต้องสร้างตนเองให้เป็นที่รู้จักของประชาชนผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง การหาเสียงก่อนวันสมัคร ไม่มีกำหนดช่วงระยะเวลาว่าควรนานเท่าใด ขึ้นอยู่กับสถานะ วิธีการ เงินทุน ฯลฯ ของแต่ละคน โดยผู้ที่เคยเป็นผู้แทนราษฎรมาก่อนแล้ว หรือ เป็นผู้ที่ประกอบอาชีพที่ต้องพบปะผู้คนและได้มีการสร้างความรู้จักคุ้นเคยกับผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งมาโดยตลอดแล้ว จะไม่ต้องหาเสียงหนักมากเท่ากับผู้ที่เป็นผู้สมัครหน้าใหม่ เพราะผู้สมัครหน้าใหม่ต้องพยายามให้เป็นที่รู้จักมากกว่า

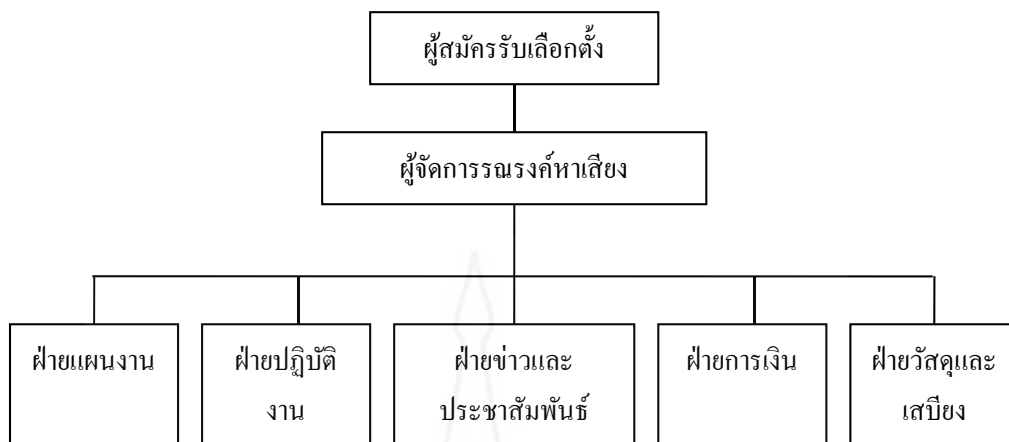
2) ระยะที่ 2 ระยะหลังวันรับสมัคร การรณรงค์หาเสียงในระยะนี้ แยกย่อย ได้ 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 การจัดตั้งองค์กรบริหารการหาเสียงและระยะเวลาการจัดทำแผนการหา

เสียง ขั้นตอนที่ 2 การหาเสียงเลือกตั้งและการจัดตั้งห้วคะแนน และขั้นตอนที่ 3 การดำเนินการในวันเลือกตั้ง ซึ่งมีรายละเอียดโดยสรุปดังต่อไปนี้

ก. ขั้นตอนที่ 1 การจัดตั้งองค์กรบริหารการหาเสียงและระยะเวลาการจัดทำแผนการหาเสียง ปัจจัยสำคัญที่สุดประการหนึ่งในการกำหนดประสิทธิภาพของการหาเสียงคือ องค์กรหาเสียงของผู้สมัคร โดยเฉพาะในเขตเลือกตั้งที่กว้างและมีผู้สมัครจำนวนมาก ซึ่งส่งผลให้การหาเสียงต้องเป็นไปอย่างเข้มข้น การจัดตั้งองค์กรหาเสียงก็คือ การบริหารปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอยู่ของผู้สมัคร หรือผู้ใกล้ชิดกับผู้สมัคร เพื่อให้เกิดคุณประโยชน์และเอื้ออำนวยต่อการให้ผู้สมัครบรรลุเป้าหมายแห่งชัยชนะในการเลือกตั้ง การจัดตั้งองค์กรบริหารการหาเสียง อาจจะแบ่งได้เป็นสองลักษณะ คือ รูปแบบการจัดการหาเสียงที่ไม่มีลักษณะองค์กรของผู้สมัคร ซึ่งมักจะเป็นการจัดการหาเสียงของผู้สมัครที่เคยใช้บทบาทความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างผู้สมัครกับญาติมิตรเพื่อนฝูง หรือผู้สมัครที่ไม่ค่อยมีเงินทุน และรูปแบบการจัดการหาเสียงที่จัดตั้งกรอย่างเป็นระบบ ทั้งสองรูปแบบเขียนเป็นแผนภาพได้ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 2.1 รูปแบบการจัดการหาเสียงที่ไม่มีลักษณะองค์กรของผู้สมัคร

ภาพที่ 2.2 รูปแบบการจัดการหาเสียงที่จัดองค์กรอย่างเป็นระบบ

การจัดองค์กรบริหารในการหาเสียงเลือกตั้ง จะมีศูนย์อำนวยการเลือกตั้งเป็นศูนย์กลางในการวางแผนสั่งงาน ประสานงานในการรณรงค์หาเสียง ซึ่งแบ่งแยกโครงสร้างหน้าที่ตามภารกิจ เช่น มีฝ่ายแผนงานวางแผนหาเสียงเลือกตั้งตลอดกระบวนการ มีการเก็บข้อมูลสถิติต่าง ๆ เกี่ยวกับการเลือกตั้ง การประเมินผลการหาเสียง การวางแผนทั้งรุก-รับ และโต้ตอบ ฝ่ายปฏิบัติการประกอบด้วยอาสาสมัคร ฝ่ายจัดตั้งห้วคะแนน กำลังหนุนในการหาเสียง ฝ่ายข่าวและประชาสัมพันธ์ มีหน้าที่ด้านการข่าว หาข่าว ปลอ่ยข่าว รวมทั้งประชาสัมพันธ์รูปแบบต่าง ๆ ฝ่ายการเงินมีหน้าที่เตรียมเงินเป็นค่าใช้จ่าย ทำบัญชีรับ-จ่ายเงิน และฝ่ายวัสดุและเสบียงมีหน้าที่จัดการดูแลเก็บรักษาวัสดุอุปกรณ์ในการหาเสียง โดยแต่ละฝ่ายมีหน้าที่รับผิดชอบที่แน่นอน และทั้งหมดอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของผู้อำนวยการหาเสียงเลือกตั้ง ซึ่งมีหน้าที่อำนวยการและวางแผนตัดสินใจแทนผู้สมัคร

ในการเลือกตั้ง นอกจากผู้สมัครจัดตั้งศูนย์อำนวยการเลือกตั้งเป็นศูนย์กลางของตนแล้ว ยังจะต้องมีการจัดตั้งองค์กรสาขา แยกไปตามอำเภอต่าง ๆ ด้วย

ข. ขั้นตอนที่ 2 การหาเสียงเลือกตั้งและการจัดตั้งห้วคะแนน กล่าวโดยสรุปได้ว่า ในการหาเสียงเลือกตั้งของผู้สมัครจะดำเนินการได้ผลดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับปัญหาในการจัดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการหาเสียงได้อย่างเหมาะสม องค์ประกอบเหล่านี้คือ

(1) การจัดการปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างแนวทางกว้างกับแนวทางลึก การหาเสียงแนวทางลึก คือ การหาเสียงโดยเคาะประตู หรือการเข้าพบปะรายบุคคล กลุ่มบุคคล ส่วนการหาเสียงแนวทางกว้าง คือ การโฆษณาให้เป็นที่รับรู้ของคนส่วนมาก เช่น การโฆษณาแผ่นพับ โปสเตอร์

(2) การจัดความสัมพันธ์ระหว่างผู้สมัคร-หัวคะแนน-อาสาสมัคร จากการที่หัวคะแนนเป็นผู้ที่ทำหน้าที่รับจะหาคะแนนเสียงให้ผู้สมัครรับเลือกตั้ง และ อาสาสมัคร หมายความว่า ทีมงานที่ทำหน้าที่เสมือนตัวแทนของผู้สมัครในการประสานงานกับประชาชน หรือทำการหาเสียงแทนผู้สมัครตามโอกาสต่าง ๆ อาสาสมัครจึงเป็นตัวเชื่อมกลางระหว่างผู้สมัครกับหัวคะแนนในการเลือกตั้ง การจัดความสัมพันธ์ดังกล่าว จึงเขียนเป็นรูปภาพได้ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สมัคร-อาสาสมัคร-หัวคะแนน

ที่มา : เพิ่มพงษ์ เชาวลิต (2531 : 20)

(3) การจัดความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือกลุ่มที่เป็นฝ่ายของผู้สมัคร กลุ่มที่อยู่ฝ่ายตรงกันข้าม และกลุ่มที่ยังมิได้ตัดสินใจว่าจะเลือกผู้ใด อัตราการแปรเปลี่ยนของสัดส่วนใน 3 กลุ่มเป้าหมายจะเป็นดัชนีชี้ว่าวิธีการณรงค์หาเสียงของผู้สมัครนั้นมีประสิทธิภาพหรือไม่ และการแปรเปลี่ยนสัดส่วนที่พึงปรารถนาของผู้สมัครแต่ละคน ก็คือ การเพิ่มปริมาณขึ้นของฝ่ายตน การลดปริมาณลงของฝ่ายตรงกันข้าม และการทำให้ฝ่ายเป็นกลางหันมาอยู่ฝ่ายตน

ค. ขั้นตอนที่ 3 การดำเนินการในวันเลือกตั้ง การณรงค์หาเสียงเลือกตั้งก่อนหน้าวันเลือกตั้งไม่กัวันเป็นการระดมหาเสียงเพื่อให้ประชาชนเกิดความมั่นใจในการลงคะแนนเสียงให้กับผู้สมัครรับเลือกตั้ง ในขณะที่เดียวกันก็พยายามสกัดกั้นหนทางทุกอย่างที่อาจจะเกิดการเปลี่ยนใจในภายหลัง จึงเป็นหน้าที่ของหัวคะแนน อาสาสมัคร หรือทีมงานของผู้สมัครทุก ๆ คน ที่จะต้องทำงานอย่างหนักเพื่อรักษาฐานภาพด้านคะแนนเสียง หรือเร่งสะสมคะแนนเสียงให้พอ แล้วแต่กรณี

1.5 แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์

เจมส์ ซี สก็อตต์ (James C. Scott อ้างใน ชีรยุทธ บุญมี (2535 : 199) ระบุถึงคำจำกัดความของความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์โดยสรุปได้ว่า เป็นความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนระหว่าง

คนในสังคมที่มีฐานะบทบาทต่างกัน และอาจพิจารณาเป็นแบบหนึ่งของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล 2 คน ซึ่งเป็นความผูกพันของมิตรภาพแบบประโยชน์ใช้สอย โดยคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมสูงกว่า หรือเรียกว่า “ผู้อุปถัมภ์” จะใช้อิทธิพลและสิ่งที่ตนมีอยู่คุ้มครอง ให้ประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งสองอย่าง แก่ผู้มีฐานะต่ำกว่า หรือเรียกว่า “ผู้รับอุปถัมภ์” ซึ่งผู้ได้รับการอุปถัมภ์ก็มักจะต้องตอบแทนผู้อุปถัมภ์ด้วยการให้ความจงรักภักดีแบบช่วยเหลือตอบแทน ซึ่งทั้งนี้รวมทั้งการอุทิศตนรับใช้ผู้อุปถัมภ์ โดยการตอบแทนที่ผู้รับการอุปถัมภ์มีให้แก่ผู้อุปถัมภ์ของตนนั้น กระทำได้ 4 ทาง ดังต่อไปนี้

- 1) ตอบแทนด้านแรงงานหรือด้านวัตถุ เช่น ในบางโอกาสผู้รับการอุปถัมภ์ก็จะนำเอาสิ่งของมากำหนดแก่ผู้อุปถัมภ์เพื่อแสดงถึงความผูกพัน ความจงรักภักดี หรือตอบแทนโดยการทำงานให้แก่ผู้อุปถัมภ์ เป็นต้น
- 2) การช่วยเหลือในการต่อสู้ เช่น การเป็นพรรคพวกช่วยเหลือเมื่อผู้อุปถัมภ์ของตนถูกรังแกจากฝ่ายอื่น เป็นต้น
- 3) การช่วยเหลือตอบแทนทางการเมือง เช่น การเป็นห้วคะแนนให้กับผู้อุปถัมภ์ การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งให้ หรือให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับการเมืองในด้านอื่น ๆ ให้กับผู้อุปถัมภ์
- 4) การตอบแทนเชิงพิธีกรรมหรือศาสนา อันเป็นการแสดงออกถึงความจงรักภักดี เช่น การที่ผู้ได้อุปถัมภ์ต้องไปรดน้ำขอพรผู้อุปถัมภ์ในวันเกิดหรือวันสงกรานต์ การไปร่วมงานและช่วยงานในการประกอบพิธีที่ผู้อุปถัมภ์จัดขึ้น เป็นต้น

ม.ร.ว.อคิด รพีพัฒน์ (อ้างใน อมรา พงศาพิชญ์และปรีชา คุวินทร์พันธ์ (2543 : 3-4) อธิบายว่า ระบบอุปถัมภ์เป็นลักษณะเด่นประการหนึ่งของสังคมไทย เนื่องจากเป็นสังคมที่มีการกำหนดสถานภาพของบุคคลลดหลั่นจากบนมาสู่ล่าง กล่าวคือ สังคมไทยเป็นสังคมที่มีโครงสร้างที่เน้นความแตกต่างระหว่างฐานะ ตำแหน่ง ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์ที่มีฐานะสูงกว่าและผู้ได้อุปถัมภ์ที่มีฐานะต่ำกว่า เมื่อมีการยึดถือความแตกต่างในระดับสูง-ต่ำของฐานะ ตำแหน่งเป็นหลัก เราจึงพบว่า ความสัมพันธ์ของบุคคลที่แตกต่างกันเป็นแบบแผนที่มีความสำคัญยิ่งในการจัดระเบียบสังคมในด้านพฤติกรรม ความสัมพันธ์ที่สำคัญและเห็นได้ง่ายที่สุด คือ ความสัมพันธ์แบบผู้ใหญ่-ผู้น้อย หรือ ความสัมพันธ์แบบลูกพี่-ลูกน้อง อันเป็นลักษณะความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนรากฐานความไม่เสมอภาคในการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ในด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม และสำหรับผลกระทบทางการเมืองจะเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง เนื่องจากความเป็นผู้นำในเชิงอุปถัมภ์หมายถึงระดับอิทธิพลซึ่งมีต่อประชาชนหรือกลุ่มบุคคล การมีอิทธิพลดังกล่าวจะส่งผลมากน้อยเท่าใดนั้น ขึ้นอยู่กับบารมีของผู้นำคนนั้น ๆ เป็นสำคัญ ประชาชนหรือกลุ่มบุคคลภายใต้ผู้นำดังกล่าวหมายถึงคะแนนเสียงที่จะทำ

ให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งประสพชัยชนะหรือพ่ายแพ้ก็ได้ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำชุมชนท้องถิ่นกับประชาชนเหล่านี้ ในกระบวนการเลือกตั้งถูกเรียกว่า ระบบหัวคะแนน

ลักษณะของความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ (สรุปเรียบเรียงจาก ชัยอนันต์ สมุทวนิช และ อมรา พงศาพิชญ์ อ้างใน เพียงกมล มานะรัตน์ (2547 : 36 – 42) ประกอบไปด้วย

1) การแลกเปลี่ยนที่ไม่สมดุล เกิดจากผู้อุปถัมภ์มักจะมีทรัพยากร อำนาจ และ สถานภาพมากกว่าผู้รับอุปถัมภ์ เหตุเพราะผู้อุปถัมภ์มักจะเป็นผู้ควบคุมหรือผูกขาดทรัพยากรที่มีความสำคัญๆ เช่น เงิน อำนาจ อิทธิพล สถานะทางเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคง ทำให้คนอื่น ๆ ที่ไม่มีทรัพยากรเหล่านี้จำใจ หรือเต็มใจเข้าไปพึ่งพาผู้อุปถัมภ์ เพื่อขอใช้ทรัพยากรเหล่านั้น กระบวนการแลกเปลี่ยนที่ไม่สมดุลจึงเริ่มต้นขึ้น ในที่สุดผู้ที่เข้าไปพึ่งพิงผู้ที่มีทรัพยากรก็ตกเป็น ผู้รับการอุปถัมภ์

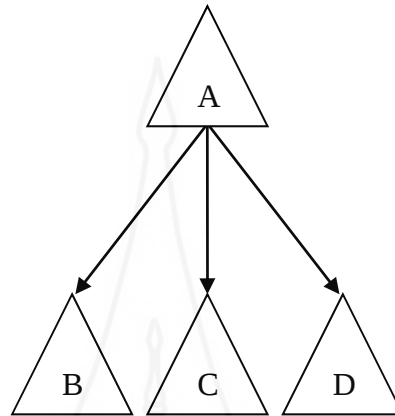
2) ความสัมพันธ์แบบตัวต่อตัว ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์นั้น ต้องเป็นความสัมพันธ์ ส่วนตัวระหว่างผู้อุปถัมภ์กับผู้รับการอุปถัมภ์ ผลประโยชน์ที่แลกเปลี่ยนกันจึงเป็นผลประโยชน์ที่ แลกเปลี่ยนกันจึงเป็นผลประโยชน์ที่เฉพาะเจาะจงเป็นการส่วนตัว ผลจากการแลกเปลี่ยนที่ไม่ สมดุลทำให้เกิดความรู้สึกเป็นหนี้บุญคุณ ความจงรักภักดี เช่น เมื่อผู้รับการอุปถัมภ์ต้องการเงิน หรือต้องการให้มีคนช่วยติดต่อ ไกล่เกลี่ย พุดจากับผู้มีอำนาจอื่น ๆ เขาก็จะรู้สึกว่า เขาจะต้องพึ่งพา อาศัยผู้อุปถัมภ์ของเขา ส่วนผู้อุปถัมภ์ก็จะรู้ว่า “คนของเขา” ก็จะช่วยเหลือเขาในยามที่เขาต้องการ หรือการเอื้อประโยชน์ต่อกันระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับพ่อค้า เจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจที่จะให้ผลประโยชน์ แก่พ่อค้า พ่อค้าก็ให้เงินหรือสิ่งของแลกเปลี่ยน เป็นต้น

3) ความสัมพันธ์แบบรอบด้าน หรือซับซ้อน ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์จะมี ลักษณะไม่แน่นอนตายตัวเหมือนความสัมพันธ์แบบเป็นทางการ ผู้อุปถัมภ์ก็อาจจะมี ความสัมพันธ์กับผู้รับการอุปถัมภ์ของตนได้ในหลายลักษณะและซับซ้อน เช่น จากการให้เช่าทรัพยากร อาศัย ความผูกพันระหว่างรุ่นพี่ รุ่นน้อง อาศัยความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นพ่อของผู้รับการอุปถัมภ์ เป็นต้น ความสัมพันธ์ที่มีที่มาอันหลากหลาย ซับซ้อนนี้ทำให้เกิดการตอบแทนหรือการแลกเปลี่ยนกันอย่าง หลากหลายและรอบด้าน เช่น ผู้อุปถัมภ์อาจขอให้ผู้รับการอุปถัมภ์ช่วยเหลือกิจการตน ผู้รับการ อุปถัมภ์อาจขอให้ผู้อุปถัมภ์ช่วยแก้ไขปัญหาดังต่าง ๆ ให้ตน เป็นต้น

4) เป็นความสัมพันธ์ที่มีลักษณะเปราะบาง เพราะขึ้นอยู่กับตัวบุคคลมากกว่า หลักการ ดังนั้น การที่จะรักษาเสถียรภาพของความสัมพันธ์ไว้ให้ได้ก็จะต้องมีการแลกเปลี่ยน ผลประโยชน์ระหว่างกันอยู่อย่างต่อเนื่อง ตราบใดที่แต่ละฝ่ายต่างก็มีสิ่งที่อีกฝ่ายหนึ่งต้องการจะได้ แต่ถ้าเมื่อใดฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้ง 2 ฝ่ายไม่พอใจ ผู้รับการอุปถัมภ์อาจจะเปลี่ยนผู้อุปถัมภ์ใหม่ได้ หากเขาเห็นว่าผู้อุปถัมภ์เดิมไม่สามารถให้ผลประโยชน์กับผู้รับการอุปถัมภ์ได้อีกต่อไป

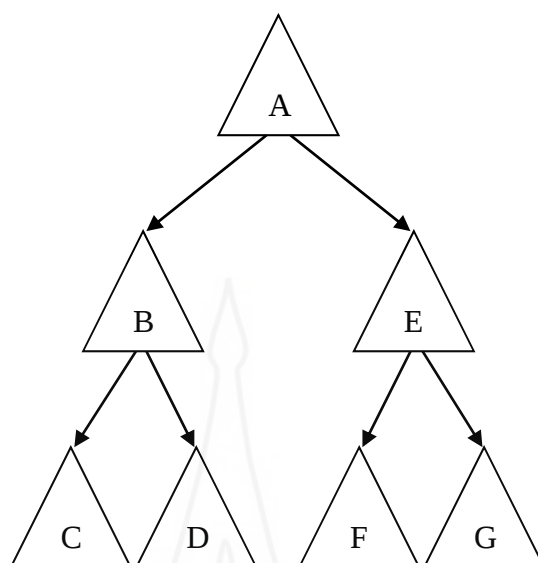
รูปแบบและโครงสร้างความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ แบ่งได้ 2 ลักษณะ (อมรา พงศาพิชญ์ และปรีชา คุณินทร์พันธ์ (2543 : 3-4) ดังนี้

1) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์เพียงสายเดียว หรือกลุ่มเดียว เป็นโครงสร้างที่เป็นการรวมเอาสายสัมพันธ์แบบกลุ่มมารวมกันไว้โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่บุคคลเดียว

ภาพที่ 2.4 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์เพียงสายเดียวหรือกลุ่มเดียว
ที่มา : เพียงกมล มานะรัตน์ (2547 : 37)

2) ความสัมพันธ์แบบพีระมิด ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ในรูปแบบนี้ เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่าง ผู้อุปถัมภ์ เอ (A) และผู้รับอุปถัมภ์ บี (B) และ ระหว่างผู้อุปถัมภ์ บี (B) และผู้รับอุปถัมภ์ ซี (C) โดยที่ บี (B) และเอฟ (F) ก็จะไม่มีความสัมพันธ์กันโดยตรง และ เอ (A) ก็ไม่จำเป็นจะต้องมีความสัมพันธ์โดยตรงกับ ซี (C) ดี (D) เอฟ (F) จี (G) เอช (H) ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์แบบพีระมิด เขียนเป็นแผนภาพได้ดังรูป

ภาพที่ 2.5 โครงสร้างระบบอุปถัมภ์แบบพีระมิด

ที่มา : เพียงกมล มานะรัตน์ (2547 : 38)

การที่ผู้อุปถัมภ์จะให้ความช่วยเหลือหรือให้ผลประโยชน์แก่ผู้รับการอุปถัมภ์ได้นั้น เจมส์ ซี. สก็อตต์ (อ้างใน อโนทัย วัฒนาพร (2527 : 13-14) ระบุไว้ว่าผู้อุปถัมภ์จะต้องมีทรัพยากร หรือผลประโยชน์อยู่ 3 ลักษณะ คือ

- (1) ความรู้และทักษะ
- (2) การควบคุมโดยตรงเหนือทรัพย์สิน หรือสิทธิในปัจจัยต่าง ๆ เช่น เงิน การเป็นเจ้าของธุรกิจ หรือกิจการต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งสามารถใช้เพื่อสร้างความจงรักภักดีจากผู้ที่มีฐานะต่ำกว่าตนได้
- (3) การควบคุมโดยอ้อมเหนือทรัพย์สินหรืออำนาจหน้าที่บางด้าน เช่น การอยู่ในตำแหน่งทางการเมืองหรือการปกครอง แล้วผู้ที่ดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือการปกครองนั้นอาศัยอำนาจ และความชอบธรรมของตนเองสร้างผู้รับอุปถัมภ์ เป็นต้น

1.6 แนวคิดเกี่ยวกับหัวคะแนน

1.6.1 ความหมายของหัวคะแนน จากการศึกษาเกี่ยวกับหัวคะแนน พบว่า มีผู้ให้ความหมายของคำว่า หัวคะแนนไว้ค่อนข้างใกล้เคียงกัน สรุปได้ดังต่อไปนี้

เพิ่มพงษ์ เชาวลิต และศรีสมภพ จิตรกริรมย์ศรี (2531) ให้ความหมายว่า หัวคะแนน หมายถึง บุคคล หรือกลุ่มคน ซึ่งมีความสามารถใช้วิธีใดวิธีหนึ่งให้ประชาชนลงคะแนนให้กับผู้สมัคร

พิชัย แก้วสำราญ และคณะ (อ้างในเพียกมล มานะรัตน์ (2547 : 42) อธิบายว่า หัวคะแนนเป็นผู้ที่มีบทบาทและเป็นกลไกที่สำคัญยิ่งในกระบวนการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง นับแต่การสร้างเสียงและเปลี่ยนเสียงให้เป็นคะแนน หัวคะแนนยังกำหนดหน้าที่ผู้ให้ข่าวสารการเมืองช่วยเหลือ ชักนำ และควบคุมให้ประชาชนมาลงคะแนนเสียงในวันเลือกตั้ง หัวคะแนนจึงเปรียบเสมือนแขนขาที่สำคัญของนักการเมืองในการประสานงานและติดต่อกับประชาชนเพื่อปลุกระดม กระตุ้นให้ประชาชนเหล่านั้นดำเนินกิจกรรมทางการเมืองตามที่นักการเมืองผู้นั้นต้องการ

เจมส์ ซี. สก็อตต์ (James C. Scott อ้างใน อมรา พงศาพิชญ์ และปรีชา คุณินทร์พันธ์ (2543 : 100-106) ระบุว่า หัวคะแนน คือ ตัวกลางที่เชื่อมโยงระหว่างผู้อุปถัมภ์ที่เป็นศูนย์กลางกับผู้รับอุปถัมภ์ที่เป็นประชาชนทั่วไปในกระบวนการเลือกตั้ง เพราะในสังคมไทยผู้สมัครเป็นผู้นำในเชิงอุปถัมภ์ และมีอิทธิพลบารมีมากจึงมีผู้รับอุปถัมภ์อยู่ภายใต้สัมพันธภาพของตนเองจำนวนมากตามไปด้วยนั่นคือ มีพรรคพวกหรือเพื่อนคอยช่วยเหลือ ทั้งเรื่องจำนวนคะแนนเสียงที่อยู่ในมือหรือการช่วยหาเสียงให้ ถ้ามีผู้รับอุปถัมภ์หรือพรรคพวกกระจายไปในทุก ๆ พื้นที่ทั่วเขตเลือกตั้ง ผู้สมัครนั้นก็จะมีโอกาสได้รับการเลือกตั้งมากกว่าคนอื่น ๆ และเนื่องจากกลุ่มความสัมพันธ์อุปถัมภ์เหล่านี้มักจะเป็นกลุ่มใหญ่ มีสมาชิกจำนวนมาก แต่กลับมีความสัมพันธ์กันในแนวดิ่ง คือ ขึ้นอยู่กับผู้สมัครเพียงคนเดียว จึงเกิด “ตัวกลาง” ทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมประสานความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ ซึ่งได้แก่ หัวคะแนน

1.6.2 ประเภทของหัวคะแนน การจัดแบ่งประเภทของหัวคะแนน นั้น เพิ่มพงษ์ เชาวลิต และ ศิริสมภพ จิตรภิรมย์ศรี (2531 : 27-35) ได้แบ่งออกเป็น 5 ประเภท ตามลักษณะการเป็นหัวคะแนน และยังได้ระบุว่า การจัดประเภทของหัวคะแนนเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การแยกลักษณะของหัวคะแนน วิธีการได้มาซึ่งหัวคะแนนของผู้สมัครแต่ละคน โดยอาศัยวิธีการที่แตกต่างกัน การรู้จักจำแนกประเภทของหัวคะแนนและการกำหนดกลยุทธ์ในการช่วงชิงหัวคะแนน จัดเป็นเงื่อนไขสำคัญของผู้สมัครรับเลือกตั้งด้วย การแบ่งประเภทของหัวคะแนนกล่าวโดยสรุปได้ดังนี้

1) การแบ่งประเภทหัวคะแนนโดยยึดความสัมพันธ์กับผู้สมัคร จะแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ ประเภทที่ 1 กลุ่มหัวคะแนนที่เป็นเครือญาติกับผู้สมัคร ซึ่งถือเป็นกลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันกับผู้สมัครรับเลือกตั้งมากที่สุด และมีส่วนช่วยเหลือผู้สมัครในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งทุกรูปแบบมากที่สุด รวมทั้งมีความซื่อสัตย์กับผู้สมัครมากที่สุดเช่นกัน ประเภทที่ 2 กลุ่มหัวคะแนนที่เป็นเพื่อนฝูงหรือเป็นกลุ่มคนที่รู้จักกับผู้สมัคร ดังนั้น การช่วยเหลือผู้สมัครจึงขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ส่วนตัวกับผู้สมัครว่ามากหรือน้อยอย่างไร และประเภทที่ 3 กลุ่มหัวคะแนนที่ได้รับการแนะนำอีกต่อหนึ่ง ซึ่งอาจจะไม่ได้มีความสัมพันธ์กับผู้สมัครโดยตรง แต่เป็นกลุ่มคนที่

รู้จักกับห้วคะแนนประเภทอื่นของผู้สมัคร โดยมากจึงไม่ค่อยได้รับความคาดหวังคะแนนเสียงและความไว้วางใจจากผู้สมัครมากนัก

2) การแบ่งประเภทห้วคะแนนตามอาชีพของห้วคะแนน การแบ่งประเภทห้วคะแนนตามอาชีพของห้วคะแนนทำให้ทราบว่าห้วคะแนนอาชีพใดจะใช้ปัจจัยด้านใดในการหาเสียง ซึ่งแบ่งได้เป็น 6 ประเภท ดังนี้ ประเภทที่ 1 กลุ่มข้าราชการ หรือ อดีตข้าราชการ เป็นกลุ่มที่มีอิทธิพล เพราะมีผู้ได้บังคับบัญชาและมีผู้เคารพนับถือมาก ประเภทที่ 2 กลุ่มผู้นำท้องถิ่นที่ได้รับการแต่งตั้งจากทางราชการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนัน แพทย์ประจำตำบล กรรมการระดับตำบลกรรมการระดับหมู่บ้าน เป็นต้น ประเภทที่ 3 กลุ่มนักการเมืองท้องถิ่น เช่น สมาชิกสภาจังหวัด (ส.จ.) สมาชิกสภาเทศบาล (ส.ท.) สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (ส.อบต.) นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด นายกเทศมนตรี นายกองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น ความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองท้องถิ่นเหล่านี้กับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร มีลักษณะพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ทั้งด้านฐานคะแนนเสียงและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เช่น การให้ ส.จ. หรือ ส.ท. รับเหมาก่อสร้างโดยงบประมาณพัฒนาจังหวัด ซึ่งรัฐบาลได้จัดสรรให้กับ ส.ส. ทุกคน การตอบแทนผลประโยชน์ในลักษณะนี้ ทำให้นักการเมืองท้องถิ่นจัดเป็นห้วคะแนนระดับสำคัญของผู้สมัคร ประเภทที่ 4 กลุ่มนักธุรกิจ พ่อค้า คหบดีท้องถิ่น ได้แก่ กลุ่มพ่อค้าพาณิชย์ที่มีฐานะร่ำรวยจนเป็นที่เคารพนับถือยำเกรงของบรรดาพ่อค้าด้วยกัน และเป็นผู้ที่มีความกว้างขวางในเชิงธุรกิจ และมีความสัมพันธ์กับประชาชนทั่วไปในท้องถิ่น เช่น ความเป็นพ่อค้า-ลูกค้า เจ้าหนี้-ลูกหนี้ ประเภทที่ 5 วัด เนื่องจากในสังคมไทย บ้านกับวัดเป็นของคู่กัน พระสงฆ์เป็นผู้ที่มีอิทธิพลทางจิตใจต่อชาวบ้านเป็นอย่างสูง หากผู้สมัครคนใดสามารถชักชวนให้พระสงฆ์เป็นห้วคะแนนทำการสนับสนุนช่วยเหลือในการหาเสียงก็จะมีโอกาสได้รับคะแนนเสียงมาก ประเภทที่ 6 กลุ่มอาชีพอื่น ๆ ที่เป็นเจ้าพ่อนักเลง อันธพาล เป็นห้วคะแนนอีกประเภทหนึ่งที่แตกต่าง ๆ ไป โดยส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ประกอบอาชีพไม่ซื่อสัตย์สุจริตและไม่ถูกกฎหมาย ตัวอย่างเช่น เจ้ามือหวยเถื่อน เมื่อเจ้ามือหวยเถื่อนรับหน้าที่ห้วคะแนน โครงสร้างธุรกิจหวยเถื่อนจึงถูกปรับเปลี่ยนเป็นโครงสร้างของห้วคะแนนเพื่อการหาเสียงได้

3) การจัดแบ่งห้วคะแนนตามลักษณะการจัดตั้ง การจัดแบ่งประเภทของห้วคะแนนในลักษณะนี้ สามารถจัดแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ 1) ห้วคะแนนที่มีการจัดตั้งโดยตรงจากผู้สมัคร หรือพรรคการเมืองของผู้สมัคร การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง นั้น ผู้สมัครจะพยายามสรรหาและจัดตั้งห้วคะแนนระดับต่าง ๆ เพื่อให้ครอบคลุมพื้นที่มากที่สุดเท่าที่จะทำได้และอาศัยบทบาทของห้วคะแนนเหล่านี้ ชักนำให้ประชาชนที่ห้วคะแนนแต่ละบุคคลชักชวนมาลงคะแนนเสียงให้ผู้สมัครนั้น ด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งรู้จักกันทั่วไปว่าเป็น “ห้วคะแนนจัดตั้ง” หมายถึง ผู้มา

ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งโดยการชักนำของหัวคะแนนของผู้สมัครนั่นเอง และ 2) หัวคะแนนที่ไม่ใช่หัวคะแนนจัดตั้ง และไม่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับผู้สมัคร หมายถึงผู้ที่ให้การสนับสนุนผู้สมัคร และได้อาสาเข้าไปช่วยเหลือด้วยตนเอง ไม่ได้เกิดจากการชักนำโดยตรงจากผู้สมัครหรือพรรคการเมือง ความต้องการเข้าไปสนับสนุนการเลือกตั้งเกิดขึ้นจากความรู้สึกศรัทธาในผู้สมัครหรือพรรคการเมืองนั้น ๆ

4) การจัดแบ่งประเภทหัวคะแนนตามลักษณะของความชำนาญ แบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ 1) หัวคะแนนที่มีความชำนาญ เพราะได้ทำหน้าที่เป็นหัวคะแนนในทุกสมัยที่มีการเลือกตั้ง จึงมีความชำนาญในการหาเสียงสนับสนุนช่วยเหลือผู้สมัคร มีฐานคะแนนเสียงของตนเองอยู่ระดับหนึ่ง หากผู้สมัครคนใดได้บุคคลเหล่านี้เป็นหัวคะแนน ก็จะมีหลักประกันในการหาเสียง 2) หัวคะแนนที่ยังไม่เคยเป็นหัวคะแนนมาก่อน และเพิ่งได้เป็นหัวคะแนนในการเลือกตั้งเป็นครั้งแรก จึงไม่ค่อยมีความชำนาญในการหาเสียง และยังคงคาดคะเนฐานคะแนนเสียงที่แท้จริงได้ยาก และ 3) หัวคะแนนจอมปลอม หรือ หัวคะแนนหลอกหลวง

5) การจัดแบ่งประเภทหัวคะแนนตามระดับและโครงสร้างของหัวคะแนน แบ่งได้ดังนี้

(1) หัวคะแนนหลัก หรือ หัวคะแนนระดับเขตเลือกตั้ง หรือ หัวคะแนนระดับจังหวัด ได้แก่ หัวคะแนนที่มีฐานคะแนนเสียงในขอบเขตจังหวัด จัดเป็นหัวคะแนนที่ฐานะสูงสุด เป็นผู้ที่มิประสบการณในการหาเสียงเลือกตั้งมาก่อน หัวคะแนนระดับนี้อาจจะมีเครือข่ายคะแนนเสียงเป็นช่วงชั้นลงมาถึงระดับฐานคะแนนเสียงระดับต่ำที่สุดได้

(2) หัวคะแนนระดับรอง หรือ หัวคะแนนระดับอำเภอ ได้แก่ หัวคะแนนที่ควบคุมฐานคะแนนเสียงในขอบเขตอำเภอ มีฐานะรองจากหัวคะแนนระดับจังหวัด มีคุณสมบัติในการเชื่อมโยงระหว่างผู้สมัคร หรือ ผู้อำนวยการเลือกตั้งกับหัวคะแนนระดับต่ำกว่านี้ได้ ในบางกรณีหัวคะแนนระดับอำเภอจะมีเครือข่ายเชื่อมโยงกับหัวคะแนนระดับตำบลและหมู่บ้านเป็นสายเดียวกัน แต่ในบางกรณีจะไม่มีสายเชื่อมโยงกับหัวคะแนนระดับอำเภอเป็นผู้ควบคุมฐานคะแนนเสียงรอง โดยทั่วไปผู้สมัครควรจะมีหัวคะแนนระดับอำเภอประมาณ 2-5 คน ในอำเภอหนึ่งๆ และจะควบคุมคะแนนเสียงที่จุดใดตำบลใด ก็ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของแต่ละบุคคล

(3) หัวคะแนนระดับตำบล ได้แก่ หัวคะแนนที่ควบคุมฐานคะแนนเสียงในขอบเขตตำบล มีคุณสมบัติในการประสานกับหัวคะแนนระดับหมู่บ้าน และหัวคะแนนระดับอำเภอ เป็นผู้ได้รับความเคารพนับถือจากชาวบ้าน ผู้มีสิทธิลงคะแนนเลือกตั้ง จัดเป็นหัวคะแนนระดับพื้นฐาน ซึ่งผู้สมัครจะขาดเสียมิได้ ผู้สมัครควรจะมีหัวคะแนนระดับตำบลอย่างน้อย 1-3 คน ต่อหนึ่งอำเภอ หากตำบลใหญ่ ๆ ประกอบด้วยหลายหมู่บ้าน ย่อมต้องการหัวคะแนนมากตามไปด้วย

(4) หัวคะแนนระดับหมู่บ้าน ได้แก่ หัวคะแนนที่ควบคุมฐานคะแนนเสียงในขอบเขตหมู่บ้าน เป็นหัวคะแนนที่มีความใกล้ชิดกับผู้เลือกตั้งมากที่สุด เป็นผู้ติดต่อระหว่างหัวคะแนนระดับตำบลกับชาวบ้านผู้เลือกตั้ง โดยปกติผู้สมัครควรมีหัวคะแนนระดับหมู่บ้าน อย่างน้อย 1 คน ในแต่ละหมู่บ้าน

(5) หัวคะแนนระดับคุ้ม หรือ กลุ่ม ในแต่ละหมู่บ้าน จะมีหน้าที่ควบคุมคะแนนเสียงในระดับกลุ่มย่อย ๆ ภายในแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งหัวคะแนนระดับนี้แต่ละคนจะควบคุมเสียงประมาณ 10-20 เสียงเท่านั้น

ในความเป็นจริงแล้ว การเลือกตั้งในแต่ละครั้ง การกำหนดโครงสร้างของหัวคะแนนจะแตกต่างกันตามสภาพของพื้นที่และบรรยากาศการแข่งขันในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง แต่ก็ยังคงมีความสัมพันธ์เชื่อมประสานระหว่างผู้สมัครและหัวคะแนนอยู่เสมอ กล่าวโดยสรุปแล้ว การจัดประเภทของหัวคะแนน เป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การแยกลักษณะหัวคะแนนวิธีการได้มาซึ่งหัวคะแนนของผู้สมัครแต่ละคน โดยอาศัยวิธีการที่แตกต่างกัน การรู้จักจำแนกประเภทของหัวคะแนนและการกำหนดกลยุทธ์ในการช่วงชิงหัวคะแนน เป็นปมเงื่อนไขสำคัญของผู้สมัคร

1.6.3 วัตถุประสงค์ของการเป็นหัวคะแนน หัวคะแนนแต่ละประเภทข้างต้น มีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับมูลเหตุปัจจัยของแต่ละกลุ่ม บุคคล หากจะประมวลวัตถุประสงค์ดังกล่าว ก็อาจจะสรุปได้ดังนี้

1) หัวคะแนนซึ่งเป็นโดยความต้องการด้านผลประโยชน์ส่วนตัว ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ ผลประโยชน์เฉพาะหน้าและผลประโยชน์ระยะยาว ในด้านผลประโยชน์เฉพาะหน้า ได้แก่ การเป็นหัวคะแนน เพื่อหวังประโยชน์ในการสนับสนุนในด้านต่างๆ เช่น เงิน สิ่งของ เป็นต้นจากผู้สมัคร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การได้เงินรางวัลเป็นค่าจ้างในฐานะที่ช่วยเหลือผู้สมัคร การแบ่งเปอร์เซ็นต์จากเงินที่ผู้สมัครจ่ายให้เป็นค่าซื้อคะแนนเสียงจากผู้เลือกตั้ง และในด้านผลประโยชน์ระยะยาว ได้แก่ การที่หัวคะแนนบางคนมีฐานะทางเศรษฐกิจดี ไม่มีความจำเป็นต้องเอาเงินจากผู้สมัครมาใช้ในการหาเสียง ตรงกันข้าม บางรายกลับเป็นฝ่ายที่ต้องเสียค่าใช้จ่ายบางรายการให้แก่ผู้สมัครเสียอีก แต่ผลประโยชน์ที่หัวคะแนนระดับนี้ต้องการเป็นผลประโยชน์ระยะยาว โดยเฉพาะอย่างยิ่งหวังผลเต็มที่จากการที่ผู้สมัครที่ตนสนับสนุนได้รับตำแหน่งทางการเมือง เช่น มีตำแหน่งในคณะรัฐบาล เป็นต้น ผลประโยชน์เหล่านี้ เช่น การประมูลรับเหมาในทางธุรกิจ อภิสิทธิ์ทางการเมือง

2) หัวคะแนนซึ่งเป็นไปโดยความสำนึกทางการเมือง ลักษณะนี้มีได้หวังผลทางด้านผลประโยชน์ส่วนตน หากเป็นบุคคล กลุ่มบุคคลที่มีจิตสำนึกทางการเมือง ให้ความ

ช่วยเหลือผู้สมัครที่มีแนวความคิด อุดมการณ์สอดคล้องต้องกัน โดยวิธีการที่เป็นประชาธิปไตยและสร้างสรรค์ เป็นหัวคะแนนที่มีความแตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับหัวคะแนนที่หวังผลประโยชน์ส่วนตน

3) หัวคะแนนซึ่งเป็นไปโดยความผูกพันกับผู้สมัคร จุดประสงค์ของหัวคะแนนประเภทนี้ อาจจะไม่ใช่ว่าหวังผลประโยชน์เฉพาะตน หรือเป็นผู้มีจิตสำนึกทางการเมือง หากแต่เป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับผู้สมัคร ในฐานะญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง ฯลฯ มีความปรารถนาเป็นอย่างยิ่งที่จะให้ผู้สมัครคนนั้น ๆ ได้รับชัยชนะในการเลือกตั้ง

เมื่อพิจารณาในการเลือกตั้ง พบว่า บุคคลที่เป็นหัวคะแนนมีวัตถุประสงค์ในด้านผลประโยชน์ส่วนตนมากที่สุด ส่วนที่มีวัตถุประสงค์ในด้านความคิดเห็นทางการเมืองมีน้อยมาก ด้วยเหตุนี้การแปรเปลี่ยนของฝักฝ่ายหัวคะแนนที่มีฐานจากผลประโยชน์ส่วนตนจึงเป็นปัจจัยที่มีโอกาสพลิกกลับได้โดยตลอด

1.6.4 วิธีการสรรหาหัวคะแนนของผู้สมัคร การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งของผู้สมัครแต่ละคนจะได้รับชัยชนะ หรือความพ่ายแพ้ บุคคลที่สำคัญที่สุดในการมีส่วนช่วยผู้สมัครคือ หัวคะแนน ดังนั้น ในขั้นตอนแรก ๆ ของการวางแผนการหาเสียงเลือกตั้ง ผู้สมัครจึงต้องดำเนินการวางแผน สรรหา คัดเลือกบุคคลที่จะมาเป็นหัวคะแนนให้กับตน โดยทั่วไปมีวิธีการดังนี้

1) หัวคะแนนที่ได้มาโดยผ่านความสัมพันธ์กันเป็นส่วนตัว เริ่มจากบุคคลที่รู้จักเป็นการส่วนตัวก่อนและมีความสามารถในการแสวงหาคะแนนได้ จึงได้แก่ เครือญาติ พี่น้อง เพื่อนฝูง เพื่อนร่วมอาชีพ ลูกน้อง ลูกหนี้ หรือผู้ที่เคยมีบุญคุณต่อกัน เป็นต้น หัวคะแนนลักษณะนี้มักยินดีให้ความร่วมมือกับผู้สมัครตามลักษณะของระบบอุปถัมภ์ ระบบพรรคพวกที่ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันโดยส่วนตัว จึงเป็นหัวคะแนนที่ผู้สมัครไว้วางใจได้มากที่สุด

2) หัวคะแนนที่ได้มาโดยการผ่านการแนะนำอีกต่อหนึ่ง โดยการผ่านบทบาทของบุคคลที่รู้จักเป็นการส่วนตัวทำหน้าที่เสมือนสื่อกลางในการชักชวนให้หัวคะแนนเข้าร่วมทีมหาเสียงของตนเอง การชักชวนดังกล่าวนี้อาจจะเป็นข้อตกลงต่าง ๆ ระหว่างผู้สมัครกับหัวคะแนน เช่น การใช้นโยบายพรรคหรือนโยบายของผู้สมัคร การใช้การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ การใช้เงินตอบแทนการช่วยหาเสียง เป็นต้น

3) หัวคะแนนที่ได้มาโดยการเข้ามาหาผู้สมัครเอง เป็นหัวคะแนนที่มีฐานะคะแนนเสียงอยู่จำนวนหนึ่ง เมื่อถึงช่วงระยะเวลาเลือกตั้ง หัวคะแนนเหล่านี้จะนำฐานะคะแนนเสียงที่มีไปเจรจาต่อรองเพื่อแลกกับผลประโยชน์ที่อาจจะได้รับจากผู้สมัคร โดยการอ้างว่า เป็นฐานะคะแนนเสียงที่พร้อมจะลงคะแนนให้แก่ผู้สมัครทันทีหากตกลงผลประโยชน์กันได้

1.6.5 หน้าที่ของหัวคะแนน ในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง หัวคะแนนแต่ละฝ่ายมีหน้าที่โดยทั่วไปคล้ายกัน คือ พยายามที่จะเพิ่มคะแนนเสียงให้แก่ฝ่ายตนทุกวิถีทาง และในทาง

กลับกันก็พยายามลดคะแนนเสียงจากฝ่ายตรงกันข้ามทุกวิถีทาง ทั้งขึ้นตอนก่อนวันเลือกตั้ง ขึ้นตอนวันเลือกตั้ง และขึ้นตอนภายหลังวันเลือกตั้ง

ขึ้นตอนก่อนวันเลือกตั้ง ระยะนี้ หน้าทีของห้วคะแนน คือ

1) ประชาสัมพันธ์ในทางหลักการ การประชาสัมพันธ์ของห้วคะแนนคือ การโฆษณาให้ผู้เลือกตั้งทราบถึงประวัติชีวิต การศึกษา การทำงาน ประสบการณ์ และนโยบายของผู้สมัคร (คมกริช วัฒนเสถียร อ้างใน เพิ่มพงษ์ เชาวลิต และศรีสมภพ ภิรมย์ศรี : 2531) ซึ่งเป็นการยากที่ผู้มีสิทธิเลือกตั้งจะทราบเรื่องเกี่ยวกับผู้สมัครทุกคนจึงจำเป็นต้องมีห้วคะแนนที่ทำหน้าที่แทนผู้สมัคร อย่างไรก็ตาม วิธีการประชาสัมพันธ์ของห้วคะแนนแต่ละคนจะแตกต่างกันไป โดยขึ้นอยู่กับนโยบายการหาเสียงของผู้สมัครที่ห้วคะแนนรับจะแสวงหาและรวบรวมคะแนนเสียงให้ ตัวอย่างเช่น หากผู้สมัครมีนโยบายเน้นหนักด้านอุดมการณ์ทางการเมือง การประชาสัมพันธ์ของห้วคะแนนจะเน้นไปที่อุดมการณ์ของผู้สมัคร แต่หากเป็นผู้สมัครที่มุ่งใช้เงิน ห้วคะแนนก็จะมุ่งไปที่การสัญญาเรื่องการจ่ายเงิน การสัญญาว่าจะสร้างถาวรวัตถุให้แก่ชุมชน เป็นต้น

2) การสำรวจหาข้อมูลพื้นฐานของท้องถิ่นที่จะมีผลต่อการเลือกตั้ง เนื่องจากห้วคะแนนมีความใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด มีความรู้ ความเข้าใจในสภาพท้องถิ่น ความนิยมทัศนคติ และความต้องการของชุมชนเป็นอย่างดี รวมถึงประสบการณ์เกี่ยวกับการเลือกตั้งที่ผ่านมา ข้อมูลเหล่านี้ผู้สมัครต้องนำไปประกอบการวางแผนรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง ดังนั้น ห้วคะแนนจะต้องทำการสำรวจรายชื่อให้ละเอียดเท่าที่กระทำได้โดยไม่มีข้อตกหล่น หรือผิดพลาด และพยายามแสวงหา หรือชักชวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งบางคนซึ่งไม่อยู่ในพื้นที่ หรือไม่มีรายชื่อในบัญชีเลือกตั้งให้กลับมาอยู่ในพื้นที่ หรือย้ายกลับมาให้มีชื่ออยู่ในบัญชีเลือกตั้งให้ได้ เพื่อเพิ่มจำนวนคะแนนเสียงให้แก่ผู้สมัคร

3) งานการข่าว งานการข่าวในการหาเสียงเลือกตั้งเป็นสิ่งสำคัญมาก และมีผลไม่น้อยต่อชัยชนะหรือความพ่ายแพ้ของผู้สมัคร ในที่นี้ กิจกรรมการข่าวหมายถึงการหาข่าว สร้างข่าว ปลอ่ยข่าว ลวงข่าว ตอบโต้ข่าว โดยมีวัตถุประสงค์หลักของงานคือ การสืบทราบความเคลื่อนไหวของฝ่ายตน กระทั่งล่อลวงให้คู่แข่งเข้าใจสภาพของตนผิดพลาดไป โดยมีจุดมุ่งหมายคือ เพื่อให้ผู้สมัครได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเด็นสำคัญในการหาข่าวของผู้สมัครแต่ละคน โดยผ่านห้วคะแนน แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ การหาข่าวเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวของฝ่ายตรงข้าม กับการหาข่าวสถานการณ์อันเกิดจากการเคลื่อนไหวของฝ่ายตน ซึ่งในประเด็นแรก มีข่าวสารสำคัญที่ต้องสืบหา เช่น คะแนนนิยมของคู่แข่งในแต่ละพื้นที่ที่มีความเคลื่อนไหวเป็นรูปธรรมที่คู่แข่งได้เข้ามาในท้องถิ่นถึงระดับใด ใครเป็นห้วคะแนนให้คู่แข่งคนใด ผลการเคลื่อนไหวของคู่แข่งส่งผลกระทบต่อคะแนนเสียงหรือไม่ ความเรียกร้องต้องการ

ของคนในท้องถิ่น กระแสข่าวเกี่ยวกับทัศนคติ ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อผู้สมัครฝ่ายตน เสนอแนะวิธีการหาเสียงของผู้สมัคร ประเมินความเคลื่อนไหวจากประชาชนในพื้นที่ ตอบโต้ข่าว ปลอ่ยข่าว เป็นกระบอกเสียงให้แก่ผู้สมัครเพื่อจุดมุ่งหมายในการดำเนินสงครามจิตวิทยา เป็นต้น

4) การประสานกับฝ่ายผู้สมัครในการดำเนินงานในพื้นที่ ในการรณรงค์หาเสียง เลือกตั้งผู้สมัครมีหน้าที่สำคัญ คือ การปราศรัย การออกเยี่ยมเยียนประชาชนในเขตเลือกตั้งให้มากที่สุดเท่าที่กระทำได้ การวางแผนออกปรากฏตัวของผู้สมัครในหมู่บ้าน ชุมชนต่าง ๆ จึงต้องอาศัย การประสานงานที่ดีระหว่างผู้สมัครกับหัวหน้า หากพิจารณาในแง่ของบทบาท การปราศรัยของผู้สมัครเปรียบเสมือนการทำงานในด้านกว้าง มุ่งหวังการเป็นที่รู้จักของประชาชนในการเลือกตั้ง มากกว่า ส่วนการดำเนินการของหัวหน้าเป็นการทำงานด้านลึก พื้นที่เป้าหมายที่ผู้สมัครจะต้อง เข้าทำการปราศรัยได้แก่ หมู่บ้านขนาดใหญ่ โดยก่อนที่จะไปปราศรัย หัวหน้าจะทำหน้าที่ ชักชวน หรือเกณฑ์ประชาชนไปฟังผู้สมัคร นอกจากนี้ ในหมู่บ้านเล็กๆ รอบๆ หมู่บ้านที่ผู้สมัครไป ปราศรัย หัวหน้าจะไปชักนำไปประชาชนไปร่วมกิจกรรมนี้ด้วย โดยหัวหน้ารับหน้าที่จัดหา รถบริการ และบางครั้งจะมีการแจกจ่ายเงินแก่ผู้ไปฟังผู้สมัครอีกด้วย ขณะที่ผู้สมัครกำลังปราศรัย หัวหน้าจะสังเกตสภาพการณ์ ทัศนคติ ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อผู้สมัคร หลังจากทีสรุป เสร็จสิ้นแล้ว หัวหน้าจะส่งข้อเท็จจริงเหล่านี้ไปยังศูนย์อำนวยการเลือกตั้งของผู้สมัครให้ได้ ทราบ นอกจากนี้ หัวหน้าจะต้องถือเป็นหน้าที่ที่จะทราบว่างานสำคัญของประชาชนในท้องถิ่นตน เช่น งานบวช งานแต่งงาน งานศพ เป็นต้น และประสานกับผู้สมัครให้ไปปรากฏตัวในงานเหล่านี้ แต่ถ้าผู้สมัครไม่อาจไปได้ หัวหน้าจะทำหน้าที่เป็นตัวแทนผู้สมัครเอง

5) การรักษาฐานคะแนนเสียงของผู้สมัคร ในการเลือกตั้ง การรักษาหรือขยายฐาน คะแนนเสียงเป็นสิ่งที่ผู้สมัครมุ่งหวังมากที่สุด การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งทุกรูปแบบของทั้งฝ่าย ผู้สมัครและหัวหน้า ต่างกระทำเพื่อการรักษาหรือขยายฐานคะแนนเสียงทั้งสิ้น ซึ่งหัวหน้ามีส่วนสำคัญในการรักษาฐานคะแนนเสียงไว้ให้คงอยู่ เพราะความสัมพันธ์ระหว่างหัวหน้ากับ ชาวบ้านจะอาศัยความผูกพันตามระบบอุปถัมภ์ ระบบเครือญาติ และระบบอาวุโส หากหัวหน้า รักษาความสัมพันธ์เหล่านี้ไว้ได้ ฐานคะแนนเสียงก็จะยังคงอยู่

ขั้นตอนในวันเลือกตั้ง

1) การเตรียมการเพื่อนำคนไปลงคะแนน ในหมู่บ้านชนบท การจัดพาหนะนำคนไป ใช้สิทธิเลือกตั้งมีความจำเป็น และเป็นธรรมเนียมปฏิบัติแล้วว่า หน้าที่ของการจัดพาหนะรับส่งคน ไปใช้สิทธิเป็นภาระของผู้สมัครรับเลือกตั้งทุกคน โดยในบางครั้งอาจจะมีการจ่ายเงินซื้อเสียงบรรด

2) การจัด “หน่วยแะะ” เพื่อเก็บตกคะแนนเสียงที่ยังเหลืออยู่ กล่าวคือ หัวหน้า ต้องสำรวจว่า มีผู้มีสิทธิเลือกตั้งคนใดยังไม่ออกไปใช้สิทธิเลือกตั้ง และต้องชักชวนให้บุคคลเหล่านี้

ออกไปใช้สิทธิโดยจ่ายเงินทันทีเป็นค่าซื้อเสียง พร้อมกับแนะนำให้เลือกหมายเลขใด เมื่อตกลงได้ก็จะจัดพาหนะรับส่งไปลงคะแนนที่หน่วยเลือกตั้ง

3) การสังเกตการณ์ในหน่วยเลือกตั้ง เมื่อหัวหน้าคะแนนคนใดไม่มีภาระพิเศษในการเลือกตั้ง ก็จะไปที่หน่วยเลือกตั้งแต่เช้า เพื่อคอยต้อนรับประชาชนและคอยสังเกตสภาพการณ์ต่างๆ เพื่อตรวจสอบผู้ที่ไปใช้สิทธิและไม่ไปใช้สิทธิรวมทั้งคอยดูความสงบเรียบร้อยเพื่อไม่ให้ผู้สมัครคนอื่นๆ ใช้กลไกการเลือกตั้ง หรือชักชวนให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งเปลี่ยนใจไปลงคะแนนเสียงให้

ขั้นตอนภายหลังการเลือกตั้ง

ภายหลังการเลือกตั้งสิ้นสุดลง ไม่ว่าผลการเลือกตั้งจะเป็นอย่างไร หัวหน้าคะแนนจะต้องมีหน้าที่ขอบคุณประชาชนที่ลงคะแนนเสียงให้แทนผู้สมัคร ซึ่งอาจจะใช้วิธีการจัดเลี้ยงสังสรรค์อย่างไม่เป็นทางการ

1.6.6 วิธีการจ่ายเงินซื้อเสียง

1) วิธีการซื้อเสียงโดยแจกผ่านหัวหน้าคะแนน โดยทั่วไปบุคคลที่ควบคุมฐานคะแนนเสียงให้แก่ผู้สมัครในพื้นที่ต่าง ๆ ได้แก่ หัวหน้าคะแนนซึ่งทำหน้าที่ควบคุมและขยายฐานคะแนนเสียงเท่าที่กระทำได้ เมื่อถึงช่วงใกล้วันเลือกตั้ง ผู้สมัครจะแจกเงินเพื่อซื้อเสียง รูปแบบการจ่ายเงินส่วนใหญ่ผู้สมัครมักดำเนินการผ่านหัวหน้าคะแนน โดยผู้สมัครจัดส่งอาสาสมัคร หรือตัวแทนนำเงินมาจ่ายให้หัวหน้าคะแนน หรือหัวหน้าคะแนนมารับเงินจากผู้สมัครหรือผู้อำนวยการเลือกตั้งด้วยตนเอง ซึ่งจำนวนเงินที่แจกจ่ายมี 2 ประเภท คือ ประเภทแรก เป็นเงินซื้อเสียงของประชาชนที่หัวหน้าคะแนนควบคุมได้ โดยก่อนหน้านี้มีการตรวจสอบจำนวนที่แท้จริงของผู้มีสิทธิเลือกตั้งซึ่งอยู่ในความควบคุมของหัวหน้าคะแนน ประเภทที่สอง เป็นเงินที่ผู้สมัครจ่ายให้กับหัวหน้าคะแนน เป็นค่าดำเนินงาน ค่าจ้าง ค่าแรงงาน ฯลฯ ตามอัตราส่วนที่ตกลงกัน ขึ้นอยู่กับความสำคัญของหัวหน้าคะแนนแต่ละบุคคลและฐานะของผู้สมัคร

2) วิธีซื้อเสียงโดยไม่ผ่านหัวหน้าคะแนน เป็นวิธีการจ่ายเงินโดยตรงระหว่างฝ่ายผู้สมัครกับประชาชน ซึ่งมีการดำเนินงานแตกต่างกันในทางคุณภาพอยู่ 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรก ได้แก่ วิธีการดำเนินการจ่ายเงินซื้อเสียงที่ยังขาดระบบการทำงานที่ดี และไม่มีการตรวจสอบประสิทธิภาพการแจกจ่ายเงินกับผลตอบแทนที่ควรจะได้รับ และอีกลักษณะหนึ่ง เป็นวิธีการซื้อเสียงโดยไม่ผ่านหัวหน้าคะแนน แต่มีระบบการดำเนินงานที่มีการตรวจสอบประสิทธิภาพ และอาสัยบทบาทของหัวหน้าคะแนนตามความจำเป็น กล่าวคือ เมื่อถึงช่วงระยะจ่ายเงินซื้อเสียง ต้องดำเนินการให้เงินถึงมือผู้มีสิทธิเลือกตั้งโดยตรงและไม่ถูกชักยอกโดยวิธีทางใด ๆ มีการประสานการดำเนินงานโดยใช้ระบบหัวหน้าคะแนนควบคุมฐานคะแนนเสียง ระบบอาสาสมัครคอยให้คำแนะนำ และตรวจสอบหัวหน้าคะแนน ทำให้วิธีการจ่ายเงินซื้อเสียงมีหลักประกันมากขึ้น โดยกำหนดช่วงวันเวลาใน

การแจกจ่ายเงินให้ห้วคะแนนแต่ละพื้นที่ทราบหรือมอบหมายให้ห้วคะแนนนำพาอาสาสมัคร หรือคนของผู้สมัครเข้าพื้นที่ของห้วคะแนน จากนั้น ห้วคะแนนจึงนำประชาชนในสังกัดมารับเงินจากฝ่ายผู้สมัคร

3) วิธีซื้อเสียงแบบใต้ดินหรือโดยใช้อำนาจอิทธิพลช่วยเหลือ ในการหาเสียงเลือกตั้ง อาจมีห้วคะแนนที่เป็นบุคลากรของรัฐประเภทหนึ่ง ซึ่งมีอำนาจอิทธิพลในท้องถิ่นระดับอำเภอหรือจังหวัด และสามารถใช้อำนาจที่มีอยู่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงฐานคะแนนเสียงของผู้สมัครได้ การดำเนินงานของบุคคลเหล่านี้ไม่เปิดเผย และต้องปิดบังซ่อนเร้นมาก จึงถูกเรียกว่า วิธีการแบบใต้ดิน ซึ่งสภาพที่ก่อให้เกิดเงื่อนไขการทำงานแบบใต้ดินนี้ มักเกิดในพื้นที่แย่งชิงหรือพื้นที่คู่แข่งกันซึ่งเป็นพื้นที่อิทธิพลของผู้สมัครฝ่ายตรงข้าม และเป็นฐานคะแนนเสียงที่แน่นหนามั่นคงของผู้สมัครอื่น ๆ ผู้สมัครนอกเหนือจากนี้ไม่สามารถเจาะฐานคะแนนเสียงดังกล่าวได้ การช่วงชิงฐานคะแนนบางส่วนเท่าที่กระทำได้อีกก็โดยผู้ที่มีอำนาจอิทธิพล ซึ่งสามารถให้คุณให้โทษแก่ห้วคะแนนฝ่ายตรงข้าม ช่วยเหลือ ชักชวน หรือบีบบังคับห้วคะแนนเหล่านี้หันมาสนับสนุนฝ่ายของผู้มีอำนาจ โดยอาศัยความสัมพันธ์สนมเป็นการส่วนตัวระหว่างผู้มีอำนาจอิทธิพลกับผู้สมัคร หรือศักยภาพที่เพียงพอของผู้มีอิทธิพลในการชักจูงห้วคะแนนฝ่ายตรงข้าม

1.6.7 รูปแบบการซื้อเสียง

1) การซื้อเสียงด้วยเงินสด คือการนำเงินสดไปซื้อผู้มีสิทธิออกเสียงลงคะแนนโดยตรง

2) การซื้อเสียงด้วยระบบเช็คล่วงหน้า โดยการจ่ายเงินซื้อเสียงเป็นเงินสดเพียงส่วนหนึ่ง และเช็คล่วงหน้าอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งจะเบิกได้เมื่อพ้นวันเลือกตั้งไปแล้ว และอาจมีข้อตกลงระหว่างผู้สมัครกับห้วคะแนนว่า หากคะแนนเสียงเป็นไปตามที่ตกลงไว้จึงสามารถเบิกเงินตามเช็คนั้น ๆ ได้ แต่ถ้าหากน้อยกว่าที่ตกลงจะอายัดเช็ค และห้วคะแนนก็จะไม่ได้รับเงินส่วนดังกล่าว

3) การซื้อเสียงโดยซื้อบัตรประจำตัวประชาชน มีจุดมุ่งหมายแตกต่างกัน 2 กรณี คือ กรณีแรก ซื้อบัตรประจำตัวประชาชนเพื่อเก็บและตัดคะแนนคู่แข่งกัน ไม่ให้ผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งไปลงคะแนนเลือกตั้งได้ และกรณีที่สอง เป็นการซื้อบัตรประชาชนเพื่อลงคะแนนเสียง ซึ่งจะคืนให้ในวันเลือกตั้งเพื่อให้ได้ถือไปลงคะแนนเสียงให้แก่ฝ่ายตนเอง

4) การซื้อเสียงโดยซื้อกรรมการในหน่วยเลือกตั้ง กรรมการประจำหน่วยเลือกตั้งเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการควบคุมหน่วยเลือกตั้งให้อยู่ในความเรียบร้อย และในทางกลับกันก็มีบทบาทอย่างสูงในการช่วยเหลือผู้สมัครให้มีโอกาสได้รับเลือกตั้ง รูปแบบการช่วยเหลือ

ของกรรมการประจำหน่วยเลือกตั้ง เช่น การเปิดโอกาสให้สามารถเวียนลงคะแนน การใช้บัตรปลอม รวมทั้งการลงคะแนนแทนผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่ไม่ไปใช้สิทธิ

1.7 แนวคิดเกี่ยวกับวุฒิสภาและกฎหมายเลือกตั้งวุฒิสภา

จะขอนำสาระสำคัญในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับพุทธศักราช 2550 มาอธิบาย โดยพิจารณาในหมวดที่ 6 ในส่วนที่เกี่ยวกับวุฒิสภา

1.7.1 ความหมายของวุฒิสภา หมายถึงสมาชิกวุฒิสภาจำนวนหนึ่งร้อยห้าสิบคน ซึ่งมาจากการเลือกตั้งในแต่ละจังหวัด จังหวัดละหนึ่งคน และมาจากการสรรหาเท่ากับจำนวนรวมข้างต้น หักด้วยจำนวนสมาชิกวุฒิสภาที่มาจากการเลือกตั้ง

โดยที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2549 ได้บัญญัติให้มีสภาร่างรัฐธรรมนูญและคณะกรรมการยกร่างรัฐธรรมนูญขึ้น จัดทำร่างรัฐธรรมนูญใหม่ทั้งฉบับ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปกครองประเทศตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ซึ่งร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่นี้ ได้ดำเนินการแล้วเสร็จสมบูรณ์ โดยผ่านการออกเสียงประชามติของประชาชน รวมทั้งพระมหากษัตริย์ได้ทรงลงพระปรมาภิไธย และได้มีผลใช้บังคับเป็นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ตั้งแต่วันที่ 24 สิงหาคม เป็นต้นมา รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มีความสำคัญต่อประเทศและปวงชนชาวไทยหลายประการ ได้แก่การให้ความคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพของประชาชนที่เป็นรูปธรรมมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการปกครองและตรวจสอบใช้อำนาจอธิปไตย การกำหนดกลไกสถาบันทางการเมืองทั้งฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหารให้มีดุลยภาพและประสิทธิภาพ เป็นไปตามวิถีทางการปกครองในรูปแบบของระบอบรัฐสภา รวมทั้งการเสริมสร้างสถาบันศาลและองค์กรอิสระอื่นในการปฏิบัติหน้าที่ตามหลักนิติธรรม โดยเน้นลักษณะคุณค่าและความสำคัญทางด้านคุณธรรม จริยธรรม และธรรมาภิบาล อันถือเป็นหลักจริยธรรม

รัฐธรรมนูญ คือกฎเกณฑ์สูงสุดที่วางระเบียบเกี่ยวกับการปกครองรัฐ ที่รู้จักกันต่อมา ว่า “รัฐธรรมนูญ” นั้น ก็เช่นกัน ย่อมมีความแตกต่างกันตามวัฒนธรรม ประเพณี สภาพแวดล้อมและสติปัญญา ความรู้สึกนึกคิดของผู้นั้นในรัฐ หรือสังคมนั้นเป็นสำคัญ บางรัฐรัฐธรรมนูญอาจให้อำนาจผู้ปกครองมาก ทำให้สิทธิเสรีภาพของผู้นั้นที่อยู่ภายใต้การปกครองยิ่งน้อยลงหรือไม่มีเลย แต่ในรัฐที่ผู้นั้นมีการศึกษาดีทำให้ระบบความคิดของคนตั้งอยู่บนหลักของเหตุผล ความถูกต้องเป็นธรรม รัฐธรรมนูญก็จะมิบัพัญญูติให้ความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของมนุษย์ที่อยู่ภายใต้การปกครองมากขึ้น อันมีผลทำให้ผู้ปกครองหรืออธิปไตย (Sovereignty) มีอำนาจในขอบเขตที่จำกัดและเหมาะสม (ประหยัด หงษ์ทองคำ 2550: 14-21)

วุฒิสภาประกอบด้วยจำนวนหนึ่งร้อยห้าสิบคน ซึ่งมาจากการเลือกตั้งในแต่ละจังหวัด จังหวัดละหนึ่งคน และมาจากการสรรหาเท่ากับจำนวนรวมข้างต้น หักด้วยจำนวนสมาชิกวุฒิสภาที่มาจากการเลือกตั้ง ในกรณีที่มีการเพิ่มหรือลดจังหวัดในระหว่างวาระของสมาชิกวุฒิสภาที่มาจากการเลือกตั้งให้วุฒิสภาประกอบด้วยสมาชิกเท่าที่มีอยู่ ในกรณีที่ตำแหน่งวุฒิสภาว่างลงไม่ว่าด้วยเหตุใด ๆ และยังไม่มีการเลือกตั้งหรือสรรหาขึ้นแทนตำแหน่งที่ว่าง แล้วแต่กรณี ให้วุฒิสภาประกอบด้วยสมาชิกวุฒิสภาเท่าที่มีอยู่ ในกรณีที่มีเหตุการณ์ใด ๆ ทำให้สมาชิกวุฒิสภาไม่ครบจำนวนตามวรรคหนึ่ง แต่มีจำนวนไม่น้อยกว่าร้อยละเก้าสิบของจำนวนสมาชิกวุฒิสภาทั้งหมด ให้ถือว่าวุฒิสภาประกอบด้วยสมาชิกจำนวนดังกล่าว แต่ต้องมีการเลือกตั้งหรือสรรหาให้ได้สมาชิกวุฒิสภาครบจำนวนตามวรรคหนึ่งภายในหนึ่งร้อยแปดสิบวัน นับแต่วันที่มีเหตุการณ์ดังกล่าว และให้คณะกรรมการสรรหาสมาชิกวุฒิสภาดำเนินการดำเนินการสรรหาบุคคลที่มีความเหมาะสมจากผู้ได้รับการเสนอชื่อจากองค์กรต่าง ๆ ในภาควิชาการ ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาชีพ และภาคอื่นที่เป็นประโยชน์ในการปฏิบัติกรตามอำนาจหน้าที่ของวุฒิสภาเป็นสมาชิกวุฒิสภาเท่าจำนวนที่จะพึงมีตามที่กำหนดในมาตรา 111 วรรคหนึ่ง ในการสรรบุคคลตามวรรคหนึ่ง ให้คำนึงถึงความรู้ ความเชี่ยวชาญ หรือประสบการณ์ที่จะเป็นประโยชน์ในการปฏิบัติงานของวุฒิสภาเป็นสำคัญ และให้คำนึงถึงองค์ประกอบจากบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในด้านต่าง ที่แตกต่างกัน โอกาสแสดงความเท่าเทียมกันทางเพศ สัดส่วนของบุคคลในแต่ละภาคตามวรรคหนึ่งที่ใกล้เคียงกัน รวมทั้งการให้โอกาสกับผู้ด้อยโอกาสทางสังคมด้วย หลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขในการสรรหาสมาชิกวุฒิสภา ให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกผู้แทนราษฎร และการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา บุคคลผู้มีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามดังต่อไปนี้ เป็นผู้ที่มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งหรือได้รับการเสนอชื่อเพื่อเข้ารับการสรรหาเป็นสมาชิกวุฒิสภา มีสัญชาติไทยโดยการเกิด มีอายุไม่ต่ำกว่าสี่สิบปีบริบูรณ์ในวันสมัครรับเลือกตั้งหรือวันที่ได้รับการเสนอชื่อสำเร็จการศึกษาไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีหรือเทียบเท่า ผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภาที่มาจากการเลือกตั้งต้องมีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้ด้วย มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านในจังหวัดที่สมัครรับเลือกตั้งมาแล้วเป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่าห้าปี นับถึงวันสมัครรับเลือกตั้ง เป็นบุคคลซึ่งเกิดในจังหวัดที่สมัครรับเลือกตั้ง เคยศึกษาอยู่ในสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในจังหวัดที่สมัครรับเลือกตั้งเป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่าห้าปีการศึกษา เคยรับราชการหรือเคยมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านในจังหวัดที่สมัครรับเลือกตั้งเป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่าห้าปี ไม่เป็นบุพการี คู่สมรส หรือบุตรของผู้ดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ไม่เป็นสมาชิกหรือผู้ดำรงตำแหน่งใดในพรรคการเมืองหรือเคยเป็นสมาชิกหรือเคยดำรงตำแหน่งและพ้นจากการเป็นสมาชิกหรือการดำรงตำแหน่งใด ๆ ในพรรคการเมืองมาแล้วยังไม่เกินห้าปี นับถึงวันสมัครรับเลือกตั้ง

หรือวันที่ได้รับการเสนอชื่อ ไม่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือเคยเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและพ้นจากการเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาแล้ว ไม่เกินห้าปีนับถึงวันสมัครรับเลือกตั้ง หรือวันที่ได้รับการเสนอชื่อ เป็นบุคคลต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งตามมาตรา 102 (1) (2) (3)(4) (5) (6) (7) (8) (9) (11) (12) (13) หรือ (14) ไม่เป็นรัฐมนตรีหรือผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองอื่น ซึ่งมีใช่สมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น หรือเคยเป็นแต่พ้นจากตำแหน่งดังกล่าวมาแล้ว ยังไม่เกินห้าปี สมาชิกวุฒิสภาจะเป็นรัฐมนตรี ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองอื่น หรือผู้ดำรงตำแหน่งในองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ มิได้ บุคคลผู้เคยดำรงตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภาและสมาชิกภาพสิ้นสุดลงมาแล้วยังไม่เกินสองปีจะเป็นรัฐมนตรี หรือผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง มิได้ สมาชิกภาพของสมาชิกวุฒิสภาที่มาจากการเลือกตั้งเริ่มตั้งแต่วันที่ที่มีการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา และสมาชิกภาพของสมาชิกวุฒิสภาที่มาจากการสรรหาเริ่มตั้งตั้งแต่วันที่คณะกรรมการเลือกตั้งประกาศผลการสรรหา แล้วแต่กรณี โดยสมาชิกวุฒิสภาจะดำรงตำแหน่งติดต่อกันเกินหนึ่งวาระไม่ได้ ให้สมาชิกวุฒิสภาซึ่งสิ้นสุดสมาชิกภาพตามวาระ อยู่ในตำแหน่งเพื่อปฏิบัติหน้าที่ต่อไปจนกว่าจะมีสมาชิกวุฒิสภาขึ้นใหม่ สมาชิกภาพของสมาชิกวุฒิสภาสิ้นสุดลง เมื่อถึงคราวออกตามวาระ ตาย ลาออก ขาดคุณสมบัติหรือมีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา 115 กระทำการอันต้องห้ามตามมาตรา 116 มาตรา 265 หรือ มาตรา 266 วุฒิสภามีมติตามมาตรา 274 ให้ถอดถอนออกจากตำแหน่ง หรือศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยให้พ้นจากสมาชิกภาพตามมาตรา 91 หรือศาลฎีกามีคำสั่งตามมาตรา 239 วรรคสอง หรือมาตรา 240 วรรคสาม ในกรณีเช่นนี้ ให้ถือว่าสิ้นสุดสมาชิกภาพนับแต่วันที่วุฒิสภามีมติหรือศาลมีคำวินิจฉัยหรือมีคำสั่ง แล้วแต่กรณี ขาดประชุมเกินจำนวนหนึ่งในสี่ของจำนวนวันประชุมในสมัยประชุมที่มีกำหนดเวลาไม่น้อยกว่าหนึ่งร้อยสี่สิบวัน โดยไม่ได้รับอนุญาตจากประธานวุฒิสภา ต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก แม้จะมีการรอการลงโทษ เว้นแต่เป็นการรอการลงโทษในความผิดวินัยอันได้กระทำโดยประมาท ความผิดลหุโทษ หรือความผิดฐานฐานหมิ่นประมาทเมื่อตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภาว่างลงเพราะเหตุตามมาตรา 119 ให้นำบทบัญญัติมาตรา 112 มาตรา 113 มาตรา 114 และมาตรา 118 มาใช้บังคับกับการเลือกตั้งหรือการสรรหาสมาชิกวุฒิสภาในกรณีดังกล่าว และให้สมาชิกวุฒิสภาเข้ามาแทนตำแหน่งที่ว่างนั้น อยู่ในตำแหน่งได้เพียงเท่าวาระที่เหลืออยู่ของผู้ซึ่งตนแทน เว้นแต่วาระของสมาชิกวุฒิสภาที่ว่างลงจะเหลือไม่ถึงหนึ่งร้อยแปดสิบวัน จะไม่ดำเนินการเลือกตั้งหรือสรรหาก็ได้ ในการที่วุฒิสภาจะพิจารณาให้บุคคลดำรงตำแหน่งใดตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ ให้วุฒิสภาแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง ทำหน้าที่ตรวจสอบประวัติศาสตร์ ความประพฤติ และพฤติกรรมทางจริยธรรมของบุคคลผู้ได้รับการเสนอชื่อให้ดำรงตำแหน่งนั้น รวมทั้งรวบรวมข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานอันจำเป็น แล้วรายงานต่อวุฒิสภาเพื่อประกอบการพิจารณา

วุฒิสภา : ความรู้เรื่องสมาชิกวุฒิสภา (บรรศักดิ์ อวรรณโณ 2545: 120) ได้กล่าวถึงลักษณะที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ของสมาชิกวุฒิสภา ไว้ดังนี้ ลักษณะที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ของสมาชิกวุฒิสภาตามรัฐธรรมนูญ ฯ ฉบับปัจจุบัน ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงคุณลักษณะหรือลักษณะต้องห้ามตามรัฐธรรมนูญ ฯ แต่เป็นลักษณะพฤติกรรมส่วนตัวของสมาชิกวุฒิสภา ซึ่งประชาชนจะใช้ประกอบพิจารณาเลือก โดยที่สมาชิกวุฒิสภาจะต้องไปทำหน้าที่สำคัญ ทั้งทางด้านการกลั่นกรองกฎหมาย การแต่งตั้งบุคคลให้ดำรงตำแหน่งในองค์กรตรวจสอบ ที่จะคอยควบคุมการทำงานของฝ่ายรัฐบาล และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ตลอดจนข้าราชการระดับสูงอีกต่อหนึ่ง รวมทั้งยังมีอำนาจถอดถอนนักการเมืองในรัฐบาล สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และข้าราชการระดับสูงด้วย เป็นกรรมการตัดสินข้อขัดแย้งสำคัญระหว่างพรรคการเมืองร่วมรัฐบาลและฝ่ายค้าน หรือความขัดแย้งระหว่างพรรคร่วมรัฐบาลกันเอง ทั้งยังต้องเป็นแบบฉบับอันดีในการปฏิรูปทางการเมืองและทางสังคมต่อไป จนถึงมีการเรียกวุฒิสภานี้เป็นเชิงเปรียบเทียบทางคุณลักษณะของการทำงานอย่างซื่อสัตย์ตรงไปตรงมา ว่าเป็น “สภาเป่าปิ่นจีน” ดังนั้น การพิจารณาลักษณะอันไม่พึงประสงค์ของผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภา จึงเป็นสิ่งที่สำคัญ

ลักษณะที่ไม่พึงประสงค์ของสมาชิกวุฒิสภา หรือผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภา

ข้อที่ 1 ได้แก่การที่สมาชิกวุฒิสภา หรือบุคคลนั้นมีความสัมพันธ์แนบแน่นกับพรรคการเมืองหรือนักการเมืองในพรรคการเมือง ที่กล่าวว่าไม่พึงประสงค์ เนื่องจากสมาชิกวุฒิสภาต้องทำหน้าที่เป็นผู้คอยตรวจสอบ ควบคุม ถอดถอน เป็นผู้ตัดสินชี้ถูกชี้ผิด นักการเมืองในสภาผู้แทนราษฎรและในรัฐบาล ยิ่งกว่านั้น ยังทำหน้าที่เป็นกรรมการคอยตัดสินความขัดแย้งในระบบของการทำงานในสภา การทำหน้าที่ตัดสินซึ่งมีลักษณะของการใช้อำนาจกึ่งตุลาการคล้ายศาล เช่นนี้ ล้วนต้องอาศัยความเป็นกลางอย่างมาก

ดังนั้น หากประชาชนเลือกสมาชิกวุฒิสภา ซึ่งเป็นผู้มีความสัมพันธ์แนบแน่นกับพรรคการเมือง หรือเป็นนักการเมืองในพรรคการเมืองเสียเอง ย่อมเสี่ยงที่จะได้คนที่ไม่ยอมตรวจสอบหรือควบคุมคนที่เคยมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับตน คนที่เคยช่วยเหลือให้ได้รับการเลือกตั้ง หรืออาจตอบแทนซึ่งกันและกัน เช่น ยอมที่จะลงมติร่างกฎหมายตามคำของพรรคการเมืองที่ตนเป็นหนี้บุญคุณ ที่ต้องตอบแทนกัน ทำให้การใช้ดุลพินิจไม่เป็นกลาง ย่อมจะส่งผลเสียต่อระบบการทำงานในสภา และหมายถึงผลเสียของประชาชนในที่สุด

ข้อที่ 2 สมาชิกวุฒิสภาจะต้องเป็นผู้ที่ไม่ทำผิดกฎหมาย ด้วยเหตุว่าวุฒิสภาจะต้องเป็นผู้พิทักษ์ความถูกต้องชอบธรรมของกฎหมาย ดังนั้น ผู้ที่อยู่ตรงข้ามกับกฎหมาย พวกที่เป็นผู้ทำผิดกฎหมาย เช่น ผู้มีอิทธิพลที่ทำผิดกฎหมายหรือพยายามหลีกเลี่ยงกฎหมายมาตลอด คนเหล่านี้เป็น

คนที่มีลักษณะไม่พึงประสงค์ที่จะเป็นสมาชิกวุฒิสภา เพราะเราจะหวังได้อย่างไรกับคนที่ทำผิดกฎหมายหรือหลีกเลี่ยงกฎหมายมาโดยตลอด แต่ภายหลังจากการได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภา จะกลับใจมาเป็นผู้พิทักษ์กฎหมาย จะไปเป็นผู้รักษาความถูกต้องและชอบธรรมเสียเอง ซึ่งไม่น่าเป็นไปได้ เมื่อเป็นดังนี้การที่จะใช้ดุลพินิจเลือกใคร จะต้องพิจารณาให้เหมาะสม ว่า ถ้าหากประวัติหรือในอดีตได้ทำสิ่งผิดกฎหมายหรือหลีกเลี่ยงกฎหมายมาโดยตลอด ก็ไม่ควรที่จะเลือกบุคคลนั้น มิฉะนั้นวุฒิสภา ก็จะเป็นสภาที่เต็มไปด้วยผู้ซึ่งทำผิดกฎหมาย แล้วจะไปหวังให้ทำหน้าที่พิทักษ์กฎหมายได้อย่างไร

ข้อที่ 3 ได้แก่คนที่ไม่มีหลักการ โลด เล็ดลอย และที่สำคัญที่สุด คือไม่มีหลักแห่งความถูกต้อง ประเภทที่ชอบช่วยเหลือพรรคพวกของตน ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าทำผิดหรือคอยจะตัดสินว่าผิดกับพวกที่อยู่ฝ่ายตรงข้ามกับตน ทั้ง ๆ ที่ เขาถูกต้อง ลักษณะนี้เรียกว่าไม่มีอวิโรชนัง ซึ่งเป็นข้อหนึ่งในทศพิธราชธรรม ที่พระมหากษัตริย์ไทย ทรงยึดมั่นมาตลอด คำว่า อวิโรชนัง หมายความว่า ไม่ผิดเพี้ยนไปจากหลักแห่งความถูกต้อง ใครทำถูก ก็ต้องว่าถูก แม้ว่าคนนั้นจะเป็นคนที่ตนไม่ชอบพอก็ตาม หรือใครทำผิด ก็ต้องว่าผิด ทั้ง ๆ ที่ คนนั้นอาจเป็นคนที่ตนรักหรือชอบพอยู่ก็ตาม บุคคลที่จะเข้าไปทำหน้าที่สำคัญ อย่างเช่น การตัดสินความถูกต้องในระบอบรัฐสภา หรือทำหน้าที่ถอดถอนตำแหน่งสำคัญของบุคคลอื่น อย่างสมาชิกวุฒิสภานี้จะต้องเป็นคนที่ยึดหลักแห่งความถูกต้อง โดยไม่มีการลูบหน้าปะจมูก ไม่แก่พรรคแก่พวก คนลักษณะเช่นนี้เท่านั้น ที่จะทำหน้าที่พิทักษ์กฎหมายและความถูกต้องของสังคมได้

ข้อที่ 4 คือสมาชิกวุฒิสภาที่ได้มาจากการซื้อเสียง ซึ่งไม่ใช่ได้มาจากการหาเสียงโดยปกติ เพราะโดยหลักการแล้ว การหาเสียงของผู้สมัครเป็นสมาชิกวุฒิสภาทำได้เพียงการแนะนำตัวหรือแนะนำคุณสมบัติของตนเอง รวมทั้งเสนอความคิดความอ่านที่จะเข้าไปทำงาน ซึ่งจะต้องเป็นสิ่งที่ทำได้ตามรัฐธรรมนูญฯ กำหนด แต่การซื้อเสียงหมายถึงการจูงใจให้ประชาชนไปลงคะแนนเสียงโดยเห็นแก่ได้ในทรัพย์สินเงินทองต่าง ๆ หรือเห็นแก่สัญญาที่ผู้สมัครสัญญาว่าจะทำงานอย่างนั้นอย่างนี้ให้ ไม่ใช่เห็นด้วยกับคุณสมบัติของผู้สมัครที่เห็นว่าเหมาะสม นอกจากนี้ การซื้อเสียงยังถือเป็นการทำผิดกฎหมายเลือกตั้งอีกด้วย เพราะฉะนั้น ใครก็ตามที่ซื้อเสียงด้วยการแจกจ่ายทรัพย์สินเงินทองหรือสัญญาว่าจะให้สิ่งนั้นสิ่งนี้ จัดว่าเป็นลักษณะที่ไม่พึงประสงค์ที่จะเป็นสมาชิกวุฒิสภา เพราะคนเหล่านั้นต้องลงทุนไปมาก เมื่อลงทุนมากก็ย่อมต้องเข้าไปลงทุนเป็นธรรมดา เมื่อต้องลงทุนแล้ว จะไปหวังให้ทำงานอย่างถูกต้องได้อย่างไร ดังนั้น ประชาชนจึงไม่ควรเลือกบุคคลประเภทที่ไม่พึงประสงค์นี้

ข้อที่ 5 คือคนที่ชอบใช้อิทธิพลหรืออิทธิพลหรือสินบนในทางที่ผิดเพื่อประโยชน์ตัวเองและพวกพ้อง ซึ่งจะว่าไปแล้ว ก็ถือว่าการทำผิดกฎหมาย แม้ว่าบางครั้งอาจจะไม่ถึงกับ

ผิดกฎหมาย เช่น ให้เงินหรือสิทธิแก่คนของตน แต่ก็แสดงให้เห็นว่าคนเหล่านั้นอยู่ในระบบอุปถัมภ์ ที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว เห็นประโยชน์ของพวกพ้องสำคัญกว่าความถูกต้อง คนลักษณะเช่นนี้ ไม่สมควรที่จะได้รับเลือกให้เข้ามาทำงานสำคัญ เช่น สมาชิกวุฒิสภา เพราะถ้าเป็นผู้ที่ชอบอภินิหารหรือใช้อิทธิพลต่าง ๆ ถ้าเป็นเช่นนี้ ย่อมต้องชอบที่จะต้องเป็นฝ่ายรับผลประโยชน์ต่าง ๆ ด้วยเช่นนี้ ด้วยถือว่าเรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องธรรมดา ถ้าเป็นเช่นนี้ การปฏิบัติหน้าที่ ตรวจสอบควบคุม ถอดถอน ตลอดจนทำหน้าที่ตรงไปตรงมาก็จะไม่เกิดขึ้น ซึ่งถ้าคนเหล่านี้มีเป็นจำนวนมากในวุฒิสภา ประชาชนจะหวังผลได้กับการปฏิรูปการเมือง เพราะฉะนั้น ถ้าไม่อยากให้วุฒิสภากลายเป็นที่รวมของคนที่ไม่ดี ก็ต้องใช้ดุลพินิจพิจารณาลักษณะที่ไม่พึงประสงค์นี้ให้

ข้อที่ 6 คือบุคคลที่ไม่มีหิริโอตตัปปะ คือคนที่ทำผิด ทำชั่วที่ไม่เหมาะสมโดยไม่มีความรู้สึกสะอิดสะเอียน ไม่เกรงกลัวหรือละอายต่อบาป ใครจะวิพากษ์วิจารณ์อย่างไรก็ไม่สนใจ คนเช่นนี้จะทำหน้าที่ผู้แทนของประชาชนได้อย่างไร จะไปหวังให้ทำหน้าที่ ที่จะไปตัดสินใจถูกต้อง รักษากฎหมายและหน้าที่ที่จะต้องมีความเป็นกลาง หน้าที่ที่จะต้องเป็นแบบอย่างที่ดี ที่สังคมสามารถเจริญรอยตามได้อย่างไร

ข้อที่ 7 คือบุคคลที่มีประวัติต่างปร้อยในหน้าที่การงานในอดีต เช่น การถูกให้ออกจากราชการเพราะทุจริตในหน้าที่นั้น ไม่มีปัญหา เพราะไม่มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งอยู่แล้ว แต่การมีประวัติต่างปร้อยในความหมายนี้ หมายถึงคนที่ แม้ว่าจะไม่มีประวัติถูกออกจากราชการเพราะทุจริตต่อหน้าที่ แต่ถ้าเพียงแต่มีเหตุอื่นอาจ เป็นที่รู้กันว่าเป็นคนไม่ซื่อสัตย์สุจริต กระทำการในลักษณะหาผลประโยชน์ใส่ตน แม้จะไม่มีหลักฐานการทำผิดให้เห็นชัดเจน หรือแม้แต่เพียงการทำงานที่เห็นแก่พวกพ้อง ไม่มีหลักการ เหล่านี้ก็ถือว่าเป็นประวัติต่างปร้อยในหน้าที่การงาน แม้จะอ้างว่าเป็นเรื่องในอดีต แต่ก็ถือว่าเป็นเรื่องที่เชื่อได้ยากว่าจะกลับตัวกลับใจมาทำหน้าที่อย่างถูกต้องได้ ในเวลาชั่วข้ามคืนที่เข้ามาเป็นสมาชิกวุฒิสภาหรือตัวแทน

ข้อที่ 8 คือคนที่ไม่รับผิดชอบต่อครอบครัวหรือต่อหน้าที่การงานหรือต่อบ้านเมือง บุคคลที่ไม่รับผิดชอบต่อครอบครัว ทั้งขี้ขลาด ทำทารุณกรรมต่อครอบครัวตัวเอง ไม่สนใจใยดีต่อความรู้สึกของคู่สมรส หรือบุตรธิดา หรือไม่รับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน ได้รับมอบหมายงานใดก็ไม่ทำ กลับไปทำในสิ่งที่ไม่ใช่หน้าที่ของตน หรือเป็นคนที่ไม่รับผิดชอบต่อหน้าที่ที่มีต่อบ้านเมือง ไม่เห็นแก่ส่วนรวม ก็ถือว่าเป็นคนที่มีลักษณะไม่พึงประสงค์ ที่จะป็นสมาชิกวุฒิสภาได้ ถ้าเลือกเข้าไปก็จะไม่รับผิดชอบต่อหน้าที่ของสมาชิกวุฒิสภาเช่นกัน เพราะความที่เป็นคนที่ไม่มีความรับผิดชอบแต่อย่างใด

ข้อที่ 9 คือคนที่อยู่ในสายสัมพันธ์ระบบอุปถัมภ์ โดยที่มักจะเลือกกันโดยอ้างว่าเป็นคนดีของตนหรือของชุมชนเล็ก ๆ ของตน คำถามมีว่าดีเขาดีกับใคร ดีกับเราเป็นส่วนตัวหรือดีกับท้องถิ่นชุมชนของเรา หรือว่าดีกับบ้านเมือง คนที่มีลักษณะที่ไม่พึงประสงค์ที่ไม่ควรเลือกมาเป็นสมาชิกวุฒิสภา คือดีกับเราเป็นส่วนตัว แต่ไม่ดีกับบ้านเมือง หรือส่วนรวม เช่น เป็นคนที่มีข้อควรหาหรืออื้อฉาวระดับชาติ ถ้ายังเลือกเข้าไปก็จะหวังอะไรไม่ได้กับวุฒิสภา ถ้าวุฒิสภาเต็มไปด้วยคนเหล่านี้ ถือว่าประชาชนผู้เลือกคนเหล่านี้เป็นคนผิด จะต้องเป็นผู้รับผิดชอบ ไม่มีสิทธิจะไปกล่าวโทษใครได้

กรณีที่เลือกคนดีกับท้องถิ่นชุมชนของตนก็เช่นกัน เคยสร้างถนนหนทาง สร้างแหล่งน้ำ แต่พอเบื้องหลังอาศัยตำแหน่งหน้าที่ทุจริตคดโกงบ้านเมืองระดับชาติให้เห็นกันเป็นที่อื้อฉาว ก็ถือว่าเป็นคนลักษณะที่ไม่พึงประสงค์เช่นกัน แต่ถ้าดีกับเรากับบ้านเมืองส่วนรวมด้วยเช่นนี้ ไม่เป็นไร ดังนั้น การที่จะเลือกคนดีต้องหมายถึงคนดีต่อบ้านเมืองเป็นหลักสำคัญคนดีที่ทำหน้าที่ต่อส่วนรวมได้อย่างถูกต้อง แม้จะไม่ตรงกับใจเราก็กังจัดว่าเป็นคนที่ควรแก่การไว้วางใจให้ทำหน้าที่เมื่อกล่าวถึงลักษณะที่ไม่พึงประสงค์ด้านต่าง ๆ ของสมาชิกวุฒิสภาแล้ว ต่อไปจะกล่าวถึงลักษณะอันพึงประสงค์ของสมาชิกวุฒิสภา ที่ควรได้รับการเลือกตั้งจากประชาชน (ซึ่งได้จากการระดมความคิดเห็นจากการประชุมร่วมกันระหว่างสถานพระปกเกล้ากับสถาบันการศึกษาหลายแห่ง) ลักษณะอันพึงประสงค์ที่สำคัญ ก็ได้แก่เป็นคนมีความอิสระทางความคิด ยึดถือความถูกต้องเที่ยงธรรมเป็นหลัก กล่าวคือจะต้องเป็นคนที่ไม่คล้อยตามผู้อื่น เพียงเพราะว่าตนเองมีความสัมพันธ์กับนักการเมืองหรือพรรคการเมืองใด ไม่คล้อยตามสิ่งที่พรรคพวกเพื่อนพ้องหรือญาติพี่น้องร้องขอ

คนที่ทำหน้าที่ตรวจสอบควบคุมผู้อื่น เป็นกรรมการกลาง เป็นคนกลั่นกรองกฎหมายให้ได้ประโยชน์สูงสุด ต้องเป็นอิสระทางความคิด ยึดความถูกต้องเป็นธรรมเป็นหลัก รัฐธรรมนูญฯ จึงได้กำหนดห้ามมิให้สมาชิกวุฒิสภาเป็นรัฐมนตรีหรือดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ถ้าลาออกไปไม่เกิน 1 ปี ก็เพื่อมิให้ไปหาเสียงสัญญากับประชาชนว่าจะทำสิ่งนั้นขอสิ่งนี้ให้ได้ เพื่อให้เกิดความเป็นอิสระโดยไม่ต้องขึ้นกับสิ่งที่ได้สัญญาว่าจะทำ เมื่อสมาชิกวุฒิสภาเป็นอิสระทางความคิด ก็จะได้ความหวังในการปฏิรูปการเมือง

ลักษณะที่พึงประสงค์ของสมาชิกวุฒิสภา หรือผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภา

ข้อที่ 1 คือเป็นคนซื่อสัตย์ การพิจารณาว่าผู้ใดมีความซื่อสัตย์สุจริต ก็พิจารณาจากชื่อเสียงในหน้าที่การงานที่ไม่มีความด่างพร้อย หรือข้อครหาในทางเสียหายหรือทุจริต ไม่เป็นทั้งฝ่ายรับและฝ่ายให้ ถึงแม้ตนเองไม่ทุจริตแต่ส่งเสริมในการให้ทรัพย์สินเงินทอง หรือยอมให้คนอื่นทุจริต ก็ถือว่าไม่ซื่อสัตย์ด้วยเช่นกัน

วุฒิสภาเป็นสภาที่มีหน้าที่พิจารณาตัดสินถูกผิดของผู้ที่ดำรงตำแหน่งสำคัญ ถ้าผู้ตัดสินไม่สุจริตเสียเอง จะไปตัดสินผู้อื่นได้อย่างไร วุฒิสภามีสมาชิกวุฒิสภา จำนวน 200 คน การพิจารณาถอดถอนบุคคลต้องใช้จำนวนเสียง 3 ใน 5 หรือจำนวน 120 คน ถ้าจำนวนครึ่งหนึ่งของสมาชิกวุฒิสภาเป็นคนไม่ซื่อสัตย์สุจริตเสียเอง จะหวังให้ทำหน้าที่พิทักษ์ความถูกต้องได้อย่างไร

ข้อที่ 2 ก็ต้องเป็นผู้เคารพรัฐธรรมนูญ ๑ เคารพกฎหมาย ทั้งในแง่เจตนารมณ์และตัวอักษร เนื่องจากวุฒิสภาต้องทำหน้าที่พิทักษ์รักษารัฐธรรมนูญ ๑ และกฎหมายเป็นผู้รักษาความถูกต้อง ความชอบธรรมทั้งปวงให้เกิดขึ้นในทางการเมืองและในสังคมไทย ถ้าเป็นผู้ที่ไม่เคารพกฎหมาย และคอยแต่อาศัยช่องโหว่ของกฎหมายหาผลประโยชน์ใส่ตนและพวกพ้อง คนเหล่านี้ถ้าได้เป็นสมาชิกวุฒิสภาก็คงจะมีพฤติกรรมที่คอยแต่จะใช้ประโยชน์จากช่องโหว่ของรัฐธรรมนูญ ๑ เพื่อหาประโยชน์ใส่ตัวเหมือนเช่นที่เคยทำมา การปฏิรูปการเมืองเพื่อสิ่งที่ดีในสังคม ที่หวังจะให้เกิดขึ้นก็คงเป็นไปได้

ข้อที่ 3 ก็เป็นผู้ที่ยึดหลักความถูกต้อง สิ่งใดถูกต้องก็ว่าถูกต้อง สิ่งใดผิดก็ว่าผิด โดยไม่เห็นแก่พวกพ้อง ญาติพี่น้อง หรือที่เรียกว่าหลัก อวิโรชนัง ซึ่งหมายถึงความไม่ผิดไปจากหลักแห่งความถูกต้อง กล่าวคือถ้ากระทำสิ่งนั้นถูกต้อง ก็ว่าถูกต้อง ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นผู้ที่เราพอใจหรือไม่พอใจก็ตาม หรือถ้าเป็นการกระทำที่ผิด ถึงแม้จะเป็นพวกพ้องญาติพี่น้อง ก็ต้องว่าผิดไปตามความเป็นจริง คนที่จะได้ชื่อว่าเป็นผู้มีอวิโรชนัง คือมีหลักการกระทำในสิ่งที่ไม่ผิดเพี้ยนไปจากหลักของความถูกต้อง สมาชิกวุฒิสภาเป็นผู้ทำหน้าที่ตัดสินความถูกต้อง ถอดถอนบุคคลสำคัญ พิจารณาลงมติในเรื่องสำคัญของแผ่นดิน จึงจะต้องเป็นผู้ที่ยึดหลักของความถูกต้อง ไม่เห็นแก่บุคคลใดทั้งสิ้น จึงจะสามารถปฏิบัติหน้าที่ที่มีต่อประชาชนได้อย่างถูกต้องสมบูรณ์

ข้อที่ 4 ก็ต้องเป็นผู้กล้าหาญในการแสดงความคิดเห็น กล้าหาญในการตัดสินใจ และกล้าหาญในการกระทำที่ถูกต้อง ลักษณะนี้มีความสำคัญ เนื่องจากถ้าขาดคุณสมบัติข้อนี้ แม้จะเป็นคนซื่อสัตย์สุจริต เคารพกฎหมาย ยึดหลักแห่งความถูกต้อง แต่เวลาจะแสดงความคิดเห็นหรือตัดสินใจกลับไม่กล้าแสดงออกหรือกล้าตัดสินใจ ไม่มีความกล้าหาญในการปฏิบัติหน้าที่ของตน ก็ถือว่าเป็นผู้ที่ขาดลักษณะที่พึงประสงค์ที่สมาชิกวุฒิสภาควรมี และคงไม่สามารถทำหน้าที่สมาชิกวุฒิสภาได้อย่างสมบูรณ์

ผู้ที่มีความกล้าหาญในการทำงาน ต้องไม่กลัวว่าการตัดสินใจของตนจะไปกระทบพรคนั้นพรคนี่ ไม่ต้องกลัวว่ารัฐบาลจะลำบากใจ ไม่ต้องกลัวว่าจะไม่ได้รับการเลือกตั้งคราวหน้า สมาชิกวุฒิสภาที่ไม่กล้าหาญในการทำงานถึงจะเป็นคนดี ก็ไม่สมควรทำหน้าที่ในสภาในฐานะสมาชิกวุฒิสภา เพราะการปฏิบัติหน้าที่ในสภาต้องใช้ความกล้าหาญในการแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจ ในการกระทำที่ถูกต้อง ความกล้าหาญนี้ต่างจากความบ้าบิ่น เพียงเส้นยาแดงผ่าแปด

ความกล้าหาญนั้นต้องแสดงออกโดยมีหลักการและเหตุผล ไม่ใช่แสดงด้วยอารมณ์และความรู้สึก ผิดกับความขี้ขลาดที่เป็นความกล้าหาญประเภทที่เป็นไปในทาง ซึ่งคนปกติทั่วไปเขาไม่กระทำกัน

ข้อที่ 5 คือต้องเป็นผู้มีความรู้ มีประสบการณ์ เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นผู้มีความชำนาญและมีจุดยืนในเรื่องต่าง ๆ ยังมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านด้วยก็ยิ่งดี เช่น เป็นผู้สนใจในสิ่งแวดล้อมหรือเป็นผู้รอบรู้ในด้านเศรษฐกิจ หรือสตรี เด็ก การศึกษา กฎหมาย เป็นต้น รวมทั้งต้องใช้ความรู้ความสามารถและประสบการณ์นั้น ๆ เพื่อประโยชน์ส่วนรวมและบ้านเมืองมาแล้ว จึงจะได้ชื่อว่าเป็นผู้มีลักษณะพึงประสงค์ เพราะวุฒิสภาเป็นสภาแห่งวุฒิภาวะ เป็นสภาแห่งความเจริญ เป็นสภาแห่งความเจริญงอกงาม เป็นสภาที่เป็นแบบอย่าง

การที่จะเข้าไปทำหน้าที่กลั่นกรองร่างกฎหมาย ควรต้องมีภูมิความรู้ มีความเชี่ยวชาญหลากหลายสาขา จะเลือกแต่นักกฎหมายก็ได้ จะไม่เลือกนักกฎหมายก็ได้ บุคคลที่มีความรู้และได้ใช้ความรู้เพื่อประโยชน์ส่วนรวมมาแล้ว คนเหล่านี้จะเป็นสมาชิกวุฒิสภาได้ดี เพราะเขาจะเข้าไปใช้ความรู้ความสามารถและประสบการณ์ให้เป็นประโยชน์ในการกลั่นกรองร่างกฎหมาย ซึ่งจะเป็นร่างกฎหมายที่มีเนื้อหาสาระหลากหลาย เช่น ร่างกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ศาสนา สตรี เด็ก เศรษฐกิจ การศึกษา วัฒนธรรม เป็นต้น

ข้อที่ 6 คือเป็นผู้ที่มีความประพฤติเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น เพราะคำว่า วุฒิ แปลว่าแบบอย่างอันดีงาม วุฒิสภา ก็คือสภาที่เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น เพราะฉะนั้น สมาชิกวุฒิสภาจะต้องเป็นผู้ที่มีความประพฤติที่เป็นแบบอย่างที่ดีในสังคม ไม่ว่าจะเป็นความประพฤติส่วนตัว ทั้งในกาย วาจา กริยาท่าทาง หรือความประพฤติในหน้าที่การงาน (ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์, 2550: 102 – 107)

1.7.2 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยที่มีสมาชิกวุฒิสภา

1) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489 ประกาศใช้ วันที่ 9 พ.ค. 2489

สมาชิกวุฒิสภาตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489 มีชื่อเรียกว่า “วุฒิสภา” ประกอบด้วยสมาชิกที่ราษฎรเลือกตั้งมีจำนวนแปดสิบคน สมาชิกวุฒิสภาต้องไม่เป็นข้าราชการประจำ

2) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2511 ประกาศใช้ วันที่ 20 มิ.ย. 2511

สมาชิกวุฒิสภาตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2511 มาตรา 78 วุฒิสภาประกอบด้วยสมาชิกซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งขึ้นมาจากผู้ทรงคุณวุฒิในวิชาการหรือกิจการต่าง ๆ อันจะยังประโยชน์ให้เกิดแก่การปกครองแผ่นดิน มีสัญชาติไทยโดยกำเนิดและมีอายุไม่ต่ำกว่าสี่สิบปีบริบูรณ์ สมาชิกวุฒิสภาให้มีจำนวนสามในสี่ของจำนวนสมาชิก

ทั้งหมดของสภาผู้แทน หากจำนวนที่คำนวณได้มีเศษให้ปัดทิ้ง มีวาระคราวละ 6 ปี นับแต่วันที่ทรงแต่งตั้ง ในวาระเริ่มแรก เมื่อครบกำหนดสามปีนับแต่วันที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งสมาชิกเป็นครั้งแรก ให้มีการจับสลากเพื่อให้สมาชิกพ้นจากตำแหน่งเป็นกึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมด และให้ถือว่าการสิ้นสุดแห่งสมาชิกภาพโดยการจับสลากเป็นการออกตามวาระด้วย พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะทรงแต่งตั้งผู้ที่ออกตามวาระเป็นสมาชิกอีกได้

3) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 ประกาศใช้ วันที่ 7 ต.ค. 2517

วุฒิสภาประกอบด้วยสมาชิกจำนวนหนึ่งร้อยคน ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงเลือกและแต่งตั้งจากผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งมีความรู้ความชำนาญในวิชาการหรือกิจการต่าง ๆ อันจะยังประโยชน์ให้เกิดแก่การปกครองแผ่นดิน มีคุณสมบัติตามมาตรา 118 (1) และมีอายุไม่ต่ำกว่าสามสิบห้าปีบริบูรณ์ ทั้งไม่เป็นบุคคลมีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา 116 และมาตรา 118 ให้ประธานองคมนตรีเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภา มีกำหนดวาระคราวละ 6 ปี นับแต่วันที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งเฉพาะในวาระเริ่มแรก เมื่อครบกำหนดสามปี ให้สมาชิกออกจากตำแหน่งเป็นจำนวนกึ่งหนึ่ง โดยวิธีจับสลาก

4) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521 ประกาศใช้ วันที่ 22 ต.ค. 2521

วุฒิสภาประกอบด้วยสมาชิกซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งจากผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งมีความรู้ความชำนาญในวิชาการหรือกิจการต่าง ๆ อันจะยังประโยชน์ให้เกิดแก่การปกครองแผ่นดิน มีสัญชาติไทยโดยกำเนิด มีอายุไม่ต่ำกว่าสามสิบปีบริบูรณ์ และไม่เป็นสมาชิกพรรคการเมืองหนึ่งพรรคการเมืองใด สมาชิกวุฒิสภาให้มีจำนวนไม่เกินสามในสี่ของจำนวนสมาชิกทั้งหมดของสภาผู้แทนราษฎร มีกำหนดวาระคราวละหกปี นับแต่วันที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้ง ในวาระเริ่มแรกเมื่อครบสองปี ให้สมาชิกออกจากตำแหน่งเป็นจำนวนหนึ่งในสามของจำนวนสมาชิกทั้งหมด โดยวิธีจับสลาก หากจำนวนที่คำนวณได้มีเศษให้ปัดเศษทิ้ง และให้ถือว่าการสิ้นสุดแห่งสมาชิกภาพโดยการจับสลากเป็นการออกตามวาระด้วย พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะแต่งตั้งผู้ที่ออกตามวาระเป็นสมาชิกอีกก็ได้

5) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ประกาศใช้ วันที่ 11 ต.ค. 2540

วุฒิสภาประกอบด้วยสมาชิกซึ่งราษฎรเลือกตั้งจำนวนสองร้อยคน ในกรณี queตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภาว่างลงไม่ว่าด้วยเหตุใด ๆ และยังมีได้มีการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาขึ้นแทน

ตำแหน่งที่ว่าง ให้วุฒิสภาประกอบด้วยสมาชิกวุฒิสภาเท่าที่มีอยู่ การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาให้ใช้เขตจังหวัดเป็นเขตเลือกตั้ง

6) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 (ประกาศใช้ วันที่ 24 ต.ค. 2550)

วุฒิสภาประกอบด้วยสมาชิกจำนวนรวมหนึ่งร้อยห้าสิบคน ซึ่งมาจากการเลือกตั้งในแต่ละจังหวัด จังหวัดละหนึ่งคนและมาจากการสรรหาเท่ากับจำนวนรวมข้างต้นหักด้วยจำนวนสมาชิกวุฒิสภาที่มาจากการเลือกตั้ง สมาชิกภาพของสมาชิกวุฒิสภามีกำหนดคราวละ 6 ปี นับแต่วันเลือกตั้ง หรือวันที่คณะกรรมการเลือกตั้งประกาศผลการสรรหา แล้วแต่กรณี โดยสมาชิกวุฒิสภาจะดำรงตำแหน่งติดต่อกันเกินหนึ่งวาระไม่ได้

พัฒนาการของสังคมมนุษย์ในความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างมนุษย์กับรัฐ ซึ่งเริ่มต้นมากกว่า 2,000 ปี บ่งบอกถึงภารกิจหลักพื้นฐานของรัฐและรัฐบาล ที่สำคัญคือการสร้างสรรค์ “ชีวิตที่ดี” แก่อาณาประชาราษฎร์ ซึ่งหมายถึงเจตจำนงอันเป็นจุดหมายปลายทางของการเมือง ที่อาจกล่าวได้ว่ารัฐทุกรัฐในสังคมโลกนี้ ล้วนมีจุดหมายปลายทางที่ละหม้ายคล้ายคลึงกัน ดังที่ เดวิด ฮิลตัน ได้อธิบายไว้ว่า “การเมืองเป็นเรื่องของการใช้อำนาจรัฐเพื่อการจัดสรรแบ่งปันทรัพยากรที่มีคุณค่า อันมีอยู่อย่างจำกัดในสังคมเพื่อความเป็นธรรม” (The authoritative allocations of values for a society) ทั้งนี้ ในทางที่เป็นจริงรัฐต่าง ๆ ย่อมมีวิถีของการเมืองที่แตกต่างกันใน รูปแบบของรัฐบาลหรือระบอบการปกครอง ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับประชาชนแบ่งออกเป็นสามรูปแบบ ได้แก่ความสัมพันธ์แบบผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง เป็นการปกครองที่ผู้ปกครองมีฐานะเหนือกว่าผู้ถูกปกครอง ที่มีรูปแบบเป็นผู้ปกครองที่ดี ในฐานะของกษัตริย์ หรือผู้ปกครองที่ไม่ดีในฐานะทรราช เป็นต้น รูปแบบความสัมพันธ์แบบการปกครองโดยผู้แทน เป็นการปกครองที่อำนาจรัฐหรืออำนาจอธิปไตยอยู่ในมือประชาชน (Popular Sovereignty) แต่ด้วยข้อจำกัดที่ประชากรมีเป็นจำนวนมาก ทำให้ต้องมีตัวแทนในการใช้อำนาจอธิปไตยแทนประชาชน อันเป็นที่มาของระบบผู้แทนราษฎร และรูปแบบของการเมืองแบบมีส่วนร่วม หรือแบบการเมืองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชนที่พัฒนามาจากความล้มเหลวของรูปแบบความสัมพันธ์แบบการปกครองโดยผู้แทน โดยยึดมั่นหลักการ “ประชาชนในฐานะราษฎรที่เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย” และมีวิธีการที่สำคัญที่นำมาสู่การมีส่วนร่วมในสี่ลักษณะ คือการเรียกอำนาจคืนโดยการปลดออกจากตำแหน่ง (Recall) การริเริ่มเสนอแนะ (Initiatives) การประชาพิจารณ์ (Public Hearings) และการแสดงประชามติ (Referendum หรือ Plebisite) ทำให้การปกครองประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมเป็นการเมืองของพลเมือง (Civil politics) ที่นำมาสู่การปกครองที่ดี หรือธรรมาธิปไตย หรือธรรมรัฐ (Good governance) ในที่สุด

1.8 สรุปกรอบแนวคิดและทฤษฎีการวิจัย

จากแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ที่ได้นำเสนอไว้ข้างต้น ผู้วิจัยได้สรุปออกมาเป็นกรอบแนวคิดได้ดังนี้ คือ

พิจารณาจากแนวความคิดเกี่ยวกับการเลือกตั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับพฤติกรรม การลงคะแนนเลือกตั้ง ซึ่งการตัดสินใจเลือกตั้งของบุคคลเป็นไปตามฐานะทางสังคมของแต่ละคน ไม่ใช่เพราะประเด็นปัญหาทางการเมืองที่ใช้เป็นนโยบายในการหาเสียงเลือกตั้งแต่อย่างใด และผู้มีสิทธิเลือกตั้งมักไปใช้สิทธิเลือกตั้งโดยถูกระดม (mobilized) จากเจ้าหน้าที่ราชการส่วนหนึ่งด้วย แนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับชนชั้นนำ ระบบอุปถัมภ์ ตลอดจนการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยที่ยึดถือตัวบุคคลเป็นหลัก และค่านิยมในความสัมพันธ์กันในทางส่วนตัว และแนวความคิดเกี่ยวกับการณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง โดยยุทธวิธีในการหาเสียงของผู้สมัครที่มีทรัพยากรทางการเมืองจำกัดนั้น มักมีการหาเสียงที่ไม่เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพการณ์ของเขตเลือกตั้ง เป็นต้นว่าใช้การปราศรัยหาเสียงเสนอนโยบาย การเดินทางไปพบปะประชาชนในเขตเลือกตั้ง ซึ่งไม่สามารถกระทำได้ทั่วถึงภายในเวลาอันจำกัด จึงเป็นวิธีการหาเสียงที่ขาดประสิทธิภาพ ไม่สามารถจูงใจให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งเกิดความนิยมผู้สมัคร

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า “ผู้สมัครรับเลือกตั้งที่ไม่ได้รับเลือกตั้ง มักมีทุนในการหาเสียงน้อย ขาดอิทธิพล บารมี ในทางการเมืองไม่ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนเท่าที่ควร จึงไม่สามารถ จัดตั้งองค์กรในการรณรงค์หาเสียงได้อย่างมีประสิทธิภาพ วิธีการที่ใช้ในการหาเสียงจึงไม่ สอดคล้องกับสภาพการณ์ในเขตเลือกตั้ง หรือพฤติกรรมในการลงคะแนนเสียงของคนไทยใน ปัจจุบัน ซึ่งแตกต่างจากผู้สมัครที่มีทรัพยากรทางการเมืองพร้อมเพรียง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้มี เงินทุนในการหาเสียงจำนวนมาก มักใช้วิธีการหาเสียงหลายรูปแบบ มีประสิทธิภาพในการสร้าง ความนิยมให้เกิดขึ้นกับผู้ที่มีสิทธิเลือกตั้ง (รสลิน ศิริยะพันธุ์, 2549:38)

1.9 ข้อมูลพื้นฐานพื้นที่ที่ศึกษาวิจัย

1.9.1 ประวัติศาสตร์เมืองสระบุรี คำว่า “สระบุรี” สันนิษฐานว่าน่าจะมาจาก “บึง หนองไฉ่” ที่อยู่ใกล้ ๆ นั่นเอง ครั้นเมื่อตั้งเมืองขึ้นมาจึงนำเอาคำว่า “สระ” ซึ่งหมายถึงสระน้ำหรือ บึงเข้ามารวมกับคำว่า “บุรี” ที่แปลว่า “เมือง” จึงกลายมาเป็นจังหวัด “สระบุรี” ในภายหลัง

จังหวัดสระบุรีเป็นเมืองสำคัญมาตั้งแต่ครั้งโบราณกาล สันนิษฐานว่าตั้งขึ้นในราวปี พ.ศ. 2092 ในรัชสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ และคาดว่าสมเด็จพระมหาจักรพรรดิคงจะโปรดเกล้าฯ ให้แบ่งพื้นที่เมืองลพบุรีกับเมืองนครนายกบางส่วนมารวมกันและตั้งขึ้นเป็นเมืองสระบุรี ทั้งนี้ ก็เพื่อใช้เป็นศูนย์กลางในการระดมพลระหว่างเกิดศึกสงครามให้สะดวกยิ่งขึ้น เพราะการสำรวจสำมะโนครัวชายฉกรรจ์เพื่อรับเข้าราชการทหาร หรือที่เรียกว่า “การสักละ” ในสมัยนั้น

แบ่งกันทำตามแต่ละหัวเมืองของตนยังไม่ได้เรียกเข้ามากับมณฑลราชธานีแต่อย่างใด เนื่องจากมีความลัทธิไม่เป็นระเบียบในการเกณฑ์ไพร่พลเช่นนี้ พอเกิดศึกสงครามมาประชิดติดพระนครจึงไม่สามารถเรียกระดมพลได้เต็มที่ เนื่องจากเมืองไทยว่างเว้นศึกสงครามมาระยะหนึ่ง พอมีพม่าเข้าศึกมา (พระเจ้าตะเบงชเวตี้แห่งหงสาวดี) ยกทัพมาตีไทยเราก็อายแพ้ถึงกับต้องสูญเสียพระสุริโยทัย อัครมเหสีถูกพระเจ้าแปรแม่ทัพพม่าฟันสะพายแล่งสิ้นพระชนม์บนหลังช้างในคราวที่ไล่ช้างออกไปกั้นช้างพระที่นั่งสมเด็จพระเจ้าจักรพรรดิมิให้เป็นอันตรายในสนามรบ (ณ.ทุ่งลมพาลี ชานพระนครศรีอยุธยาด้านทิศเหนือ) ด้วยเหตุนี้ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิจึงโปรดฯ ให้ตั้งเมืองใหม่ขึ้นเพื่อความสะดวกรวดเร็ว และได้ผลทันต่อเหตุการณ์การบ้านเมืองคราวเกิดศึกสงคราม

ถึงวันนี้ จังหวัดสระบุรีก็ยังเป็นเมืองที่ถือได้ว่า เป็นศูนย์กลางของระบบคมนาคมอันเปรียบเสมือนประตูสู่ภาคเหนือและอีสาน นอกจากนั้นยังเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมแห่งหนึ่งที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตลอดมา ถึงกระนั้นจังหวัดสระบุรีก็ยังเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคกลางที่มีทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวที่เพียบพร้อม อาทิ โบราณสถานทางพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ ประเพณี และแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งยังอยู่ห่างจากกรุงเทพฯ เพียง 108 กิโลเมตรเท่านั้น ไกลจนสามารถเดินทางไปกลับได้ภายในวันเดียว ด้วยเหตุนี้ สระบุรีจึงเป็นจังหวัดหนึ่งที่น่าท่องเที่ยวศึกษาหาความรู้ แม้จะมีเวลาเพียงสุดสัปดาห์สั้น ๆ ก็ตาม

จังหวัดสระบุรีเป็นจังหวัดที่น่าเที่ยวอีกแห่งหนึ่งที่อยู่ใกล้กรุงเทพฯ แต่หลาย ๆ คนรู้จักสระบุรีเพียงแค่ประตูสู่ภาคอีสานหรือเป็นทางผ่านเข้ากรุงเทพฯ เท่านั้น แต่ถ้าได้สัมผัสเมืองแห่งนี้อย่างแท้จริงแล้ว จะพบว่าสระบุรีมีเสน่ห์ชวนให้ชมอยู่ไม่น้อยเลย นอกจากพระพุทธบาทและพระพุทธฉายแล้ว ซึ่งเป็นปูชนียสถานสำคัญ เป็นศูนย์รวมความเคารพศรัทธาของคนไทยมาตั้งแต่ครั้งอดีตแล้ว สระบุรียังมีสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่โดดเด่น ด้วยมีผืนป่าอันอุดมสมบูรณ์ต่อเนื่องจาก อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ จึงมีป่าเขาและน้ำตกหลายแห่งให้เลือกเที่ยวหลากหลายบรรยากาศ เช่น อุทยานแห่งชาติพระพุทธฉาย วนอุทยานน้ำตกเจ็ดสาวน้อย น้ำตกมวกเหล็ก ศูนย์ศึกษาธรรมชาติและท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ เจ็ดคด – โป่งก้นเส้า เป็นต้น

จังหวัดสระบุรีเป็นที่รู้จักในฐานะเมืองเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม เพราะเป็นแหล่งเพาะเลี้ยงโคเนื้อและโคนมชั้นดี ส่งผลิตภัณฑ์นมเป็นสินค้าออกสำคัญสร้างรายได้เข้าจังหวัดปีหนึ่ง ๆ เป็นมูลค่าหลายร้อยล้านบาท และยังมีผลิตผลทางการเกษตรอื่น ๆ ที่มีชื่อเสียงระดับประเทศ ไม่ว่าจะเป็นข้าวสารเสาไห้ มะม่วงพันธุ์หนองแซง ตลอดจนของกินอร่อย ๆ อย่างกะหรี่ปั๊บบและเนื้อทุบของอำเภอมวกเหล็ก ก็เป็นที่ยอมรับของหมู่ชนชิมมาช้านาน จนมีคำขวัญว่า “เนื้อนุ่ม นมดี กะหรี่ปั๊บบ” หมายถึงของดีสามอย่างที่ใครผ่านไปผ่านมาแล้ว ต้องแวะซื้อกลับไปเป็นของฝาก

ขณะเดียวกันจังหวัดสระบุรี ก็มีบทบาทสำคัญในด้านอุตสาหกรรมอีกสถานะหนึ่ง เพราะเป็นแหล่งผลิตปูนซีเมนต์ หินปูน และหินอ่อน แหล่งใหญ่ที่สุดของประเทศ โดยเฉพาะในย่านอำเภอเฉลิมพระเกียรติ และอำเภอพระพุทธบาท ตลอดสองข้างทางจะเห็นแต่ภูเขาที่โดนระเบิดจนเว้าแหว่ง มีโรงโม่หิน และรถบรรทุกวิ่งกันขวักไขว่เพื่อส่งบรรดากรวดหินเหล่านี้เป็นวัสดุในการก่อสร้างตึกราม อาคารต่าง ๆ สร้างความเจริญรุ่งเรืองทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย และต่างประเทศ ด้วยทำเลที่ตั้งซึ่งเชื่อมต่อระหว่างภาคกลาง ภาคเหนือและภาคอีสานคนสระบุรีจึงมีทั้งคนไทยภาคกลางที่เป็นเจ้าถิ่น กลุ่มคนอีสานจากจังหวัดใกล้เคียงที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในหลายอำเภอ รวมถึงชาวลาวเวียงจันทร์ที่ถูกกวาดต้อนมาในสมัยกรุงธนบุรี และชาวไทยยวนหรือคนไทยภาคเหนือที่ถูกกวาดต้อนมาจากเมืองเชียงแสนในสมัยรัชกาลที่ 1 สระบุรีจึงเป็นเมืองที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทั้งด้านประเพณี ภาษาพูด และอาหารการกิน

1.9.2 สภาพภูมิศาสตร์จังหวัดสระบุรี

ลักษณะภูมิประเทศ สภาพภูมิประเทศของจังหวัดสระบุรีทางตอนเหนือ ตะวันออก และทางตอนกลางของจังหวัด ในเขตอำเภอมวกเหล็กและอำเภอแก่งคอย มีสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่า มีเนินเขาสลับที่ราบสูง ซึ่งเหมาะในการปลูกพืชไร่และเลี้ยงสัตว์ คิดเป็นพื้นที่ร้อยละ 40 ของจังหวัด ทางตอนใต้และตะวันตกของจังหวัดในเขตอำเภอเมือง อำเภอหนองแค อำเภอหนองแซง อำเภอวิหารแดง อำเภอพระพุทธบาท อำเภอบ้านหมอ อำเภอเสาไห้ อำเภอหนองโดนและอำเภอดอนพุด ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การทำนา คิดเป็นร้อยละ 60 ของพื้นที่ของจังหวัด

จังหวัดสระบุรีมีแม่น้ำป่าสักซึ่งมีต้นน้ำมาจากทิวเขาเพชรบูรณ์ไหลผ่านจังหวัดเพชรบูรณ์ลงมาทางใต้ ผ่านอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี อำเภอแก่งคอย อำเภอเมือง อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี และไหลผ่านอำเภอท่าเรือ และอำเภอนครหลวง จังหวัดอยุธยา ลงมารวมกับแม่น้ำเจ้าพระยา ที่อำเภอพระนครศรีอยุธยา คิดเป็นความยาวในเขตจังหวัดสระบุรีทั้งหมดประมาณ 105 กิโลเมตร จากความยาวของแม่น้ำป่าสักทั้งหมด 500 กิโลเมตร

คำขวัญจังหวัดสระบุรี

พระพุทธบาทสูงค่า เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ฐานผลิตอุตสาหกรรม เกษตรนำล้ำแหล่งเที่ยว หนึ่งเดียวกะหรีปั๊ด นมดี ประเพณีตักบาตรดอกไม้งาม เหลืองอร่ามทุ่งทานตะวัน ลือลั่นเมืองชุมทาง

1.9.3 อาณาเขตติดต่อกับจังหวัดสระบุรี มีจังหวัดอื่น ๆ ทั้ง 4 ทิศ ดังนี้

ทิศเหนือ อำเภอแก่งคอย อำเภอหนองโดน อำเภอพระพุทธบาท ติดต่อกับจังหวัดลพบุรี

ทิสใต้ อำเภอวิหารแดงติดต่อกับจังหวัดนครนายก อำเภอหนองแคติดต่อกับจังหวัดปทุมธานี

ทิสตะวันออก อำเภอแก่งคอยและมวกเหล็กติดต่อกับจังหวัดนครนายกและจังหวัดนครราชสีมา

ทิสตะวันตก อำเภอหนองแค อำเภอหนองแซง อำเภอเสาไห้ อำเภอบ้านหมอ และอำเภอดอนพุดติดต่อกับจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตารางที่ 2.1 แสดงเขตการปกครองพื้นที่จำแนกรายอำเภอของจังหวัดสระบุรี

อำเภอ	จำนวนตำบล และ หมู่บ้านทั้งจังหวัด		จำนวนตำบลและหมู่บ้านในเขต อบต.		จำนวนเทศบาล
	ตำบล	หมู่บ้าน	ตำบล	หมู่บ้าน	
1. อำเภอเมืองสระบุรี	11	77	10	76	2
2. อำเภอแก่งคอย	14	112	12	102	2
3. อำเภอหนองแค	18	181	17	178	3
4. อำเภอหนองแซง	9	69	9	67	1
5. อำเภอบ้านหมอ	9	79	8	66	2
6. อำเภอเสาไห้	12	101	12	86	3
7. อำเภอพระพุทธบาท	9	68	7	68	1
8. อำเภอวิหารแดง	6	54	6	40	2
9. อำเภอมวกเหล็ก	6	80	6	77	1
10. อำเภอหนองโดน	4	34	4	33	1

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

อำเภอ	จำนวนตำบล และ หมู่บ้านทั้งจังหวัด		จำนวนตำบลและหมู่บ้านในเขต อบต.		จำนวนเทศบาล
	ตำบล	หมู่บ้าน	ตำบล	หมู่บ้าน	
11. อำเภอดอนพุด	4	28	3	23	1
12. อำเภอวังม่วง	3	31	3	29	1
13.อำเภอเฉลิม พระเกียรติ	6	49	6	42	1
รวม	111	963	103	887	21

ที่มา : ที่ทำการปกครองจังหวัดสระบุรี (ออนไลน์,2550)

ภาพที่ 2.6 แสดงแผนที่จังหวัดสระบุรี

1.9.4 ระยะทางจากอำเภอเมืองสระบุรีถึงอำเภอต่าง ๆ และกรุงเทพมหานคร

1. อำเภอแก่งคอย	14	กิโลเมตร
2. อำเภอเสาไห้	8	กิโลเมตร

3. อำเภอบ้านหมอ	28	กิโลเมตร
4. อำเภอวิหารแดง	28	กิโลเมตร
5. อำเภอหนองแค	21	กิโลเมตร
6. อำเภอวังม่วง	64	กิโลเมตร
7. อำเภอมวกเหล็ก	38	กิโลเมตร
8. อำเภอหนองแซง	25	กิโลเมตร
9. อำเภอหนองโดน	38	กิโลเมตร
10. อำเภอพระพุทธบาท	38	กิโลเมตร
11. อำเภอดอนพุด	45	กิโลเมตร
12. อำเภอเฉลิมพระเกียรติ	8	กิโลเมตร
13. กรุงเทพมหานคร	108	กิโลเมตร

รวมทั้งสิ้นเป็นอาณาบริเวณประมาณ 2,576,486 ตารางกิโลเมตร (หรือประมาณ 2,096,000 ไร่)

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 การศึกษากระบวนการเข้าสู่ตำแหน่งของผู้สมัครวุฒิสภาจังหวัดยโสธร 2546 กฤษ โพธิ์หล้า

2.2 ปัจจัยความสำเร็จในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา ของนายแพทย์สำเริง แหยมกระโทก กรณีศึกษาการเลือกตั้ง วันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 ของ พันตรีณากาจ พรหมดีสาร (พ.ศ. 2554)

ผลการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสมาชิกวุฒิสภา โดยมากจะเป็นผลงานการศึกษาในด้านกลยุทธ์หาเสียงของผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นหลัก ลักษณะที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ที่มาหรือการเข้าสู่ตำแหน่งของสมาชิกวุฒิสภาตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 อันเนื่องมาจากการที่รัฐธรรมนูญฯ ได้กำหนดให้สมาชิกวุฒิสภาที่มีความแตกต่างนานาประการในอดีต จึงมีความจำเป็นต้องทบทวนผลงานการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ทราบถึงแนวทางการพัฒนาในวงวิชาการ โดยเฉพาะด้านองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับสมาชิกวุฒิสภาต่อไป

สรุปผลการศึกษางานวิจัยเรื่องกระบวนการเข้าสู่ตำแหน่งของผู้สมัครสมาชิกวุฒิสภา จังหวัดยโสธร ผลงานของ กฤษฎา โพธิ์หล้า พ.ศ. 2546 ทางด้านกระบวนการเข้าสู่ตำแหน่งแล้ว ผลการศึกษาสรุปได้ ดังนี้

1. บรรยากาศและสภาพทั่วไปของการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดยโสธร พบว่า ประชาชนให้ความสนใจเป็นอย่างดีและมาใช้สิทธิเลือกตั้ง คิดเป็นร้อยละ 67.5 % มีบัตรเสีย คิดเป็นร้อยละ 5.61 % และบัตรที่ไม่ประสงค์ลงคะแนนให้กับผู้สมัครคนใด คิดเป็นร้อยละ 6.12 % และสภาพทั่วไปของการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ถึงแม้ว่าการดำเนินงานของคณะกรรมการเลือกตั้งเกี่ยวกับการทำบัญชีรายชื่อของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง การમેชีและการถอนชื่อ การขนย้ายหีบบัตร มีปัญหาล่าช้าและขาดการประสานงานที่ดี แต่ก็ไม่ก่อให้เกิดปัญหาการเลือกตั้งในครั้งนี้ ส่วนการร้องเรียนและการคัดค้านการเลือกตั้ง เนื่องจากไม่ปรากฏหลักฐานเอกสารที่ชัดเจนว่ามีผู้สมัครรับเลือกตั้งกระทำความผิดกฎหมายเลือกตั้ง จึงทำให้คณะกรรมการดำเนินการเลือกตั้งประกาศรับรองผลการเลือกตั้งได้

2. การประชาสัมพันธ์และการณรงค์การเลือกตั้ง พบว่าคณะกรรมการเลือกตั้งประจำจังหวัดยโสธร ได้มีการประชาสัมพันธ์และรณรงค์เกี่ยวกับการเลือกตั้ง โดยการประกาศทางสถานีวิทยุและหอกระจายข่าว พร้อมทั้งมีหนังสือแจ้งให้หน่วยงานราชการระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน โดยเน้นให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของการเลือกตั้ง แจ้งให้ประชาชนไปตรวจสอบบัญชีรายชื่อผู้มีสิทธิเลือกตั้ง แนะนำวิธีการลงคะแนน การนับคะแนน รวมทั้งมีการจัดทำเอกสาร โปสเตอร์ แผ่นพับ ทำป้ายผ้าขนาดใหญ่ จัดทำคู่มือการเลือกตั้ง จัดหน่วยประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่ โดยใช้ศิลปินพื้นบ้าน ตลอดจนจัดการประชาสัมพันธ์เผยแพร่การเลือกตั้ง โดยการจัดทำเวทีประชาธิปไตย และมีการจัดนิทรรศการในสถานศึกษาเอการประชาสัมพันธ์ และการรณรงค์การเลือกตั้ง

3. การแนะนำตัวของผู้สมัครรับเลือกตั้ง พบว่าการแนะนำตัวของผู้สมัครรับเลือกตั้งนั้น คณะกรรมการเลือกตั้งได้จัดให้มีการแนะนำตัวผู้สมัคร โดยการปราศรัยระหว่างวันที่ 9-23 กุมภาพันธ์ 2543 โดยมีการจัดเวทีแนะนำตัว จำนวน 10 ครั้ง หมุนเวียนไปตามอำเภอต่าง ๆ จนครบทุกอำเภอในจังหวัดยโสธร รวมทั้งมีการแนะนำตัวด้วยเอกสาร แผ่นพับ ใบปลิว รวมทั้งมีการแนะนำตัวโดยการออกพบปะเยี่ยมเยียนประชาชนโดยตรง ถือเป็นการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ดี

4. การมีส่วนร่วมและความคิดเห็นของประชาชนในการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ทราบข้อมูลเกี่ยวกับการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาจากสถานีวิทยุ มีการแนะนำตัวผ่านตัวแทนหรือห้วคะแนน ข้อมูลวิธีการแนะนำตัวของผู้สมัครรับเลือกตั้งได้รับข้อมูลจากวิทยุ ข้อมูลข่าวสารยังไม่เพียงพอ การแนะนำตัวของผู้สมัครรับเลือกตั้งถูกต้องตามกฎหมาย

ความคิดเห็นเกี่ยวกับกลุ่มเครือข่ายและกลุ่มผู้ให้การสนับสนุนสมาชิกวุฒิสภา พบว่า หัวคะแนนมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกสมาชิกวุฒิสภามากที่สุด กิจกรรมของหัวคะแนนหรือผู้สนับสนุน คือการเสนอข้อมูลของผู้สมัครในแง่บวก ส่วนความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อกลไก และการจัดการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา พบว่าประชาชนมีความพึงพอใจและความเชื่อมั่นว่า คณะกรรมการเลือกตั้งจะสามารถควบคุมการเลือกตั้งให้บริสุทธิ์ยุติธรรมอยู่ในระดับปานกลาง การดำเนินกิจกรรมที่ต้องปรับปรุงมากที่สุด คือการแนะนำตัวของผู้สมัคร สิ่งที่จะทำให้ผู้สมัครสมาชิกวุฒิสภาเกิดการได้เปรียบเสียเปรียบกันมากที่สุด คือการพิจารณาใบเหลืองใบแดงแก่ผู้สมัครสมาชิกวุฒิสภา

คุณสมบัติในการได้รับเลือกตั้งของผู้สมัครสมาชิกวุฒิสภา พบว่าคุณสมบัติที่ใช้พิจารณาเลือกผู้สมัคร คือเป็นคนดี ประชาชนเห็นว่าการซื้อเสียงหรือสัญญาว่าจะให้อามิสสินจ้าง รวมทั้งมีการสาดโคลน ใส่ร้ายให้ข้อมูลด้านลบของผู้สมัครจริง และการกระทำความผิดก่อกวนมีผลต่อการตัดสินใจเลือกผู้สมัครสมาชิกวุฒิสภา

5. ผลการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา พบว่าผู้ได้รับเลือกเป็นสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดยโสธร จำนวน 2 คน คือนายสมบุญ ทองบุราณ มีคะแนนอยู่ในระดับที่หนึ่ง คือ 63,312 คะแนน และนายสนับ สมแสน ได้คะแนนเป็นอันดับที่สอง คือ 54,816 คะแนน จากจำนวนผู้สมัครเป็นสมาชิกวุฒิสภา จำนวน 15 คน

6. กลวิธีในการได้รับการเลือกตั้ง พบว่ามีการวางแผนในระดับจังหวัด ระดับอำเภอ และในระดับหมู่บ้าน คือการผู้สนับสนุนทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน ทำหน้าที่พบปะหรือแจกจ่ายเอกสารแนะนำตัวของผู้สมัครได้อย่างทั่วถึง และอำนวยความสะดวกในการไปใช้สิทธิ์เลือกตั้ง

ในการดำเนินกลวิธีในการได้รับการเลือกตั้ง พบว่ามีการประชาสัมพันธ์ สร้างภาพพจน์ให้ประชาชน ว่าตนเองยังมีบทบาททางการเมือง รวมทั้งสร้างภาพพจน์ในด้านที่ดีของตนต่อสาธารณชน

ส่วนการสร้างกระแสทางการเมือง พบว่าการสร้างกระแสทางการเมืองในการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาที่สำคัญ คือกระแสการเลือกผู้สมัครที่เป็นคนจังหวัดยโสธร ผู้สมัครที่ไม่ซื้อเสียง ไม่แจกเงิน ไม่เป็นนายทุน และเป็นนักต่อสู้เพื่อประชาชน

การจับผิดการกระทำผิดกฎหมายเลือกตั้งของผู้สมัครรายอื่น พบว่าการจับผิดการกระทำที่ส่อไปในทางผิดระเบียบและกฎหมายเลือกตั้งอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะผู้สมัครที่เป็นตัวเก็งว่าจะได้รับการเลือกตั้ง ถูกจับตามองและถูกตรวจสอบทุกขั้นตอน แต่ผู้สมัครส่วนใหญ่เลี้ยงที่จะไม่ขึ้นไปกล่าวปราศรัยบนเวที เพราะอาจถูกร้องเรียนว่ากระทำผิดกฎหมายเลือกตั้ง

การใส่ร้ายโจมตีผู้สมัครรายอื่น พบว่าประเด็นการใส่ร้ายโจมตีผู้สมัครในด้านประสบการณ์การทำงานก่อนที่จะมาลงสมัครสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดยโสธร

7. กลุ่มเครือข่ายที่สนับสนุน พบว่ากลุ่มเครือข่ายสนับสนุนมีความสำคัญมาก เนื่องจากการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาไม่สามารถดำเนินการหาเสียงได้โดยตรง การหาคะแนนเสียงจึงต้องกระทำผ่านกลุ่มเครือข่ายหรือกลุ่มสนับสนุนที่เป็นทีมงานในระดับจังหวัด อำเภอ และหมู่บ้าน กลุ่มเครือข่ายที่สนับสนุนการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดยโสธร ประกอบด้วยกลุ่มนักการเมือง กลุ่มนักธุรกิจ กลุ่มข้าราชการ และกลุ่มหรือองค์กรประชาชน

กลุ่มนักการเมือง พบว่าผู้สมัครบางคนมีความสัมพันธ์กับนักการเมืองท้องถิ่น และส่วนหนึ่งเป็นนักการเมืองที่ผ่านการเลือกตั้งมาแล้วหลายระดับความสัมพันธ์กับนักการเมืองนำมาซึ่งความช่วยเหลือกันในการหาผู้สนับสนุน เพราะกลุ่มบุคคลดังกล่าวผ่านการเลือกตั้งมาแล้วทำให้มีประสบการณ์ มีหัวคะแนน และรู้ช่องทางในการได้มาซึ่งคะแนนสนับสนุน อีกทั้งนักการเมืองเหล่านั้น มีฐานเสียงหรือมีคะแนนนิยมในแต่ละบุคคลอยู่แล้ว จึงสามารถทะคะแนนเสียงให้ผู้สมัครที่ตนสนับสนุนได้

กลุ่มนักธุรกิจ มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนผู้สมัคร ผู้สมัครบางคนได้รับแรงหนุนจากกลุ่มนักธุรกิจมากกว่าผู้สมัครคนอื่น ๆ เพราะมีความสัมพันธ์กับหอการค้าจังหวัดยโสธร นอกจากนี้มีผู้สมัครบางคนเป็นนักธุรกิจรายใหญ่ของจังหวัด

กลุ่มข้าราชการ พบว่ากลุ่มข้าราชการที่สำคัญของจังหวัด มี 2 กลุ่ม คือกลุ่มข้าราชการกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ส่วนใหญ่ให้การสนับสนุนผู้สมัครบางคน และอีกกลุ่มหนึ่ง ก็คือกลุ่มข้าราชการครู ซึ่งมีผู้สมัครหลายคนที่มีสายสัมพันธ์กับข้าราชการครู และองค์กรครูอย่างแนบแน่น แต่เนื่องจากมีผู้สมัครเป็นอดีตข้าราชการครูหลายคน คะแนนเสียงจึงกระจายออกไป

กลุ่มหรือองค์กรประชาชน พบว่ากลุ่มหรือองค์กรประชาชนที่มีส่วนส่งเสริมการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา ได้แก่กลุ่มลูกเสือชาวบ้าน กลุ่มไทยอาสาป้องกันชาติ (ทสปช.) กลุ่มแม่บ้านสตรี และกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) โดยส่งเสริมณรงค์การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง

8. การร้องเรียนและการคัดค้านการเลือกตั้ง พบว่ากลุ่มเครือข่ายหรือกลุ่มสนับสนุนในการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดยโสธร เมื่อวันที่ 4 มีนาคม พ.ศ. 2543 สรุปผลการร้องเรียนและคัดค้านการเลือกตั้ง ได้แก่รับแจ้งเหตุและร้องเรียนสนับสนุนผู้ผู้สมัครวุฒิสภาใช้เงินซื้อเสียง รวมทั้งมีการรับแจ้งการคัดค้านการเลือกตั้งและส่งให้คณะกรรมการเลือกตั้งกลางพิจารณาทั้งหมด

ผลการรายงานเหตุและคดีตามกฎหมายที่เกี่ยวกับการเลือกตั้ง มีดังนี้ คดีความผิดเกี่ยวกับพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญฯ ขอให้เงินผู้อื่นเพื่อจูงใจให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งลงคะแนนเสียงให้ผู้สมัครอื่น จำนวน 14 ราย ในจำนวนนี้มีทั้งที่พยานหลักฐานไม่พอส่งฟ้องและ

พยานหลักฐานไม่เพียงพอ คดีความผิดเกี่ยวกับพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ข้อหาขาย
 จำหน่ายแจกสุราในเขตเลือกตั้งในเวลาต้องห้าม จำนวน 1 ราย และคดีความผิดเกี่ยวกับ
 พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ฯ ข้อหาเมาสุราอาละวาด จำนวน 3 ราย ทั้งนี้ในส่วนของ
 การร้องเรียนและคัดค้านการเลือกตั้งไม่มีผลต่อการรับรองผลการเลือกตั้ง เนื่องจากคณะกรรมการ
 การเลือกตั้งให้การรับรองผลการเลือกตั้ง ในการเลือกตั้งครั้งแรกเพียงครั้งเดียว

